I IPAK

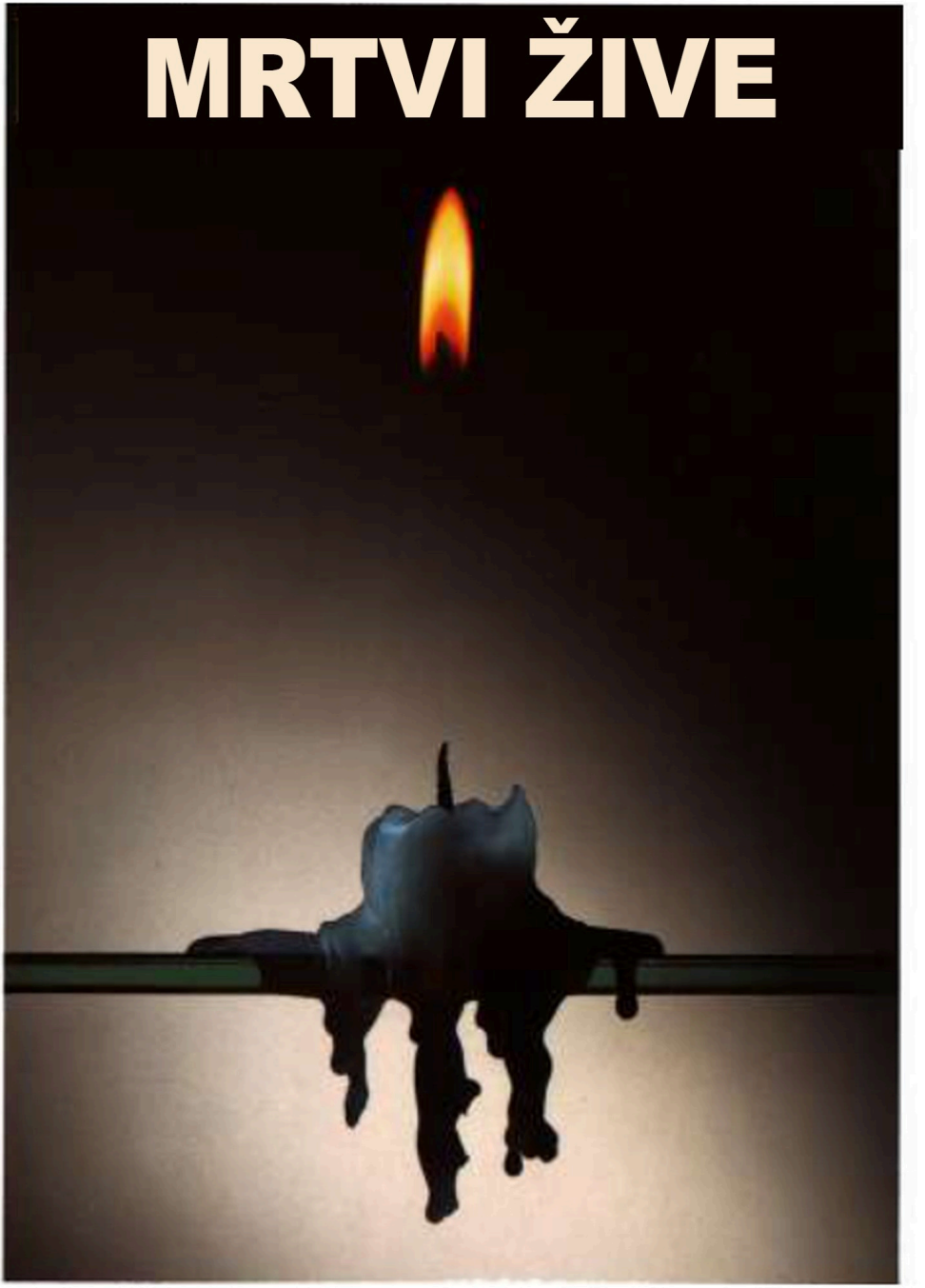

Hans-Jörg Ronsdorf

Besmrtnost duše

Hans-Jörg Ronsdorf

I ipak mrtvi žive

Besmrtnost duše

Christliche Literatur-Verbreitung

Postfach 11 01 35 • 33661 Bielefeld

Korišteni prijevod Biblije (u njemačkom izdanju): Überarbeitete Elberfelder (njemački prijevod Biblije), 1999, CSV, Hückeswagen

1. izdanje 1992.

2. izdanje 1994.

3. prerađeno i prošireno izdanje 2004.

© 1992 by

CLV • Christliche Literatur-Verbreitung

Postfach 110135 • 33661 Bielefeld

CLV na internetu: www.clv.de

Slog: CLV

Naslovnica: Dieter Otten, Gummersbach

Tisak i uvez: Ebner & Spiegel, Ulm

ISBN 3-89397-227-7 (njemačko izdanje)

Sadržaj

Predgovor
1 Uvod 11
1.1 Značenje i dalekosežnost teme 12
1.2 Povod i izazov 12
1.3 Ustroj i raspored 13
1.4 Redoslijed budućih događaja – proročki kalendar 14
1.5 Objava Biblije u Starom i u Novom zavjetu 15
1.5.1 Objava Novoga zavjeta 16
1.5.2 Objava Staroga zavjeta 17
1.5.3 Svjetlo i u Starom zavjetu 18
1.6 Podrijetlo i djelovanje smrti 19
1.7 Što se događa kad umiremo? 21
1.7.1 Čovjekov duh i smrt 21
1.7.2 Duša u umiranju 22
1.7.3 Duh i duša 23
1.8 Različiti vidovi smrti 23
1.9 Pobjeda nad smrću 23
1.9.1 Smrt i grijeh 24
1.9.2 Smrt i đavao 26
2 Što dolazi nakon smrti? 28
2.1 Lazar i bogataš 28
2.1.1 Je li ovdje riječ o životu nakon smrti? 29
2.1.2 Smisao pripovijesti 29
2.1.3 Prispodoba? 30
2.1.4 Prije smrti 30
2.1.5 Židovska predodžba o onostranom 31
2.1.6 Abrahamovo krilo 32
2.1.7 Kako je Lazar dospio u Abrahamovo krilo? 33
2.1.8 Had 33
2.1.9 Had u Lk 16 35

2.1.10 Šeol 37
2.1.11 Podizanje očiju 38
2.1.12 Izdaleka 39
2.1.13 Veliki ponor 39
2.2 Bog živih 40
2.2.1 Saduceji
2.2.2 Mojsije i Ilija na gori preobraženja 42
2.2.3 Veza između života nakon smrti i uskrsnuća 43
2.2.4 Slika sjemenoga zrna 43
2.3 Zločinac na križu 44
2.3.1 Raj 45
2.3.2 Raj u židovskoj predaji 45
2.3.3 Raj u Novom zavjetu 46
2.3.4 Je li moguće drukčije tumačenje Lk 23,43? 48
2.4 Vječna slava – nada pred licem smrti 50
2.4.1 Vanjski čovjek 51
2.4.2 Unutarnji čovjek 52
2.4.3 Zemaljski šator 53
2.4.4 Odijevanje 54
2.4.5 Putovanje i domovina 56
2.4.6 Druga tumačenja 58
2.5 Umrijeti je dobitak 59
2.5.1 Druga objašnjenja 61
2.5.1.1 Je li to Kristov ponovni dolazak? 61
2.5.1.2 Otići 62
2.5.1.3 San duše? 62
2.5.1.4 Pravo samo za Pavla? 62
2.5.2 Susresti njega! 63
2.6 Usnuli 63
2.6.1 Spavaju li usnuli snom duše? 64
2.6.2 Na što se odnosi san? 65
2.6.3 Primjer Stjepanove smrti 65
2.6.4 Usnuli pri uznesenju 66

2.6.5 Usnuli prije uznesenja 66
2.6.6 Zaključak 67
2.7 Krist – vladar nad živima i mrtvima 67
2.8 Duše pod žrtvenikom 71
2.8.1 Duše mučenika 71
2.8.2 Pod žrtvenikom 73
2.8.3 U koje vrijeme pada ovaj događaj? 74
2.8.4 Zahtjev za osvetom 74
2.9 Vječni život 75
2.9.1 Što je vječni život? 76
2.9.2 Vječni život i besmrtnost 76
2.9.3 Kako čovjek može primiti Božji život? 77
2.9.4 Kako vjernici posjeduju vječni život? 78
2.9.5 Vječni život i smrt 79
2.9.6 Umrli vjernici
2.9.7 Živi vjernici 79
2.9.8 Budući oblik vječnoga života 80
2.9.9 Duh Sveti 81
2.9.10 Zaključak 81
2.10 Duhovi u tamnici 82
2.10.1 Petrova namjera 82
2.10.2 Naše objašnjenje teksta
2.10.3 Ubijen po tijelu – oživljen po duhu 83
2.10.4 Propovijedanje duhovima u tamnici 84
2.10.5 Sadržaj propovijedi 84
2.10.6 Duše i duhovi 86
2.10.7 Jesu li duhovi pali anđeli? 86
2.10.8 Duhovi – umrli ljudi 87
2.10.9 Tamnica 88
2.10.10 Oslobođenje starozavjetnih vjernika iz Šeola? 89
2.10.11 Isusov silazak u pakao? 90
2.10.12 Zaključak 90
2.11 Doživljaji umiranja i iskustva bliske smrti 91

2.11.1 Što je istina u tim izvještajima? 92
2.11.2 Doživljaji umiranja u Bibliji? 93
2.11.3 Apostoli Pavao i Ivan 94
2.11.4 Doživljaji umiranja – nebo i pakao 95
2.11.5 Zavođenje tame 96
2.11.6 Prizivači mrtvih gadost su Gospodinu 97
2.11.7 Šaul i Samuel 97
2.11.8 Antikristovsko zavođenje u posljednje vrijeme 98
2.11.9 Zaključak
3 Biblijska slika o čovjeku 101
3.1 Od čega se sastoji čovjek? 102
3.2 Čovjekov duh 103
3.2.1 Dah života 104
3.2.2 Duh od Boga i čovjekov duh 104
3.2.3 Sažetak 106
3.3 Čovjekova duša 106
3.3.1 Sažetak 108
3.4 Čovjekovo tijelo 108
3.5 Zaključak 110
4 Besmrtnost duše 111
4.1 Vječni život i besmrtnost duše 112
4.2 Besmrtnost u Novom zavjetu 112
4.3 Između smrti i uskrsnuća 114
4.3.1 Svijest duše bez tijela 114
4.3.2 Treba li duši još tijelo? 114
4.4 Besmrtnost u Bibliji i u grčkoj filozofiji 115
4.4.1 Dualizam 115
4.4.2 Uskrsnuće 116
4.4.3 Besmrtnost duše nije konačno stanje 116
4.4.4 Osobnost 117
4.5 Zaključak 117
4.6 Značenje ove istine 118
5 Budućnost mrtvih 119

5.1 Uskrsnuće ... 119
5.1.1 Uskrsnuće u Starom zavjetu ... 120
5.1.2 Uskrsnuće života ... 121
5.1.3 Tijelo u uskrsnuću ... 123
5.1.4 Vrijeme uskrsnuća ... 125
5.1.5 Uskrsnuće na sud ... 127
6 Čovjek u vječnosti ... 130
6.1 Vjernici u vječnosti ... 130
6.2 Nevjernici u vječnosti ... 131
6.2.1 Pakao (gehena) ... 132
6.2.2 Ognjeno jezero ... 134
6.2.3 Druga smrt ... 135
6.3 Koliko dugo traje kazna? ... 135
6.3.1 „Vječnost“ i „vječan“ u Novom zavjetu ... 136
6.3.2 „Propast“ ... 137
6.3.3 Sažetak ... 138
6.3.4 Božja pravednost i svetost ... 139
6.3.5 Križ na Golgoti ... 140
7 Dodatak ... 143
7.1 Što Sveto pismo uči o Šeolu i Hadu? ... 143
7.2 Tablica s različitim pojmovima ... 148
8 Popis literature ... 149
Bilješke ... 153

Predgovor prvom izdanju

Obraditi ovu tešku i složenu temu nije bio lak zadatak. Ono što čitatelj sada ima pred sobom zato nije iscrpna obrada ove teme. To se lako vidi i iz popisa literature, koji pokazuje mnoštvo knjiga o toj temi.

Ova knjiga u ovom obliku ne bi nastala bez suradnje mojega prijatelja Matthiasa Piela, kojemu ovim putem izražavam i svoju posebnu zahvalnost. Zahvaljujem i Martinu Heideu na njegovoj pomoći. Na kraju, ali ne manje važno, zahvaljujem svojoj supruzi. Mnogo je sati morala biti bez mene, a ipak me nije prestala hrabriti da ovaj rad dovršim.

Neka vjerni Bog blagoslovi ovu knjigu na svoju slavu! Svakom sam čitatelju zahvalan za kritiku koja se iznosi na temelju Biblije.

Hans-Jörg Ronsdorf

Predgovor trećem izdanju

Ova knjiga nije napisana za teologe. Za njih postoje radovi koji opširnije i dublje obrađuju ovu problematiku. Moja je želja – osobito kad se vidi koliko razumijevanje Pisma treba poboljšati i u crkvama vjernima Bibliji – dati vjernicima u ruke knjigu koja ih jednostavno i razumljivo upoznaje s tim istinama.

Na nekim se mjestima navodi izvorni jezik. Ipak sam duboko uvjeren da je s dobrim prijevodom moguće ispravno razumjeti pitanja koja se obrađuju u ovoj knjizi.

Naslov knjige „Besmrtnost duše" za neke je kršćane izazovan, djelomično s dobrim razlogom. Ipak želim pokušati njegov sadržaj osvijetliti biblijskom istinom. Dolazim do zaključka da on itekako ima svoje opravdanje, samo ako ga razumijemo i rabimo biblijski.

Nakon izlaska 1. i 2. izdanja stiglo je vrlo mnogo pisama. Bilo je mnogo odobravanja, ali isto toliko i odbijanja. Mnoge sam točke unio u ovo izdanje, među ostalim i ispravke koje sam napravio na nekim mjestima. Zahvalan sam na tim napomenama. Naše je spoznanje djelomično.

Budući da u ovoj knjizi sustavno obrađujem sva (nadam se) važna mjesta Pisma o ovoj temi, ona se može smatrati i priručnikom. Zato neizbježno dolazi i do češćih ponavljanja, jer se pojedina poglavlja mogu čitati i zasebno.

I za ovo izdanje, koje je postalo potpuna prerada s mnogo dopuna, vrlo sam zahvalan na suradnji i potpori, osobito Werneru Mücheru iz Gummersbacha i Wolfgangu Klöckneru iz Obergünzburga u Allgäuu, koji je unio pitanja za produbljivanje. Oni su pomogli da misli postanu jasnije i razumljivije.

U okviru takvoga rada vidim i koliko mi danas koristi duhovni temelj koji je postavljen u mojoj mladosti. Zato sam zahvalan i onima koji su se potrudili postaviti taj temelj.

Moja je molitva da mnoga Božja djeca imaju koristi od ove knjige i da dobiju još jasniji pogled na veličinu Gospodina Isusa Krista u njegovoj pobjedi nad smrću i na blagoslov koji je iz nje proizašao za nas.

Hans-Jörg Ronsdorf, Kempten im Allgäu, prosinac 2003.

1 Uvod

Ima li doista postojanja, nastavka života nakon smrti? Ako ima, kako trebamo zamisliti to postojanje? Tako ili slično glase pitanja koja se uvijek iznova postavljaju. Bog je čovjeku stavio vječnost u srce, i to mu daje naslutiti da smrt nije kraj:

> *„Sve je on učinio lijepo u svoje vrijeme; i vječnost im je stavio u srce, a da čovjek ne može shvatiti djelo koje je Bog učinio, od početka do kraja" (Prop 3,11).*

Ako ova riječ sama po sebi ne znači već da je srce – u Bibliji ono najdublje i bitno u čovjeku – usmjereno prema vječnosti, onda barem kaže da čovjek osjeća – kao što potvrđuju sve svjetske i plemenske religije staroga i novijega vremena – da postoji nešto izvan granica naše spoznaje, naime život nakon ovoga života. Sam je Stvoritelj dao čovjeku svijest o svojoj nadvremenosti.[1]

Istodobno ova riječ Propovjednika ipak navodi i granicu spoznaje. O smrti i budućnosti *pod suncem* nema spoznaje. „*Pod suncem*" za Propovjednika je pogled na svijet iz kuta čovjeka koji ne poznaje Božju objavu. A hvala Bogu, po Bibliji imamo Božju objavu u svojim rukama. Ona dolazi od Boga koji je iznad sunca – da nastavimo jezikom Propovjednika.

Pomoću svih raspoloživih znanstvenih i pseudoznanstvenih disciplina pokušava se riješiti to posljednje pitanje. Iako se granica spoznaje ne može ukloniti, nude se rješenja koja smrt i ono što dolazi nakon nje tumače na zavodljiv i poguban način – gledano biblijski! Jedni kažu da je smrt za sve ljude prijelaz u raj. Drugi tvrde da nakon smrti uopće više ništa ne dolazi. Ili se misli da nakon vremenski ograničenoga postojanja za jedne dolazi konačni kraj, a za druge vječni život.

Ta su objašnjenja pogubna jer zavode na krivi put. Ne shvaćaju smrt kao ono što ona doista jest: plaća za grijeh (Rim 6,23) i odvojenost od Boga.

Što mi kršćani imamo reći o tome? Temeljimo li svoje gledište o tom pitanju na Božjoj riječi? I jesmo li spremni i sposobni dati odgovor o nadi (1 Pt 3,15)[2] koju imamo u svojem srcu?

Ne trebamo se i ne smijemo skrivati. Jer pri svim pokušajima da se protumači smrt oko nas uvijek će se iznova pokazati da je biblijsko gledište o smrti

1. Na tome ništa ne mijenja ni to što je ta svijest često vrlo različito izražena i što mnogi niječu život nakon smrti.
2. Naša se nada ne iscrpljuje u životu nakon smrti. Vrijeme između smrti i uskrsnuća „samo" je prolazna stvar. Naša su nada i budućnost vječni život u uskrsnuću.

i o onome što dolazi poslije, a time i o budućnosti čovjeka, jedinstveno. Nigdje nema takve veličanstvene nade i tako predivne budućnosti. Ipak postoje dva cilja koja stoje na kraju jednoga širokog i jednoga uskog puta (Mt 7,13.14).

1.1 Značenje i dalekosežnost teme

Tema ove knjige obrađuje granična pitanja ljudskoga znanja na području života i smrti. Posve smo upućeni na ono što nam Bog o toj temi kaže u svojoj riječi. Iako Biblija o tim stvarima ima reći nešto bitno, ne smijemo tu temu prenaglašavati. Ne smijemo joj pridavati vrijednost koju joj Pismo ne daje. Ne želimo, dakle, o tome reći previše, ali ni premalo. Gdje Pismo šuti, želimo šutjeti i mi! O budućnosti Biblija govori vrlo mnogo – o vremenu između smrti i uskrsnuća razmjerno malo. Ondje je, naime, riječ samo o međufazi koja će jednom zauvijek završiti.

Na prvi pogled čini se da život između smrti i uskrsnuća nema izravne veze s temeljem vjere (npr. s osobom i djelom Isusa Krista, s nadahnućem Biblije). Ako je netko uvjeren da nakon smrti do uskrsnuća tone u nesvjestan san, to možda i nije krivovjerje.[3] Ali ako se – a to se često susreće – iz toga zaključuje da i u vječnosti postoji takvo nesvjesno stanje ili prestanak postojanja, primjerice uništenje bezbožnika, onda su napadnuti temelji kršćanske vjere.

Tada je, kao što ćemo vidjeti, dotaknuta i Božja narav, njegova ljubav, svetost i pravednost. Možda će se poneki čitatelj čuditi toj povezanosti. Ali doista je riječ o valjanosti i učincima djela otkupljenja Gospodina Isusa Krista.

Kad ovu temu, naime budućnost čovjeka, promotrimo u cjelini, vidjet ćemo kako se krug zatvara. Riječ je o više nego samo o životu između smrti i uskrsnuća.

1.2 Povod i izazov

Prije nekoga vremena suočio sam se s gledištem koje niječe da duša nakon smrti i dalje postoji. To se uvjerenje nalazi u različitim sektama odnosno

3. Ovo gledište smatram krivim naukom. Sam po sebi možda nema velikih posljedica. Ali korak do krivovjerja, tj. nauka koji ljude vodi na krivi put i u propast (Pnz 27,18; Ez 13,10), vrlo je blizu, i nemalo ih je taj korak već i učinilo.

krivovjerjima (među ostalima kod adventista[4] i Jehovinih svjedoka[5]). Ono otprilike kaže ovo:

> *Čovjek od rođenja nema besmrtnu dušu. Zbog grijeha podložan je smrtnosti. Besmrtnost postiže tek i isključivo po Kristu. To je vječni život koji primaju svi koji vjeruju u Krista. Prema tome, svi koji nemaju život u Kristu neće živjeti vječno, nego će jednom prestati postojati, tj. bit će uništeni u paklu, njihovo će postojanje biti izbrisano.*
> *Budući da čovjekova duša nije besmrtna, nego smrtna, nema ni života nakon smrti. U smrti umire duša, cijeli čovjek nestaje, gasi se svaka funkcija – i umna i duševna. U jednoj inačici toga gledišta to stanje „nepostojanja" naziva se i san duše, ako se odnosi na stanje nakon smrti i prije uskrsnuća. Za vrijeme toga sna duše nema svijesti.*[6]

To shvaćanje gleda na čovjeka kao na nedjeljivu cjelinu. Čovjek ili živi (u tijelu) ili je mrtav. Između ta dva oblika postojanja nema međustanja. Čovjek, stvoren kao cjelina, tek će u uskrsnuću ponovno imati svijest. Prema tom gledištu nema duše ni duha bez tijela ili izvan tijela.

Nije mi stalo do rasprave s ateističkim i materijalističkim nazorom o smrti i besmrtnosti duše. Stalo mi je, naprotiv, do toga da odgovorim na shvaćanje koje se zastupa na temelju Biblije.

Ova knjiga ipak nije namijenjena samo onima koji se susreću s posebnom problematikom kondicionalizma ili sna duše. Namijenjena je svima koji se tom temom žele baviti i načelno.

1.3 Ustroj i raspored

Najprije je potrebno doći do uravnotežene procjene biblijskih izjava o našoj temi: kako su proroci u Starom zavjetu (SZ) i apostoli u Novom zavjetu (NZ) mislili o onostranim stvarima?

Zatim treba istražiti smrt s obzirom na njezino podrijetlo i način djelovanja. Posebna pozornost tada će pripasti pobjedi nad smrću po našem Gospodinu Isusu Kristu.

---

4. Npr. Tobler, G., *Wann beginnt das ewige Leben*, (Advent-Verlag, Zürich). Tomasi, M., *Tod und Auferstehung, Himmel und Hölle*, (Advent Verlag, Zürich). *77 Fragen an die Gemeinschaft der Siebenten-Tags-Adventisten*, (Union Verlag Berlin), 1988.
5. Te dvije sekte svakako treba promatrati diferencirano. U ovoj točki ipak među njima nema bitnih razlika; obje zastupaju kriv nauk.
6. To je shvaćanje poznato pod pojmom „kondicionalizam" (nauk o uvjetnoj besmrtnosti), doduše manje na njemačkom govornom području. Pojam (od lat. *conditio*, uvjet) znači da čovjekova besmrtnost ovisi o uvjetu posjeduje li on život u Kristu ili ne.

Nakon toga pripremnog rada bavit ću se onim što dolazi neposredno nakon smrti. Pritom ću uzeti u obzir sva bitna mjesta Pisma u NZ koja o tome nešto kažu. Ta su mjesta najvažniji dio za samu temu, jer ovdje različiti pisci izravno govore o vremenu između smrti i uskrsnuća. Jedan pisac temu samo dotiče, drugi o njoj govori konkretno. O premalo mjesta u Pismu ne može biti riječi.

To pak graniči s pitanjem što je zapravo čovjek. Pritom je osobito riječ o naravi i besmrtnosti duše. Ondje je i korijen gledišta na kojima se temelji kondicionalizam. Budući da je međustanje nakon smrti samo vremenski ograničeno, doći ćemo tada do velikoga događaja koji to stanje završava: do uskrsnuća. U daljnjem poglavlju bavit ću se vječnim stanjem. Pritom ću posebno istražiti sudbinu bezbožnika. Uvijek se iznova pojavljuje pitanje može li – s obzirom na Božju ljubav – doista postojati vječni pakao.

1.4 Redoslijed budućih događaja – proročki kalendar

Svejedno koju knjigu o ovoj temi čitali: u temelju svih knjiga leži određeno gledište o eshatologiji, nauku o budućim događajima. Ni u ovoj knjizi nije drukčije. Želim unaprijed razjasniti svoje uvjerenje o redoslijedu proročkih događaja i njihovim težištima. Tako ću čitatelju omogućiti bolje razumijevanje povezanosti. Svoje uvjerenje iznosim ovdje u nekoliko riječi i bez daljnjega obrazloženja.[7]

Vjerujem da će svi kršćani, sva Božja djeca, uskoro biti uzneseni k Isusu Kristu u nebo. Pritom će uskrsnuti svi vjernici koji su dotad umrli i bit će uzneseni zajedno sa živima. Tada će doći vrijeme velikih sudova, u kojem će se pojaviti Antikrist i zavesti mnoge ljude. Žarište Božje povijesti spasenja tada će prije svega biti zemlja i narod Izrael. Bog Jahve ispunit će sva obećanja koja je dao svojemu staromu narodu Izraelu. Tada će se Krist (hebr. *Mesija*) pojaviti da sudi živima i osnovat će svoje kraljevstvo. To kraljevstvo moći i slave neće izgraditi kršćani, nego Krist kad dođe da vlada. Nakon toga kraljevstva Sotona će još jednom provesti veliko zavođenje. Tek tada dolazi konačni sud svih ljudi, koji se općenito naziva „sudnji dan". Tada će se zemlja i nebo raspasti i bit će iznova stvoreni.

Različito razumijevanje proročke kronologije ipak ne znači nužno da se u svim točkama koje se tiču naše teme dolazi do različitih zaključaka.

7. Opširna rasprava o različitim gledištima nalazi se među ostalim u uvodu u komentar Otkrivenja: W.J. Ouweneel, *Das Buch der Offenbarung*, Bielefeld (CLV) 1995, i: J.D. Pentecost, *Bibel und Zukunft*, Dillenburg (CVD) 1993.

Primjerice, o uskrsnuću postoji veliko slaganje o njegovoj naravi i načinu, ali ne i o njegovu vremenu i o tome hoće li biti jedno ili više uskrsnuća.

Susjedni grafički prikaz pokazuje redoslijed uskrsnuća i sudova. Molim čitatelja da pročita navedena biblijska mjesta.

- Pakao[11] · Novo nebo i nova zemlja[10] · Očeva kuća[12]
- **Vječno stanje**[9]
- □ Sud **mrtvima** pred velikim bijelim prijestoljem na kraju svjetskoga vremena[8]
- ▲ Uskrsnuće svih nepravednika na sud nakon Tisućljetnoga kraljevstva pred velikim bijelim prijestoljem[7]
- ▲ **1. uskrsnuće** dio B[5] mučenici iz nevolje
- □ Kristovo pojavljivanje da sudi **živima** na početku Tisućljetnoga kraljevstva na zemlji[6]
- □ Kristovo sudište za proslavljene vjernike na nebu[4]
- ▲ **1. uskrsnuće** dio A[2] uznesenje Crkve u nebo y[3]
- **Smrt i uskrsnuće Isusa Krista**[1]

□ = sud · ⋮ = vrijeme · ▲ = uskrsnuće

[1] 1 Kor 15,1-23; Dj 17,31; [2 + 3] 1 Sol 4,13-17; 1 Kor 15,51-54; [4] 2 Kor 5,10; 1 Kor 3,13-15; 4,4.5; [5] Otk 20,4-6; [6] Mt 25,31-46; [7] Otk 20,5; Iv 5,29; Job 14,10-12; [8] Otk 20,11-15; 1 Kor 15,24; [9] 2 Pt 3,13; 1 Kor 15,24; [10] Otk 21,1-8; [11] Mt 18,8; Jd 7.13; Otk 14,11; 20,10; [12] Iv 14,2-3; 17,24; 1 Sol 4,17

1.5 Objava Biblije u Starom i u Novom zavjetu

Ako se cijelo Sveto pismo istraži s obzirom na pitanje kakvo je stanje čovjeka nakon smrti i u vječnosti, upadaju u oči velike razlike između SZ i NZ. Bitna je razlika u stupnju objave, tj. u kojoj je mjeri Bog o tim stvarima govorio s jedne strane u SZ, a s druge strane u NZ. Tek NZ sveobuhvatno i konačno odgovara na pitanje o onostranom i o besmrtnosti čovjeka.

To ne znači da se u SZ malo može naći o ovoj temi. Ne, u SZ ima čak više izjava o smrti i o Šeolu nego u NZ. Ali izjave ljudi u SZ često su obilježene nesigurnošću i neznanjem o smrti, i sumnjama, štoviše čak i strahom. Razlog je u tome što je tim ljudima o životu nakon smrti bilo objavljeno vrlo malo. Nisu imali sigurnost mira s Bogom i vječnoga otkupljenja.

Nasuprot tome, kod vjernika NZ nalazimo posve drukčiji stav. Smrt za njih više nije ono što je bila za mnoge vjernike SZ. Za njih više nema te

nesigurnosti i neznanja, ni sumnje ni straha. Usporedite jednom izjave Joba s izjavama apostola Pavla.

> *Job je rekao: „… prije nego odem (i ne vratim se) u zemlju tame i sjene smrti, u zemlju mračnu kao tama, zemlju sjene smrti i nereda, gdje je svjetlo poput tame!“ (Job 10,21).*[8]
> *Pavao je pak mogao reći: „… bio svijet, ili život, ili smrt, ili sadašnje, ili buduće: sve je vaše“ (1 Kor 3,22).*[9]

Uskrsnućem Isusa Krista stav vjernika prema smrti iz temelja se promijenio. Kršćani poznaju pobjedu i Pobjednika nad smrću. Ta pobjeda ne dolazi do izražaja samo u uskrsnuću, nego i u stanju neposredno nakon smrti.

1.5.1 Objava Novoga zavjeta

Zašto nam NZ objavljuje više o onostranom? Zato što je smrću i uskrsnućem Isusa Krista smrt pobijeđena i uništena. Time se dogodio korjenit preokret koji svojim opsegom mijenja sve. Taj je preokret poruka evanđelja:

> *„… koji nas je spasio i pozvao svetim pozivom, ne po našim djelima, nego po svojoj vlastitoj odluci i milosti, koja nam je dana u Kristu Isusu prije vječnih vremena, a sada je objavljena pojavom našega Spasitelja Isusa Krista, koji je uništio smrt, a život i neraspadljivost [ili: nepropadljivost] iznio na svjetlo po evanđelju“ (2 Tim 1,9.10).*

Slično je to izrazio Luka u Djelima apostolskim:

> *„… naime da Krist mora trpjeti, da će kao prvi po uskrsnuću od mrtvih navijestiti svjetlo i narodu i poganima“ (26,23).*

Pisci SZ tražili su jasnoću o stvarima koje su mogle doći tek kao posljedica djela Isusa Krista. Za njih smrt – barem subjektivno – još nije bila uništena Kristovim djelom.[10] Promatrali su smrt prije nego što su život i neraspadljivost bili izneseni na svjetlo. Nije to bilo samo pitanje objave, jer Bogu bi doista bila sitnica podignuti zastor. Bila je riječ o objavi tih stvari u vezi sa smrću i uskrsnućem Isusa.

Potpuna objava onostranih stvari morala je čekati dolazak Božjega Sina. Prije toga bilo je samo malo obećanja odnosno objava onostranih stvari, kakve

8. Vidi i Job 14,12; 30,23; 38,17.
9. Vidi i Fil 1,23; 1 Kor 15,54-56; 2 Kor 4,7–5,10.
10. Ipak su svi vjernici Staroga saveza nakon svoje smrti otišli u nebeski raj, kao što ćemo kasnije još vidjeti. To im prije smrti nije bilo poznato, tj. nije bilo objavljeno.

mi danas, nakon dolaska Gospodina Isusa, poznajemo iz spisa NZ (Iv 3,11-13; Ef 1,3 i d.; Fil 3,20).

1.5.2 Objava Staroga zavjeta

U SZ nalazimo najrazličitije pisce, a time i različite oblike tekstova[11]. Tu su povijesne knjige, koje bilježe Božje putove s njegovim narodom. Zatim postoje proročke knjige, u kojima je Bog po svojim prorocima govorio o moralnom stanju svojega naroda i drugih naroda te o njihovoj budućnosti.

Osim toga, postoje i pjesničke knjige, kao npr. Job, Psalmi i Propovjednik, koje na poseban način izražavaju ljudske misli, osjećaje i emocije.[12] U posljednje tri navedene knjige nalazimo većinu izjava koje nas zanimaju u okviru ove teme.

Propovjednik pokušava smisao života i svijeta katkad objasniti iz čisto vodoravne perspektive: njegov obzor pritom ne seže dalje od onoga što vidi „pod suncem" (1,3; 2,11.18.22). Jedan od njegovih odgovora na pitanje o smislu glasi:

> *„Jer što se tiče sudbine sinova ljudskih i sudbine životinja, sudbina im je jedna: kako umiru jedni, tako umiru i drugi, i svi imaju jedan dah; i nema prednosti čovjeka pred životinjom, jer sve je ispraznost. Sve ide na jedno mjesto; sve je postalo od praha i sve se u prah vraća. Tko zna za dah sinova ljudskih ide li gore i za dah životinja silazi li dolje u zemlju?" (Prop 3,19-21).*

Propovjednik dolazi do zaključaka koji su istiniti samo iz ovostrane perspektive. Zato ova knjiga ne smije postati glavni svjedok o onostranim, a kamoli o vječnim stvarima. U Psalmima nalazimo neke izjave koje su vrlo slične izjavama Propovjednika (npr. Ps 49,13; 103,15.16). Ni te nam izjave ne daju konačno razjašnjenje o onostranom.[13]

Ako se SZ promatra odvojeno od NZ, može se dobiti dojam da je riječ o proturječjima. Ali taj dojam može nastati samo ako se zaboravi da su onostrane stvari u vrijeme SZ bile objavljene samo djelomično. Dokazivanje u kojem su izjave SZ najjači argumenti ne može prikazati cijelu istinu.

---

11. Pisanje povijesti, pjesništvo, izreke itd.
12. Kad ovdje kažem da te knjige sadrže ljudske misli, one su ipak, kao i sve druge knjige Biblije, nadahnute Duhom Svetim i zapisane za nas s božanskom namjerom.
13. Psalmi imaju drukčiji karakter. Velikim su dijelom proročke naravi. Posebnost je u tome što se ta proroštva vrlo često izražavaju u mislima i osjećajima ljudi. Patnje o kojima govori npr. David pod vodstvom Božjega Duha poprimaju oblik koji se na kraju mogao ispuniti samo u Kristovim patnjama.

1.5.3 Svjetlo i u Starom zavjetu

Time se ipak ne kaže da s obzirom na našu temu uopće nije bilo svjetla. Čak nam i SZ daje dovoljno naznaka da sa smrću nije sve gotovo.

- „Okupljen k svojemu narodu“.[14] Izraz „biti okupljen“ i u našoj jezičnoj upotrebi u pravilu znači više osoba skupiti na jedno mjesto zbog nečega što se tiče svih prisutnih. Ako se taj izraz rabi i za umiranje, u tome je barem naznaka da se mrtvi okupljaju na jednom mjestu odnosno u carstvu mrtvih – u SZ to je Šeol.[15] Upada u oči da se ukop ili pogreb razlikuje od „okupljanja“.[16] Već na početku povijesti, dakle, postoje pojmovi koji imaju veze s onostranim.
- Vračara u En Doru i Samuelov duh (1 Sam 28). U Izraelu se polazilo od toga da prizivači mrtvih mogu izvesti duh nekoga mrtvaca. To pretpostavlja da je duh mrtvaca morao nekako i negdje postojati, ili se barem pretpostavljalo da ti duhovi mrtvih postoje. Uostalom, Bog je pod prijetnjom najteže kazne zabranio da se preko okultnih prizivača mrtvih ispituju duhovi mrtvih.[17]
- Uznesenje Henoka (Post 5,24) i Ilije (2 Kr 2). Iako je ono što se dogodilo s tim osobama iznimka, ipak smijemo postaviti pitanje gdje su te osobe boravile nakon svojega uzašašća na nebo?[18] Ilija i Mojsije – Mojsije je umro prirodnom smrću – obojica su se pojavili na gori preobraženja i razgovarali s Isusom.[19]
- David i njegovo mrtvo dijete (2 Sam 12,23). David je rekao: „A sada, kad je umrlo, zašto bih postio? Mogu li ga vratiti? Ja ću otići k njemu, ali ono se neće vratiti k meni.“

Zajedništvo vjernika s Bogom i njihovo pouzdanje u Boga ne prekidaju se ni u njihovoj smrti. Uz izjave u kojima se izražava strah od smrti, postoje i neke u kojima nalazimo pouzdanje, mir i očekivanje: Ps 16,9-11; 17,6; 31,6; 49,15.16; 73,24-26; 116,15.

Ukratko utvrđujemo da nam SZ samo do određene mjere daje obavijest o onostranom. Kad bismo zato iz njega pokušali izvesti konačne izjave o životu nakon smrti, zamračili bismo svjetlo koje se o tome nalazi u NZ. Samo ako

14. Post 25,8.17; 35,28.29; vidi i Post 37,35; Suci 2,10.
15. Post 37,35; 42,38; 44,31; Br 16,30; 1 Sam 2,6.
16. Post 35,29; 2 Kr 22,20; 2 Ljet 34,28.
17. Lev 19,31; 20,6.27; Pnz 18,11.
18. Usp. odjeljak 2.2.
19. Mt 17,3; Mk 9,4; Lk 9,30.

izjave SZ istražujemo pomoću NZ i tumačimo ih u njegovu svjetlu, ispravno ćemo ih razumjeti. NZ je uvijek ključ za SZ, a ne obratno.

Ono što se u sljedećem retku kaže o spasenju moglo bi po smislu vrijediti i za budućnost čovjeka. Mnogo su toga proroci vidjeli i napisali, ali to je bilo traženje i istraživanje; puna im spoznaja nije bila darovana:

> *„… spasenje koje su istraživali i ispitivali proroci, koji su prorokovali o milosti namijenjenoj vama, istražujući na koje ili na kakvo vrijeme upućuje Kristov Duh koji je bio u njima, kad je unaprijed svjedočio o patnjama koje su imale doći na Krista i o slavi nakon njih" (1 Pt 1,10.11).*

Odnos SZ prema NZ u ovom pitanju mogao bi se pojasniti jednim načelom iz njemačkoga Temeljnog zakona, članak 31.: „Savezno pravo ima prednost pred pravom saveznih zemalja" (njem. *Bundesrecht bricht Landesrecht*), tj. savezno pravo ima prednost kad paragrafi o istoj stvari imaju različit sadržaj.

Pitanja za produbljivanje

- Sažmite što je u SZ objavljeno o „životu nakon smrti"!
- Koja je razlika u objavi između SZ i NZ?
- Zašto se SZ ne može uzeti kao temelj za nauk o budućnosti čovjeka?

1.6 Podrijetlo i djelovanje smrti

Iz ruke vječnoga Boga,[20] koji jedini ima besmrtnost,[21] proizašlo je stvorenje na kojem ništa nije moglo biti bolje i ljepše (Post 1,31; Prop 3,11). Čovjek, stvoren na Božju sliku i priliku (Post 1,26.27; Jak 3,9) i time središte vidljivoga stvorenja, bio je određen da živi u zajedništvu sa svojim Stvoriteljem. Živio je u divnom vrtu, najpovoljnijem okruženju da ispuni to određenje. U sredini vrta stajalo je stablo života (Post 2,9.16; 3,22). Život u svojoj snazi i raznolikosti obilježavao je stvorenje. Život, i to bez ikakva vremenskog ograničenja, bio je ono najviše što je Bog dao čovjeku. U svako je vrijeme smio jesti od ploda stabla života. Čovjek je od početka bio stvoren za život bez kraja. Samo je to odgovaralo Božjoj naravi i volji.

Utoliko je dojmljivija prijetnja smrću za slučaj da čovjek neposlušnošću izađe iz ovisnosti o svojem Stvoritelju i iz zajedništva s njim (Post 2,17). U tom području kroz koje je strujao život prijetnja smrću bila je najstrašnije

20. „Prije nego što se rodiše gore i prije nego što si stvorio zemlju i svijet – od vijeka do vijeka ti si Bog" (Ps 90,2). „… po zapovijedi vječnoga Boga" (Rim 16,26).

21. „… koje će u svoje vrijeme pokazati blaženi i jedini Vladar, Kralj kraljeva [doslovno: onih koji su kraljevi] i Gospodar gospodara [doslovno: onih koji vladaju], koji jedini ima besmrtnost, koji prebiva u nepristupačnom svjetlu, kojega nitko od ljudi nije vidio niti ga može vidjeti; njemu čast i vječna vlast! Amen" (1 Tim 6,15.16).

upozorenje koje je moglo postojati. Smrt je za čovjeka značila da mora napustiti stvorenje koje mu je bilo vidljivo – dakle njegovo zemaljsko područje – a time i Stvoritelja kojega je poznavao unutar toga (vidljivog) stvorenja. Bio je načinjen od praha (Post 2,7), i to će opet postati:

> *„U znoju lica svojega jest ćeš kruh, dok se ne vratiš u zemlju [doslovno: u tlo], jer si od nje uzet. Jer prah si i u prah ćeš se vratiti!" (Post 3,19).*

Čovjek, stvoren za život, nestat će i izgubiti svoj zemaljski život, postat će beznačajan kao prah. Može li suprotnost biti veća!?

Čovjek se, zaveden od zmije, đavla, odlučio za neposlušnost, a time i za smrt (Post 3,1-7). Grijeh je smrti otvorio vrata da započne svoje strašno djelo u ovom stvorenju (Rim 5,12 i d.). Smrt je plaća za grijeh (Rim 6,23). Ona je strašna posljedica otpada od Boga. To je temeljna izjava Biblije o smrti. Grijeh je uzrok, a smrt neizbježna posljedica. Po grijehu čovjek izlazi iz ovisnosti o Bogu i time napušta onoga koji ima i daje život.[22]

Smrt zato nije ni prirodan ni milostiv završetak života. U smrti nema ničega dobroga. Smrt završava život kojega se čovjek ne želi odreći. Ona je konačna i neopoziva, nepovratna. To što se čovjek iz smrti ne može vratiti (2 Sam 12,23; 14,14) strašna je sudbina čovjeka koji je postao grešnik. S tim mračnim izgledima počinje tijek povijesti. Cijelo je stvorenje došlo pod osudu smrti i prolaznosti. Ali postoji nada, jer će ženino potomstvo jednom zmiji satrti glavu i time otvoriti put oslobođenju cijeloga stvorenja (Post 3,15):

> *„Jer žarko iščekivanje stvorenja čeka objavljenje sinova Božjih. Jer stvorenje je podvrgnuto ispraznosti [ili: prolaznosti, taštini] (ne svojevoljno, nego zbog onoga koji ga je podvrgnuo), u nadi da će i samo stvorenje biti oslobođeno od ropstva propadljivosti na slobodu slave djece Božje. Jer znamo da sve stvorenje zajedno uzdiše i zajedno trpi porođajne muke sve do sada" (Rim 8,19-22).*

Smrt je u stvorenje provalila kao nešto protuprirodno, i to kao neprijatelj kojega ljudi ne mogu pobijediti i koji okrutno i nemilosrdno obavlja svoje djelo. Tako čovjek u pravilu i doživljava smrt. Čovjek koji živi bez Boga pati od straha od smrti. Ne zna što ga čeka. A optužuje ga i njegova savjest, koja ga osuđuje i ulijeva mu strah od živoga Boga (Heb 2,15).

Nakon što su Adam i Eva sagriješili, Bog ih je odjenuo u haljine od kože (Post 3,21) da pokrije njihovu golotinju. Prvi su se put suočili sa smrću. Jedna je životinja morala umrijeti da se načini ta odjeća. Još im je mnogo strašnije bilo kad su gledali svojega mrtvog sina, kojega je ubio njegov brat (Post 4,8).

22. Iv 1,4; vidi i Izr 14,27; 19,23.

Smrt se otkriva kao razoran i nepobjediv neprijatelj. Nezaustavljivo kreće u svoj pobjednički pohod (Hoš 13,14; 1 Kor 15,54). Iako je Adam živio vrlo dugo (Post 5,5), ipak se obistinilo da je morao umrijeti i postati prah.

Pitanja za produbljivanje

- Odakle dolazi smrt?
- Što je smrt prouzročila?

1.7 Što se događa kad umiremo?

Ovdje je riječ o tjelesnoj smrti, koja kao posljedica grijeha završava čovjekov zemaljski život. Ali što se događa u smrti? Već smo naznačili da smrt izaziva odvajanje i razdire ono što pripada jedno drugome. Smrt je kraj jedinstva, naime čovjekove cjelovitosti.

Čovjek, iako jedinstvo, ima mnogo vidova koji čine njegovo postojanje. U vezi sa smrću govori se o duhu, o duši i o tijelu.[23] Smrt izaziva odvajanje tijela od duha i od duše, odvajanje unutarnjega čovjeka od vanjskoga čovjeka (2 Kor 4,16 i d.). O tome Božja riječ svjedoči na mnogo mjesta.[24]

1.7.1 Čovjekov duh i smrt

Kad čovjek umre, njegov se duh vraća k Bogu, koji ga je dao. To kaže čak i Propovjednik, koji na mnoga pitanja odgovara iz ovostrane perspektive:

> *„… i prah se vrati u zemlju kako je bio, a duh se vrati k Bogu, koji ga je dao" (Prop 12,7).*

To spominje i Luka u svojem izvještaju o uskrišenju Jairove kćeri:

> *„A on [Isus] uhvati je za ruku i zovne govoreći: ‚Dijete, ustani!' I vrati se njezin duh, i odmah ustade; i on zapovjedi da joj dadu jesti" (Lk 8,54.55).*

Duh djevojčice, koji je u trenutku smrti otišao od nje, vratio se. Kad čovjek umre, duh napušta tijelo (Ps 146,4). Tako kaže i Jakov: „Jer kao što je tijelo bez duha mrtvo, tako je i vjera bez djela mrtva" (Jak 2,26).

Pri stvaranju čovjeka Bog mu je dao duh (Post 2,7). Kad čovjek umre, Bog uzima duh natrag:

---

23. Vidi o tome opširno poglavlje 3.

24. Ovdje mi nije stalo do toga da čovjeka gledam kao dvodijelno ili trodijelno biće. Pojmovi *duh* i *duša* često se rabe kao međusobno zamjenjivi. Važno je da su oni onaj dio čovjeka koji nadživljava smrt i čuva čovjekovu osobnost i nakon smrti. I čovjekovo srce ima jednako važno mjesto u Pismu kad je riječ o čovjekovoj naravi.

„Govori Gospodin, koji razapinje nebo i utemeljuje zemlju i oblikuje čovjekov duh u njegovoj nutrini“ (Zah 12,1).
„Sakriješ lice svoje: prestraše se. Oduzmeš im dah: izdahnu i vrate se u svoj prah. Pošalješ svoj dah [doslovno: dašak (ili: duh)]: bivaju stvoreni, i obnavljaš lice zemlje“ (Ps 104,29.30).

Umiranje je primanje duha u Božje ruke (Ps 31,6). To je rekao i Gospodin Isus Krist kad je umro na križu. Evanđelisti to izričito spominju:[25]

Matej: „A Isus ponovno povika jakim glasom i ispusti duh“ (Mt 27,50).
Luka: „I Isus povika jakim glasom i reče: ‚Oče, u tvoje ruke predajem duh svoj!‘ A kad je to rekao, izdahnu“ (Lk 23,46).
Ivan: „Kad je dakle Isus uzeo ocat, reče: ‚Svršeno je!‘ I nagnuvši glavu, predade duh“ (Iv 19,30).

Kao Stvoritelj on je na početku udahnuo čovjeku dah života. A na križu je, jer je bio posve i potpuno čovjek, predao svoj duh u ruke svojega Oca (Ps 31,6). Bio je čovjek po duhu (Mk 8,12), duši (Mk 14,34) i tijelu, u kojem je trpio i umro.

Stjepan se umirući molio: „Gospodine Isuse, primi duh moj!“ (Dj 7,59).

1.7.2 Duša u umiranju

Kad je Rahela umrla pri rođenju Benjamina, njezina je duša izašla (Post 35,18). Ilija se molio da se vrati duša mrtvoga dječaka udovice iz Sarepte: „I Gospodin usliša glas Ilijin, i duša se djetetova vrati u njegovu nutrinu, i ono oživje“ (1 Kr 17,22).

Ponekad se u SZ govori i o umiranju duše (npr. Br 23,10; Suci 16,30). Time se ipak ne misli na smrt duše, nego tijela. Riječ je o izlasku duše iz tijela. To postaje jasno iz riječi „umornoga od života“ Ilije, kad je sjeo pod grm brnistre i ništa nije želio žarče nego da njegova duša smije umrijeti (1 Kr 19,4). Molio je Gospodina da mu uzme dušu.

Jona se molio da mu Gospodin uzme dušu, jer mu je bolje umrijeti nego živjeti (Jon 4,3).

I kod Ananije i Safire i kod kralja Heroda smrt je nastupila kad su „izdahnuli dušu“ (Dj 5,5.10; 12,23).[26]

25. Isus je predao duh, tj. sam je odredio trenutak te predaje. U tome je jedinstven. Imao je vlast položiti svoj život (Iv 10,18). Čovjek kao stvorenje nema te vlasti.
26. Grčka riječ *ek-psycho*, koja je prevedena s „izdahnuti“ (njem. *verscheiden*), doslovno znači „izdušiti“ (njem. *aus-seelen*).

Bog nije od bogatoga ratara zahtijevao samo život, nego i njegovu dušu (Lk 12,20).

Umiranje je, dakle, uzimanje duše (ne samo biološkoga života!) k Bogu, a nikada njezino raspadanje ili uništenje. Sveto pismo bez ikakve sumnje jasno pokazuje da čovjekova duša u smrti ne nestaje, nego nastavlja živjeti.

1.7.3 Duh i duša

I duh i duša u navedenim riječima Pisma označuju ono što pri smrti napušta čovjeka da bi otišlo na neko drugo mjesto ili postojalo u stanju „bez tijela". Ta dva pojma, „duh" i „duša", često se rabe kao sinonimi; često označuju jedno te isto. Zato ću, kad u nastavku ove knjige budem govorio o čovjekovu duhu i duši, te pojmove spajati. Rabit ću pojam „duh-duša". Toga pojma doduše nema u Pismu, ali olakšava razumijevanje.

Pitanja za produbljivanje

- Opišite što se događa pri smrti odnosno pri umiranju!
- Zašto se ljudi boje smrti?
- Objasnite vezu između smrti i grijeha!
- Prikažite kakvu ulogu s obzirom na smrt imaju s jedne strane đavao, a s druge strane Gospodin Isus!

1.8 Različiti vidovi smrti

Smrt se ne odnosi samo na čovjekovo tijelo. NZ govori i o duhovnoj smrti, u kojoj se svaki čovjek nalazi zbog svojega grijeha.[27] Duhovna smrt nije „nepostojanje" ljudskoga duha, a kamoli njegovo uništenje, nego odvojenost njegova duha od Boga.

NZ govori i o „drugoj smrti".[28] „Prva smrt" označuje čovjekovu tjelesnu smrt, kad napušta vidljivi svijet. Za nevjernike nakon njihova uskrsnuća slijedi druga smrt. Nakon što su uskrsnuli, to je kao drugo umiranje koje nikada neće završiti. Druga smrt nije konačno uništenje čovjeka, nego konačna odvojenost od Boga, pri čemu nema povratka u zajedništvo s Bogom.

1.9 Pobjeda nad smrću

Smrt je zbog čovjekova grijeha krenula u svoj pobjednički pohod svijetom. Odvojeno od Boga postoji samo smrt. Smrt je Božji sud nad grijehom. Ali je li

27. Lk 15,32; Iv 5,25; Ef 2,1-10; Kol 2,13; 1 Iv 3,14; Jd 12; Otk 3,1.
28. Otk 2,11; 20,6.14; 21,8.

Božja volja da smrt zadrži moć i da čovjek ostane podvrgnut duhovnoj, tjelesnoj i na kraju vječnoj smrti? Ne, Pismo o tome kaže:

> *„Jer to je dobro i ugodno pred Bogom, našim Spasiteljem, koji hoće da se svi ljudi spase i dođu do spoznaje istine" (1 Tim 2,3.4); i: „Zar je meni milo da bezakonik umre?, govori Gospodin Bog, a ne radije da se obrati sa svojih putova i živi?" (Ez 18,23).*

1.9.1 Smrt i grijeh

Da bi se dao život, morao se riješiti problem smrti. Bog Spasitelj, koji je tražio spasenje čovjeka predanoga smrti i grijehu (Tit 2,11; 3,4), našao je put. Vječni Bog (Rim 16,26), koji ima život u sebi samome (Iv 5,26), koji je svjetlo (1 Iv 1,5) i ljubav (1 Iv 4,8), u osobi Isusa Krista svijetli svjetlom života (Iv 1,4; 8,12) u zemlju smrti:

> *„Narod koji sjedi u tami vidje svjetlost veliku, i onima koji sjede u zemlji i sjeni smrti – svjetlost im je zasjala" (Mt 4,16; citat iz Iz 9,1).*

Iako ova riječ Pisma opisuje narod Izrael, ona u načelu ipak vrijedi za sve ljude. Bog je poslao svojega Sina kad je došla punina vremena (Gal 4,4; Heb 1,1), da pobijedi smrt. Božji je Sin izvojevao pobjedu. Nakon dovršenoga djela na križu i nakon svojega uskrsnuća rekao je: „Ja sam Prvi i Posljednji i Živi; i bio sam mrtav, i evo, živ sam od vijeka do vijeka i imam ključeve smrti i Hada" (Otk 1,17.18). Iz tih se riječi vidi da govori sam Bog, jer se te riječi odnose samo na Boga (Otk 1,8; 2,8; 22,13). To je isti Bog koji se objavio u SZ (Iz 41,4; 44,6; 48,12).

Gospodin Isus je kao čovjek na zemlji imao moć nad smrću. To je dokazao uskrišenjem Lazara (Iv 11), mladića iz Naina (Lk 7,11-14) i Jairove kćeri (Lk 8,49-56). Njegova uskrišenja mrtvih bila su dokaz da je on Začetnik života (Dj 3,15), a time sam Bog.

Jednako je važna kao i Kristovo božanstvo činjenica da je on čovjek. Postao je čovjek da bi mogao umrijeti umjesto grešnika. Umro je kao žrtva za grijeh. Položen je u grob. Nakon tri dana Bog ga je uskrisio. U uskrsnuću on sada kao čovjek ima neuništiv život (Heb 7,16). Kao uskrsli i proslavljeni čovjek zato ima ključeve smrti i Hada. Ključ je slika vlasti.[29] Čovjek Isus Krist ima vlast nad smrću i nad Hadom, carstvom mrtvih. Smrt mu više ništa ne može nauditi (Rim 6,9.10). Zato smrt ništa više ne može nauditi ni onima koji su povezani s njim. To su oni koji su se obratili k njemu i posjeduju njegov život, život Uskrsloga.

29. Usp. Otk 3,7; 9,1; 20,1; Mt 16,19; 18,18; Iz 22,22.

Da bi ljude zauvijek mogao osloboditi od smrti, sam je Bog morao postati čovjek i umrijeti. Time je riješeno pitanje grijeha, a uskrsnućem je pobijeđena i smrt. Kakav božanski trijumf!

Isus Krist, Božji Sin, bio je Sveti, tj. onaj kojega je začeo sam Bog Duh Sveti (Lk 1,35). U njegovu životu zato nije bilo grijeha (1 Iv 3,5), ni u riječima, ni u mislima, ni u djelima (2 Kor 5,21; 1 Pt 2,22). Za njega zato nije vrijedilo ono što vrijedi za sve druge ljude: nije morao umrijeti. Kad je umro, umro je dragovoljno. Imao je vlast položiti svoj život, ali je imao i vlast ponovno ga uzeti natrag iz smrti (Iv 10,17.18).

To nas ponovno vraća vezi između smrti i grijeha. Grijeh je prouzročio smrt. Problem smrti ujedno je problem grijeha. Zato se najprije morao riješiti taj uzrok. Na početku je spomenuto da je Bog svjetlo, tj. da je apsolutno svet. On ne može gledati grijeh (Hab 1,13) niti ga ostaviti nekažnjenim. Bog ne može prihvatiti grešnika s njegovim grijehom i dati mu život a da nije izvršeno pomirenje za njegove grijehe. Zato je umro Krist, Jaganjac Božji (Iv 1,29). Ponio je Božji gnjev nad grijehom umjesto grešnika (2 Kor 5,21). Božji su zahtjevi Kristovom smrću ispunjeni. Njegovoj je svetosti potpuno odgovoreno.

Kristova smrt, kojom je izvršeno pomirenje za grijehe, nije bila smrt običnoga čovjeka. Kristova smrt bila je Božji sud nad grijehom. On, Sveti, učinjen je grijehom. Trpio je od Boga za grijeh. Kazna radi našega mira bila je na njemu. Bog je kaznio Nedužnoga za naše grijehe. Smrt koju čovjek prima kao plaću za grijeh zato nije samo tjelesna smrt, nego na kraju i vječna smrt. Kaznu koja se sastoji u vječnoj smrti, u vječnoj odvojenosti od Boga, Krist je iskusio na križu da bi nas, koji vjerujemo, zauvijek od nje oslobodio.

Kad je Krist nakon tri dana uskrsnuo, svojom je vlastitom, božanskom snagom raskinuo okove smrti. Krist je uskrsnuo, pomirenje za grijeh je izvršeno i smrt je pobijeđena. Slomio je moć grijeha i smrti (Rim 5,12-21). To je središte poruke uskrsnuća. To je kraj vladavine smrti!

Ta pobjeda ipak ne znači da je smrt već sada ukinuta i uklonjena iz svijeta. Smrt i dalje vlada u svijetu. I vjernici koji imaju Kristov život uskrsnuća još umiru. Za vjernike je smrt ipak već lišena moći. „Uništiti“ znači „učiniti nedjelotvornim“ i „lišiti snage“. U svijetu smrt i dalje vlada po grijehu, ali vjernik je oslobođen od moći smrti. Smrt za njega više ne znači sud, nego ulazak u slavu. Heb 2,14.15 sažima te misli:

> *„Budući da su, dakle, djeca dionici krvi i tijela, i on je na isti način imao udjela u tome, da smrću uništi onoga koji ima moć smrti, to jest đavla, i oslobodi sve one koji su iz straha od smrti cijeli život bili podvrgnuti ropstvu.“*

1.9.2 Smrt i đavao

Što znači da đavao ima moć smrti? Može li đavao ubijati ljude po svojoj volji? Može li raspolagati smrću? To je nemoguće, jer Bog drži život svih ljudi u svojoj ruci i uzima ga natrag kad hoće. To đavao ne može, ali on ima moć smrti na svojoj strani kao saveznika. Đavao je svojom lukavom kušnjom naveo čovjeka na grijeh i time ga doveo pod moć smrti. To je bio njegov cilj.

Tako je đavao stekao utjecaj na čovjeka. Postao je bog ovoga svijeta (2 Kor 4,4) i knez ovoga vremena (Iv 12,31; 14,30; 16,11). U ovom svijetu vlada moć smrti i tame, a đavao je ubojica ljudi od početka (Iv 8,44; 1 Iv 3,8). Još jednom: on nema moć ubijati, ali ubija kao podmukao zavodnik tako što čovjeka odvodi od Boga, izvora života. Taj otrov zavođenja ubija ga duhovno i tjelesno, i to zauvijek. Svaki čovjek koji umre bez Boga zauvijek je njegov plijen. U tom smislu smrt radi za đavla i podupire njegove pokvarene namjere.

Ali Krist je uništio đavla tako što je prodro u njegovo područje moći, u smrt, i svojim uskrsnućem odnio pobjedu. Njegova smrt na križu pobjeda je nad đavlom (Kol 2,15).

Đavao doduše nije uništen, ali je morao pretrpjeti razoran poraz. Još živi i djeluje i dalje, kao na početku. Kraj đavla i smrti ipak je već čvrsto odlučen.

Isusova pobjeda sada vrijedi samo za one koji su povezani s Kristom. Oni su oslobođeni od straha od smrti, jer je smrt za njih pobijeđen neprijatelj. Prema riječima apostola Pavla (1 Kor 3,22) smrt im sada čak pripada, jer ih dovodi k Kristu u raj. Kad se kaže da vjernicima sve stvari zajedno pridonose njihovu dobru (Rim 8,28), onda čak ni smrt nije iznimka.

Za sve koji ne poznaju Pobjednika nad smrću strah od smrti može značiti ropstvo cijeloga života. Strah od smrti kod ljudi je pred licem smrti najveći kad im se probudila savjest zbog krivnje za koju nije izvršeno pomirenje i kad ih optužuje. Tako je pisac u recima Heb 2,14.15 osobito mislio na one koji su bili pod ropstvom Zakona i nisu imali sigurnost oproštenja svojih grijeha.

Pobjeda Isusa Krista slomila je ropstvo smrti i straha od smrti. Grijeh, smrt i đavao pobijeđeni su smrću Gospodina Isusa Krista, kojom je izvršeno pomirenje za grijehe, i njegovim uskrsnućem. To je temelj da će uskoro grijeh biti uklonjen iz svemira (Iv 1,29; Heb 9,26) i smrt kao posljednji neprijatelj uklonjena (Otk 20,14).

„Kao posljednji neprijatelj bit će uklonjena smrt" (1 Kor 15,26).

„A kad ovo raspadljivo obuče neraspadljivost i ovo smrtno obuče besmrtnost, tada će se ispuniti riječ koja je napisana: ‚Pobjeda proguta smrt.' ‚Gdje je,

smrti, tvoja pobjeda? Gdje je, smrti, tvoj žalac?'" (1 Kor 15,54.55; usp. Iz 25,8; Hoš 13,14).
„Za to se objavio Sin Božji, da uništi đavlova djela" (1 Iv 3,8).

On je to doista učinio i dovršit će to! Slavljen bio Gospodin!

2 Što dolazi nakon smrti?

O stanju čovjeka nakon smrti do uskrsnuća Sveto pismo ne kaže baš mnogo. Ono, naprotiv, usmjerava naše očekivanje na dan dovršenja. Nada kršćana usmjerena je na dolazak Gospodina Isusa Krista koji će svoj narod odvesti u nebesku domovinu. Pred tom blaženom nadom život između smrti i uskrsnuća povlači se u pozadinu.

Ne može ni biti drukčije, jer se naša nada ne ispunjava smrću. Svoj konačni cilj ne postižemo smrću, nego tek u trenutku uskrsnuća. Međustanje je ipak posljednja etapa pred konačnim ciljem. A to je blažena spoznaja, koja već sadrži predokus dovršenja.

Kad je riječ o životu nakon smrti, govorimo o vremenski ograničenom međustanju. Pitanje koje želim istražiti u nastavku glasi: kakvo je stanje čovjekove svijesti nakon smrti? Pritom ću se nekoliko puta suočiti s gledištem koje niječe svaku svijest nakon smrti i onostrano općenito.

Ta ću pitanja sada istražiti u 11 točaka. Pritom ću se osvrnuti na bitna mjesta Pisma u NZ. Svako je poglavlje samo za sebe tako opširno da se može upotrijebiti zasebno. Zato može doći do ponekog ponavljanja.

2.1 Lazar i bogataš

Na ovu poznatu pripovijest mnogi sigurno najprije pomisle kad je riječ o životu nakon smrti. U tom se smislu ona uvijek i razumijevala. Pa ipak postoje pokušaji tumačenja koji tu pripovijest posve odvajaju od života nakon smrti, kao da o njemu ništa ne kaže. S jedne strane izložit ću njezin smisao, a s druge strane zauzet ću stav i prema pogrešnim objašnjenjima.

> *„A bio je neki bogat čovjek, i odijevao se u grimiz i fino platno i svaki je dan živio veselo i u raskoši. A neki siromah, imenom Lazar, ležao je pred njegovim vratima, pun čireva, i želio se nasititi onim što je padalo sa stola bogataševa; ali i psi su dolazili i lizali njegove čireve. A dogodilo se da je siromah umro i da su ga anđeli odnijeli u Abrahamovo krilo. A umro je i bogataš i bio pokopan. I u Hadu, podigavši oči dok je bio u mukama, vidi Abrahama izdaleka i Lazara u njegovu krilu. I povikao je i rekao: ‚Oče Abrahame, smiluj mi se i pošalji Lazara da umoči vršak svojega prsta u vodu i rashladi mi jezik, jer trpim muke u ovom plamenu.‘ A Abraham je rekao: ‚Dijete, sjeti se da si ti primio svoje dobro u svojem životu, a Lazar isto tako zlo; a sada se on ovdje tješi, a ti trpiš muke. I*

eći odavde k vama ne mogu, niti oni odande mogu prijeći k nama.' A on je rekao: ‚Molim te, dakle, oče, da ga pošalješ u kuću mojega oca – jer imam pet braće – da ih usrdno upozori, da i oni ne dođu na ovo mjesto muka.' A Abraham mu kaže: ‚Imaju Mojsija i proroke; neka njih slušaju.' A on je rekao: ‚Ne, oče Abrahame, nego ako tko od mrtvih dođe k njima, obratit će se.' A on mu je rekao: ‚Ako ne slušaju Mojsija i proroke, neće se uvjeriti ni ako tko od mrtvih uskrsne'" (Lk 16,19-31, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder).

2.1.1 Je li ovdje riječ o životu nakon smrti?

Sljedeći razlozi jasno govore u prilog tome da je ovdje riječ o životu nakon smrti:

- Najveći dio ove pripovijesti, više od dvije trećine, opisuje stvari koje se događaju „nakon" smrti tih dviju osoba. O uskrsnuću tih dviju osoba nema ni riječi.
- I „Had", gdje bogataš nakon smrti podiže oči, i „Abrahamovo krilo", u koje je siromah nakon smrti odnesen, označuju mjesta odnosno stanja s onu stranu smrti. Ti se pojmovi ne mogu drukčije objasniti.
- Židovima su ti pojmovi bili poznati. U njihovoj predaji bili su im bliski ti ili slični opisi onostranoga.
- Bogataš je bio u stanju smrti dok su njegova braća još živjela. Braća postoje u isto vrijeme, jedni na zemlji, jedan u Hadu.[30]

Božji Sin ovdje odmiče zastor i otkriva nešto što dotad nije bilo objavljeno u spisima SZ.

2.1.2 Smisao pripovijesti

Kad kažemo da je u ovoj pripovijesti riječ o stanju neposredno nakon smrti, time ne previđamo ni kontekst (druge prispodobe) ni osobe – farizeje – kojima se ova pripovijest izravno obraća. U ovoj pripovijesti Isus prikazuje raskoš i sebičnost bogataša u njihovim zastrašujućim razmjerima. Bogataš nije prikazan kao očit prijestupnik Zakona, jer u tome nije bio ni njegov grijeh ni grijeh farizeja. Njihov grijeh, naime ljubav prema novcu, bio je skriven pod licemjernim plaštem pobožnosti (Lk 16,14). Ljubav prema novcu (1 Tim 6,10) ima posljedice za vječnost, a one počinju već neposredno nakon smrti. To je tema pripovijesti.

30. Prema tome, nije se dogodila ni promjena u tijeku ovoga svijeta, kao npr. početak Božjega kraljevstva ili uskrsnuće.

Farizeji su pripovijest o nepravednom upravitelju, koja je bila namijenjena Gospodinovim učenicima (Lk 16,1), čuli iz neke

udaljenosti (Lk 16,14). Budući da su se zatim rugali Gospodinu, on im se obratio izravno. Dobili su osobito ozbiljnu i nedvosmislenu pouku. Isus im se obratio preko ponašanja bogataša.

Ta se pouka ne ograničuje na to da prekori farizejsku ljubav prema novcu. Upozorenje se ne iscrpljuje ni u tome da svi ljudi, bogati ili siromašni, jednom moraju umrijeti. Ono je prije svega usmjereno na ono što dolazi poslije. Zato se znatno opsežniji dio bavi događajima s onu stranu smrti, osobito sudbinom bogataša. Događaji nakon smrti tih dvojice nisu beznačajan okvir u koji je smještena pouka o novcu. Oni su glavni sadržaj ove pripovijesti.

2.1.3 Prispodoba?

Mnogo se govorilo o pitanju je li ova pripovijest prispodoba ili nije. Neki naglašavaju da je prispodoba, koja ne služi tome da iznosi nauk ili da objavljuje stvari koje prije nisu bile poznate. Navodno se ni ne može tumačiti svaka pojedinost prispodobe, jer ona sadrži samo jednu glavnu misao. Ona se ovdje navodno sastoji u tome da se prekori farizejska pohlepa za novcem i loša upotreba novca. To, a ne život nakon smrti, navodno je glavna poruka.

Luka ovu pripovijest ne naziva prispodobom. To bismo možda očekivali od njega, jer u svojem evanđelju ni manje ni više nego jedanaest puta govori o prispodobama. Najjači argument da to nije prispodoba sastoji se u tome što se rabi vlastito ime, naime Lazar, što inače u prispodobama nije slučaj. Vlastito ime – Lazar je bio poznato ime (vidi Iv 11) – upućuje na to da je riječ o događaju koji se doista dogodio.

Zašto Isus rabi pojmove koji su se izričito rabili za onostrano? Time je farizeje pogodio upravo u njihovim predodžbama, u onome što su vjerovali o onostranom. Ali oni ozbiljnost stvari nisu primijenili na sebe.

2.1.4 Prije smrti

Samo prva tri retka opisuju zemaljski život (Lk 16,19-21). Oni sadrže upravo ono što je bilo odlučujuće za život tih dviju osoba nakon smrti. Bogataš, koji nije imenovan, živio je u sebičnosti. Njegova je odjeća bila najfinija. Iako je svoje bogatstvo možda shvaćao kao Božji blagoslov, u njegovu je životu nedostajao Bog, darovatelj svih darova. Činilo se da ne poznaje ljubav prema bližnjemu, što se jasno vidi iz njegova ponašanja prema siromahu. Siromah je dijelio sudbinu pasa na ulaznim vratima bogataševe kuće. Ondje je provodio jadan prosjački život i živio od bogataševih otpadaka. Grijeh bogataša nije

bilo bogatstvo, nego njegova sebičnost, u kojoj nije obraćao pozornost na siromaha, iako ga je možda svaki dan vidio. Psi su Lazaru očito iskazivali više samilosti nego bogataš.

Ime siromaha, za razliku od imena bogataša, navodi se. *Lazar* znači „Bog je pomoć". U tom imenu leži ključ za siromahov stav prema životu. Našao je pomoć kod Boga, na kojega je u svojem siromaštvu bio upućen. Ipak ga nije njegovo siromaštvo nakon smrti dovelo u Abrahamovo krilo, nego njegovo pouzdanje u Boga.

Kao za svakoga čovjeka, tako je i za ovu dvojicu došao dan kad su se morali oprostiti od zemlje. Obojica su umrla istom smrću. Bogataš je dobio pogreb, a siromahov se ne spominje. S njihovom smrću stvari se ipak odjednom vide u drukčijem svjetlu.

Kad čovjek umre, dolazi čas istine, u kojem mu postaje očito što doista vrijedi i što ostaje i nakon smrti. Tada nema ni samozavaravanja ni nevjere,

čovjek tada više ne traži dokaze koje je u životu uvijek tražio kad bi mu se govorilo o životu nakon smrti.

Isus utvrđuje da je razlika između te dvojice nakon smrti mnogo veća nego što je bila u njihovu zemaljskom životu. Stvari su se okrenule, jer siromah se nalazi na mjestu blagoslova i ne treba žaliti za svojim odlaskom iz zemaljskoga života. Anđeli, koji su duhovi poslani u službu radi onih koji imaju baštiniti spasenje (Heb 1,14), u trenutku Lazarove smrti nose ga u Abrahamovo krilo.

2.1.5 Židovska predodžba o onostranom

Općenito je prihvaćeno da se Gospodin Isus ovdje nadovezuje na predodžbu svojih slušatelja, koja je i njemu samome kao Židovu bila poznata. Zato je korisno ukratko objasniti tadašnju predodžbu o onostranom.

Židovi su vjerovali da duše ili duhovi mrtvih odlaze u Šeol. To je carstvo mrtvih, koje je u očekivanju uskrsnuća samo privremeno boravište. Vjerovali su i – a to je nadilazilo biblijsko svjedočanstvo SZ – da ondje postoji odvojenost između pravednika i nepravednika. Jedni su bili u blaženstvu, a drugi su primali kaznu i odmazdu. Zato im nije bilo upitno da mrtvi zadržavaju punu svijest, jer bi inače blagoslov i kazna bili besmisleni.

Povjesničar Josip Flavije ovako opisuje vjeru farizeja: „Oni vjeruju i da su duše besmrtne i da one, već prema tome je li čovjek bio krepostan ili poročan, pod zemljom primaju nagradu ili kaznu, tako da poročni moraju čamiti u

vječnom zatočeništvu.“[31] Na toj pozadini farizejima nije bilo teško razumjeti ovu pripovijest. Isus je govorio o životu i postojanju

čovjeka nakon smrti i o tome kako to postojanje određuje život na zemlji.

Nije mi namjera istraživati kako su farizeji došli do toga nazora, koji nadilazi SZ. Važno je da ta vjera ne proturječi SZ. Gospodin Isus taj nazor ni ne osuđuje ni ne ispravlja, nego se nadovezuje na temeljnu misao[32] te predodžbe, objavljujući pritom u božanskom sveznanju što dolazi nakon smrti.

Božji Sin ovdje jasno pokazuje, i to neovisno o židovskoj i grčkoj filozofiji, da postoji život nakon smrti, i u radosti i u mukama. Tko priznaje Isusa Krista, ne može te riječi drukčije tumačiti a da time ne dovede u pitanje njegovu osobu.

2.1.6 Abrahamovo krilo

Abrahamovo krilo tipično je židovski izraz. Slušateljima je bio poznat. U Bibliji se taj izraz pojavljuje samo jednom. Abrahamovo krilo bilo je mjesto blagoslova u koje je pravednik nakon smrti bio primljen. I izraz „krilo pravednika“ za Židove je označivao mjesto s onu stranu smrti. Abraham, Božji prijatelj, ovdje je u središtu. Da je Abraham nakon smrti živio dalje, Židovima nije bilo upitno (Lk 20,27-40). Abrahamovo krilo za Židova je bilo počasno mjesto koje je nakon smrti svakako želio zauzeti. To mjesto upućuje na zajedništvo, blizinu i radost (Iv 1,18; 13,23).

Pouka Gospodina Isusa Krista ne vrijedi samo za Židove, iako se nadovezao na njihovu predodžbu. U skladu s drugim riječima iz NZ ona se u načelu odnosi na sve ljude. Zato se „Abrahamovo krilo“ može nazvati i „rajem“. Ni ta misao Židovima nije bila strana. Odjekuje npr. u „Targumu Pjesme nad pjesmama“,[33] gdje se kaže da anđeli nose duše preminulih pravednika u raj.

Abrahamovo krilo nije, kao što se ponekad tvrdi, buduće Božje kraljevstvo. Na drugom se mjestu doduše govori o gozbi s praocima u tom kraljevstvu (Mt 8,11), ali ona će se održati na zemlji. Ovdje međutim nije riječ o tome. U ovoj pripovijesti vidimo da se Lazar i bogataš ne nalaze na zemlji, nego izvan vidljivoga svijeta. U isto vrijeme bogataševih pet braće još je živjelo na zemlji. Bogataš je, naime, htio da netko od mrtvih bude poslan da ih upozori, jer su očito živjeli onako kako je on nekoć živio.

---

31. Flavius Josephus, *Jüdische Altertümer*, 18. knjiga, pogl. 1.3., Wiesbaden (Fourier Verlag), 1985, str. 506, 507.
32. Izričito govorim o „temeljnoj misli“ jer je u misaonom svijetu toga vremena postojala razvijena mašta koju Lk 16 ne potvrđuje.
33. Apokrifna knjiga iz vremena između dvaju zavjeta.

2.1.7 Kako je Lazar dospio u Abrahamovo krilo?

Kad čovjek umre, njegov duh-duša živi dalje, dok se tijelo raspada. U ovoj pripovijesti Lazar je ipak prikazan kao cijeli čovjek koji je odnesen u Abrahamovo krilo. Ne kaže se da je samo njegov duh-duša onamo odnesen. To nije proturječje, jer se o preminulim dušama uvijek govori kao da su u stanju tjelesnoga života. Osjećaji i očitovanja života preminulih ne mogu se jezično ili slikovito opisati drukčije nego što to ovdje čini Gospodin Isus i kako to odgovara stvarnosti tjelesnoga života.

Opis događaja koji slijede nakon smrti te dvojice ne razlikuje se od opisa njihova života prije smrti. Smrt ovdje, što se tiče svijesti i opažanja te dvojice, očito nije ništa promijenila. Čovjekova osobnost, svjesno opažanje okoline i sjećanje ostaju nakon smrti sačuvani bez ograničenja.

2.1.8 Had

Bogataš podiže oči u Hadu i nalazi se u mukama. Had je bio poznat pojam iz grčkoga svijeta. Ondje je to bio bog podzemnoga svijeta, a i mjesto mrtvih.

Had se ne smije zamijeniti s paklom. Nažalost, u nekim prijevodima Biblije (npr. kod Luthera) grčka riječ „Had“ (*hadēs*), koja se ovdje rabi, prevedena je s „pakao“ (njem. *Hölle*). Zato bi se moglo pretpostaviti da su oba pojma ista stvar. Ali riječ je o dvjema različitim stvarima, o čemu ću kasnije još podrobnije govoriti. Prije nego što se pobliže pozabavimo Hadom u Lk 16, pogledajmo jednom – da ne dođemo do „izoliranoga“ i time pogrešnoga objašnjenja – svih 10 mjesta u NZ gdje se spominje Had.

1. i 3. pojavljivanje: „A ti, Kafarnaume, koji si uzvišen sve do neba, sve do Hada bit ćeš strmoglavljen“ (Mt 11,23; Lk 10,15).

„Had“ ovdje stoji kao suprotnost „nebu“. Kafarnaum je bio uzvišen sve do neba jer je Mesija u tom gradu učinio najviše čudesnih djela (Mt 9,1). Ovdje se duboki pad Kafarnauma na dan suda pokazuje na velikoj suprotnosti između „najvišega“ i „najnižega“ mjesta. U tom se smislu često govori o „gore“ i „dolje“.[34] Had je ovdje mjesto suda, nedostižno daleko od neba, mjesta blagoslova.

2. pojavljivanje: „i na toj stijeni sagradit ću svoju skupštinu [ili: crkvu], i vrata Hada neće je nadvladati“ (Mt 16,18).

Gospodin Isus Krist, Sin živoga Boga, neosvojiv je i nepomičan temelj na kojem će sagraditi svoju Crkvu. Sagrađenu na toj stijeni, Crkvu ne može nadvladati čak ni Had. Had ima moć, što se simbolično izražava u vratima. Iza

34. Usp. Iv 8,23; 1 Tim 6,9; 2 Pt 2,4; Jd 6; Otk 20,1; Izr 9,18; 15,24.

Hada skriva se moć smrti. Had i moć smrti ne mogu nadvladati i „zauzeti" Crkvu, jer je ona utemeljena na onome koji je život i koji je pobijedio smrt. Had je zla moć, koja se ovdje pokazuje kao neprijatelj Crkve.

4. pojavljivanje: „I u Hadu, podigavši oči dok je bio u mukama, vidi Abrahama izdaleka i Lazara u njegovu krilu" (Lk 16,23).

5. i 6. pojavljivanje: Petar je rekao o Gospodinu Isusu, navodeći Psalam 16: „jer nećeš ostaviti moju dušu Hadu niti ćeš dopustiti da tvoj Sveti vidi raspadanje" (Dj 2,27; vidi i r. 31).

Te je riječi David izgovorio stoljećima prije (Ps 16,10). Petar ih navodi u svojoj propovijedi na dan Pedesetnice kao proroštvo o Mesijinoj smrti i uskrsnuću. Had je takoreći pružao ruke prema svetoj duši Spasitelja da je zgrabi i zaposjedne. Ali Had se nije mogao domoći njegove duše, jer je on bio Božji Sveti.[35] Kad je umro, nije pripao Hadu, nego je otišao u raj. Njegovo je tijelo položeno u grobnicu, ali nije vidjelo raspadanje, jer je on bio uskrišen.

Ovdje postaje jasno da je Had mjesto na kojem su duše nepravednika. Tijelo, put, u vezi je s grobom i raspadanjem. Duša je ovdje i na svim drugim mjestima u vezi s Hadom. Ovdje su grob i Had jasno odvojeni jedno od drugoga. Nisu jedna te ista stvar.

7. pojavljivanje: „… bio sam mrtav, i evo, živ sam od vijeka do vijeka i imam ključeve smrti i Hada" (Otk 1,18).

To su riječi Gospodina Isusa kao Uskrsloga. Budući da je umro i uskrsnuo, ima moć nad smrću i nad Hadom. I smrt (s obzirom na tijelo) i Had (s obzirom na dušu) morali su se pokloniti Božjemu Sinu. Sve mu je podložno! Carstvo mrtvih i svi koji su ondje podređeni su njegovoj vlasti, jer „zato je Krist umro i ponovno oživio: da vlada i nad mrtvima i nad živima" (Rim 14,9). Vjernici se više ne trebaju bojati!

Njegova se moć sastoji i u tome da uskrisuje mrtve tako što ključem otvara Had i izvodi duše da bi ih u uskrsnuću sjedinio s tijelom.

8. pojavljivanje: „I vidjeh [Ivan]: i gle, blijed konj, i onomu koji je sjedio na njemu ime je bilo Smrt; i Had ga je slijedio" (Otk 6,8).

---

35. Većina prijevoda ovdje ima: „nećeš ostaviti moju dušu u Hadu" ili slično. Prema tom bi tekstu Gospodin bio u Hadu. Pritom je Had, istoznačan sa Šeolom, općenito mjesto mrtvih, bez razlikovanja pravednika i nepravednika. To odgovara izjavama SZ. Vidi o tome C. Briem, *Ein Volk für seinen Namen*, 2. dio, Hückeswagen (CSV), 1983, str. 100–103. To shvaćanje ne dijelim, jer upravo Luka, pisac Djela apostolskih, u svojem evanđelju jedini s jedne strane u Lk 16 suprotstavlja Had i Abrahamovo krilo (tj. Abrahamovo krilo nije u Hadu niti je njegov dio), a s druge strane navodi Gospodinove riječi da je, kad je umro, otišao u raj. Osim toga, u Isusovo je vrijeme već postojalo mišljenje da je mjesto blaženih na nebu, a mjesto nepravednika u Šeolu. Had u NZ dosljedno smatram mjestom nepravednika koji su pod moći smrti. Ondje Krist nije bio (vidi o tome Dodatak).

Smrt i Had usko su povezani jer obavljaju zajedničko djelo.[36] U čemu se sastoji njihova suradnja? Smrt se domaga tijela, a Had duše. U tom smislu Had slijedi smrt da primi duše koje smrt ne može dotaknuti (Mt 10,28).

Izraz „Had" jezično-povijesno može značiti „ono što sve prima". Had u nezasitnoj gladi proždire mrtve. U tome postoji sličnost sa Šeolom (Hadom u SZ), koji se u hebrejskom jezičnom osjećaju povezivao sa „zahtijevati" (usp. Dj 2,27.31).[37]

9. i 10. pojavljivanje: „i smrt i Had dadoše mrtve koji su bili u njima, i bili su suđeni, svaki prema svojim djelima. I smrt i Had bačeni su u ognjeno jezero" (Otk 20,13.14).

Mrtvi se nalaze u Hadu. To je uz pripovijest iz Lk 16 najjasniji pokazatelj o naravi Hada. Had je mjesto mrtvih koji nisu vjerovali u evanđelje. Samo se oni pojavljuju pred velikim bijelim prijestoljem.

Ovdje nalazimo kraj tjelesne smrti. Smrt je bačena u ognjeno jezero, a to je pakao. Budući da su u tom trenutku svi mrtvi uskrsnuli, više nema duša ili duhova mrtvih koji bi mogli boraviti u Hadu. To je nužno i kraj Hada. Izgubljeni bivaju bačeni u pakao sa svojim tijelom, koje su primili u uskrsnuću. Zato Had više nije potreban i, kao i smrt, nalazi svoj kraj u paklu.

Sažetak: Had prima duše preminulih koje su smrću odvojene od tijela. Had je u vezi s moći smrti. Toj smrti, koja vodi u vječnu propast, podvrgnuti su samo nevjernici. Tako je Had i boravište samo onih mrtvih koji su umrli bez Krista. Had je prolazno mjesto i boravište bezbožnika do uskrsnuća.

2.1.9 Had u Lk 16

Značenje Hada u Lk 16 točno odgovara onome što je postalo jasno iz istraženih mjesta. Osim toga, nalaze se još i druge pojedinosti koje se spominju samo ovdje.

Bogataš je bio pokopan. Njegov duh-duša, nasuprot tome, nije bio u grobu, nego u Hadu. Kao prvo se o njemu kaže da je bio „u mukama". Dakle, smrću nije izgubio osjećaje. Ali nije zadržao samo osjećaje, nego i punu svijest i nakon smrti: govori, izražava svoje misli i može se sjećati. Osim toga, svojim očima može opažati okolinu, koju obilježavaju muka i patnja. Tu okolinu sam bogataš naziva „mjestom" muka (r. 28). Had, dakle, nije samo stanje, nego i stvarno boravište.

36. Usp. 2 Sam 22,6; Iz 28,15.18; Hoš 13,14; Hab 2,5.
37. Izr 1,12; 27,20; 30,16; Iz 5,14.

Muka koju bogataš osjeća i vrućina plamena, čini se, pretpostavljaju tjelesnost od krvi i mesa. Nju čovjek nakon smrti do svojega uskrsnuća ipak više nema. Zato taj opis patnji shvaćamo kao slikovit opis stvarnosti koja je nama, koji smo još u tijelu, strana. Njezinu dubinu i razmjere razumije samo onaj koji je sam podnosi. Ta slika, koju u sličnom obliku susrećemo kod pakla, potrebna je da nam se patnje Hada prikažu tako da ih i mi možemo razumjeti.

Hermann Cremer ovako opisuje te patnje: „[Duša] je u smrti poput siromaha koji ima previše za umiranje, a premalo za život – užasno stanje, to visjeti i strepjeti između života i smrti, to umiranje bez kraja! Dok god smrt čovjeku o tome još nije otvorila oči, čovjek se može zavaravati i predati se zabludi da njegovoj duši ništa ne nedostaje. Možemo izbjeći svim osjećajima i potrebama svoje duše dok smo gospodari svojega tijela i dok se s okolnim svijetom možemo baviti radom ili razonodom. Ali sa smrću ta mogućnost prestaje, i nemoć duše postaje očita u beskrajnom bolovanju. Otrgnuta od Boga u otuđenosti od Boga, otuđena je i od života koji je od Boga. … vječno bez snage, sputana i vezana, njezina besmrtnost za nju nije nešto bolje od smrti, nego nešto mnogo jadnije i gore, vječna borba za opstanak, vječno lišavanje svakoga zadovoljenja, izgaranje bez kraja pod otporom svetoga Boga protiv svega što je nebožansko i otuđeno od Boga. Besmrtnost za grešnoga, neotkupljenog čovjeka nije ništa drugo nego vječna smrt, ne zraka svjetla koja rasvjetljuje noć, nego samo sjena svjetla.“[38]

To je naravno sve samo ne san duše, a kamoli nepostojanje nakon smrti. Ova pripovijest dokazuje upravo suprotno. Da bi se održao kriv nauk o snu duše, potrebno je posve drukčije tumačenje ove pripovijesti. Ono kaže da Had nije ništa drugo nego grob u koji je pokopano bogataševo mrtvo tijelo. Pritom se poziva na čitanja koja drukčijom interpunkcijom[39] mijenjaju smisao rečenice. Time Had postaje grob u koji je bogataš položen. Čita se ovako: „Bogataš je umro i bio pokopan u Had. Kad je podigao oči u muci …“ Za takvu podjelu teksta ne postoje čak ni dva ili tri grčka svjedoka teksta. Ta se podjela ne nalazi ni u jednom od prijevoda Biblije koji su danas poznati kao pouzdani.

Za interpunkciju rečenice odlučujući su kontekst teksta i sadržajno slaganje s cijelim NZ. Kao što smo već vidjeli, nijedno mjesto u NZ ne potvrđuje da je Had istovjetan s grobom.

Jezično-povijesno riječ „Had“ ima i značenje „ono nevidljivo“ i „ono što se ne može opaziti“.[40] I zato nije moguće da se izraz „Had“ odnosi na grob.

38. Hermann Cremer, *Jenseits des Grabes*, Gießen (Brunnen-Verlag), b. g., str. 31,32.

39. Interpunkcijom se nazivaju rečenični znakovi, kojih nije bilo u izvornom tekstu i koji su dodani tek nekoliko stoljeća kasnije.

Možda je shvaćanje da su Had i grob isto nastalo zato što je „Had“ doista grčki prijevod hebrejske riječi „Šeol“. Ali riječ „Šeol“ u SZ ima šire značenje, kao što ćemo vidjeti u sljedećem odjeljku.

2.1.10 Šeol

Iz navoda Ps 16,10 u Dj 2,27 vidi se da je „Had“ prijevod hebrejske riječi „Šeol“. U Septuaginti se riječ „Šeol“ prevodi s „Had“, a ponekad i sa „smrt“. U SZ se „Šeol“ pojavljuje 65 puta. Više od polovice tih pojavljivanja nalazi se u knjigama Job, Psalmi i Mudre izreke.

Kakvo značenje ima Šeol u SZ? Možemo prepoznati više značenja te riječi u SZ. Općenito Šeol ima veze s područjem smrti, a tome pripadaju i strah od smrti, grob, bezdan i carstvo mrtvih.

- Šeol kao grob ili jama: Post 37,35; 42,38; 44,29; Br 16,30; Pnz 32,22; 1 Sam 2,6; Job 7,9; Ps 139,8; Prop 9,10; Ez 31,16.
- Šeol kao grob ili jama, ali s naznakom svjesnoga života nakon smrti: 2 Sam 22,6; 1 Kr 2,6-9; Job 17,13-16; Am 9,2.
- Šeol kao carstvo mrtvih, boravište duša: Ps 16,10; Izr 15,11; 27,20; Iz 14,9-15.
- Šeol u simboličnom značenju kao moć smrti, zla, straha, nevolje i zarobljeništva: Ps 116,3; Iz 28,15; 57,9; Jon 2,3.

Ta biblijska mjesta jasno pokazuju da riječ „Šeol“ ima više značenja. Bilo bi pogrešno reći da je Šeol uvijek grob ili jama. Jednako je zato pogrešno to značenje prenositi na Had u NZ.

Predodžba o Šeolu u vrijeme Židova kad je Isus pripovijedao ovu pripovijest u bitnome je odgovarala opisu Šeola odnosno Hada u Lk 16.

Strack i Billerbeck pišu: „Različite dodirne točke između Henoka 22 i Lk 16,19 i d. čine vjerojatnim da je predodžba o Šeolu koju zastupa Henok 22 bila donekle raširena u židovskom narodu i da je u Isusovo doba predstavljala prosječno pučko mišljenje.“[41]

U raznim židovskim spisima (kao npr. Henok) Had je bio boravište duhova ili duša preminulih. Osim toga, bila je raširena i predodžba da Šeol ima odjele za pravednike i nepravednike. Pravednici bi ondje imali radost, a nepravednici muke.

Iako je Šeol često grob, Šeol i grob ipak su dva različita pojma koji se ne rabe uvijek kao sinonimi. Grob, koji se za razliku od Šeola pojavljuje i u množ

40. Dictionary of New Testament Theology, Vol. 2 (Paternoster Press) 1981, str. 206
41. Iz *Kommentar zu Talmud und Midrasch IV*.

ini, kopa se (npr. Post 50,5), pripada određenim osobama (npr. 1 Kr 13,30; 2 Ljet 34,28), a u njega se polaže mrtvo tijelo.[42] Te osobine ne vrijede za Šeol. Kralj Ezekija u jednoj rečenici spominje tri pojma koje je razlikovao i koji zato ne mogu značiti isto: „Jer ne hvali tebe Šeol, smrt ti ne pjeva; oni koji siđoše u jamu ne čekaju tvoju vjernost“ (Iz 38,18).

O „Šeolu“ u vezi s „Hadom“ u NZ zato treba utvrditi sljedeće:

U SZ stvari s onu stranu groba uopće nisu bile objavljene ili su bile objavljene samo u naznakama. Zato se iz gledišta SZ o Šeolu ne može mnogo reći. Nedopustivo je samo *jedno* od gore navedenih značenja Šeola (npr. značenje groba) prenositi na Had u NZ.

2.1.11 Podizanje očiju

Čitamo da je bogataš u Hadu podigao oči (Lk 16,23). „Podizanje očiju“ podsjeća na čovjeka koji se budi iz sna. Isus rabi taj izraz da opiše iznenađenje, čuđenje i ujedno užas bogataša. On odjednom opaža okolinu i stanje koje je posve drukčije od onoga na koje je dotad bio navikao. To kao Abrahamov potomak nije očekivao.

Oni koji u ovoj pripovijesti pokušavaju prepoznati nauk o snu duše „podizanje očiju“ objašnjavaju kao uskrsnuće. Drugo objašnjenje i ne preostaje ako se kaže da je Had grob. U grobu se oči ne otvaraju. To se objašnjenje na prvi pogled ne čini posve promašenim, jer se veza između sna smrti i buđenja s obzirom na uskrsnuće sama nameće. Pa ipak je to objašnjenje upitno, jer se u ovoj pripovijesti u recima 30 i 31 doslovno govori o uskrsnuću. Neobično je da se o uskrsnuću jednom govori doslovno, a drugi put samo slikovito.

Riječ „podići“ (grč. *epairo*) često se pojavljuje u vezi s „očima“ i „gledanjem“.[43] NZ tim izrazom nikada ne opisuje buđenje iz sna, a kamoli uskrsnuće. Kad nepravednici uskrsnu, odmah nakon toga bit će suđeni pred velikim bijelim prijestoljem i bačeni u ognjeno jezero, koje je pakao (Otk 20,11-15). Konačni sud nije sadržan u ovoj pripovijesti. U Hadu bogataš još nije izveden pred Suca. Konačno stanje nije Had, nego ognjeno jezero. Had se ne smije zamijeniti s paklom, iako već ondje postoje muke i patnje. Kad grešnici budu bačeni u pakao, Had, koji je služio kao boravište nepravednika, više nije potreban (vidi gore).

42. Npr. 2 Kr 13,21; Ps 88,6; Jr 26,23.
43. Npr. Mt 17,8; Lk 6,20; 18,13; Iv 4,35; 6,5; 17,1.

2.1.12 Izdaleka

Bogataš vidi Lazara izdaleka u Abrahamovu krilu. Izraz „izdaleka“ pokazuje nedostižnost toga mjesta i beznadno izgubljeno i nepromjenjivo stanje. U stanovitom smislu ta je udaljenost postojala već u životu te dvojice ljudi. Sada je ta udaljenost mnogo veća i više se ne može ukloniti. Nije li i to naznaka da daljina od Boga, koju će bezbožnici podnositi kao vječnu kaznu u paklu (2 Sol 1,9), na neki način počinje već odmah nakon smrti?

Bogataš se obraća Abrahamu da postigne olakšanje svojih muka. Moli da Lazar umoči vršak svojega prsta u vodu i njime mu rashladi jezik. Bogataš je shvatio svoje stanje, jer je ta molba tako sitna i više ne odgovara njegovu uobičajenom ponašanju kakvo se poznavalo iz njegova života. Ne odgovara li kap vode koja pada s prsta mrvicama za kojima je siromah uzalud čeznuo? Čak ni ta molba nije uslišana. Ni Abraham više ne može ništa promijeniti u stanju bogataša.

Iz toga postaje jasno da je utjecaj na mrtve – bio on dobar ili zao, događao se po ljudima ili njihovim molitvama, ili pak po anđelima i demonima – posve isključen. Čovjek je nakon smrti jedino i isključivo u Božjoj ruci (Heb 10,31). Sveto pismo ne poznaje ni zagovor ni molitve za preminule.

2.1.13 Veliki ponor

Između Hada i Abrahamova krila utvrđen je veliki ponor, koji se ne može premostiti. Teško da postoji dojmljiviji opis toga da se nakon smrti više ne može promijeniti boravište. Više nema mogućnosti za obraćenje. Ponor se ne može svladati ni samilošću ni samovoljom. Bogataš sam vidi da za njega više nema mogućnosti da pobjegne s toga mjesta.

Nakon smrti više nema milosrđa, jer zemaljski život čovjeka pruža dovoljno mogućnosti i vremena da primi Božju milost u Isusu Kristu (Rim 2,4; 2 Kor 6,2). Gospodin Isus ozbiljno upozorava svoje slušatelje da zemaljski život odlučuje o vječnosti.

Tko se poziva na mogućnost obraćenja nakon smrti – kao drugu priliku – i još je naviješta, nalik je lutajućoj zvijezdi koja pokazuje put u tamu (Jd 13). Kobno je očekivati drugu priliku nakon smrti. Te mogućnosti, koliko god je čovjek želio, nema.

Za bogataša više nema spasenja, ali on misli na svoju braću. Što još može učiniti da ih upozori? Pada mu na pamet da bi oni možda poslušali nekoga tko je bio mrtav i može posvjedočiti što dolazi nakon smrti. Ali Abraham odgovara da bogataševa braća ne bi poslušala ni nekoga tko se vrati od mrtvih.

Onima koji danas odbacuju Božju riječ ne bi bilo dovoljno čak ni tako spektakularno svjedočanstvo da im potakne srce na obraćenje.

Nešto kasnije Gospodin poziva natrag od mrtvih jednoga drugog Lazara (Iv 11). Taj je Lazar bio netko kakvoga je bogataš tražio. Ali kod Lazara se potvrđuje Abrahamov odgovor. Umjesto da prihvate njegovo svjedočanstvo, Židovi idu čak tako daleko da se savjetuju kako ubiti Gospodara nad životom i smrću, da bi ušutkali to svjedočanstvo njegove svemoći.

Sam Gospodin Isus vratio se od mrtvih. Iako su njegovo uskrsnuće dokazali očevici i iako su njegovi učenici tu poruku nosili dalje, nisu htjeli prihvatiti to svjedočanstvo. Pokvarena ljudska srca nisu se htjela pokloniti istini.

Istina je da grešnika k Bogu ne vode dokazi, nego samo srce spremno na obraćenje i prosvijetljena savjest.

Pitanja za produbljivanje

- Obrazložite zašto pripovijest u Lk 16 nije prispodoba!
- Sažmite što znače pojmovi „Had" u NZ i „Šeol" u SZ!
- Po čemu u Lk 16 postaje jasno da nakon smrti više ne može biti druge prilike?

2.2 Bog živih

U poznatoj raspravi saduceja s Isusom u Hramu u Jeruzalemu riječ je o uskrsnuću mrtvih. Saduceji su bili poznati po tome što nisu vjerovali u uskrsnuće. To jednodušno spominju evanđelisti Matej, Marko i Luka.

> *„A pristupiše neki od saduceja, koji prigovaraju da nema uskrsnuća, i upitaše ga govoreći: ‚Učitelju, Mojsije nam je napisao: ako komu umre brat koji ima ženu, a on je bez djece, neka njegov brat uzme ženu i podigne potomstvo svojemu bratu. Bilo je, dakle, sedam braće. I prvi je uzeo ženu i umro bez djece; i drugi i treći uzeše je; tako i svih sedam: nisu ostavili djece i umrli su. Naposljetku je umrla i žena. Kojemu će od njih, dakle, žena biti žena u uskrsnuću, jer svih sedam ju je imalo za ženu?' A Isus im reče: ‚Sinovi ovoga svijeta žene se i udaju; ali oni koji se smatraju dostojnima da imaju udjela u onom svijetu i u uskrsnuću od mrtvih niti se žene niti se udaju; jer više ne mogu ni umrijeti, jer su jednaki anđelima i sinovi su Božji, budući da su sinovi uskrsnuća. A da mrtvi uskrsavaju, naznačio je i Mojsije ›kod grma‹, kad Gospodina naziva ›Bogom Abrahamovim i Bogom Izakovim i Bogom Jakovljevim‹. A on nije Bog mrtvih, nego živih; jer njemu svi žive.' A neki od pismoznanaca odgovoriše i rekoše: ‚Učitelju, dobro si rekao.' Jer više se nisu usuđivali pitati ga išta" (Lk 20,27-40, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder; usp. Mk 12,18-27; Mt 22,23-33).*

Pogledajmo malo pobliže skupinu saduceja i njihovo shvaćanje.

2.2.1 Saduceji[44]

Prije nego što istražimo neke pojedinosti ovoga teksta, neka još jednom progovori evanđelist Luka, ovaj put iz Djela apostolskih: „Jer saduceji kažu da nema uskrsnuća ni anđela ni duha“ (pogl. 23,8; usp. Dj 4,2). Nauk saduceja bio je sam po sebi logičan i dosljedan. Ako nema uskrsnuća, onda ne postoje ni duhovi, tj. duhovi preminulih,[45] koji su odvojeni od tijela (Heb 12,23; 1 Pt 3,19).

To potvrđuje izvanbiblijsko svjedočanstvo povjesničara Josipa Flavija kad piše da su saduceji nijekali besmrtnost duše te kazne i nagrade u podzemnom svijetu.[46]

Ovdje se naznačuje da su uskrsnuće i izvantjelesno postojanje duha-duše nakon smrti u neposrednoj vezi i da ovise jedno o drugome. Saduceji su znali da si uskrsnuće i duh-duša odvojen od tijela ne proturječe, nego da su tako usko povezani da jednoga ne može biti bez drugoga. Zato su nijekali oboje.[47]

Odgovor Gospodina Isusa na tu cjepidlačku argumentaciju jest da Bog nije Bog mrtvih, nego živih, jer njemu svi žive (r. 38). Tu činjenicu Gospodin izvodi iz Jahvinih riječi Mojsiju iz gorućega grma: „Ja sam Bog tvojega oca, Bog Abrahamov, Bog Izakov i Bog Jakovljev“ (Izl 3,6; vidi i r. 14.15). Slušatelji su znali da nijedan od trojice praotaca u trenutku kad je Jahve izgovorio te riječi više nije bio živ. Svi su bili umrli. Ako, dakle, smrt znači potpuno ili makar vremenski ograničeno brisanje i nepostojanje, kako onda Jahve može reći da je on njihov Bog? Tada bi Bog doista bio Bog mrtvih. Ali Bog nije Bog nečega što ne postoji. Slušatelji su to razumjeli, jer su neki od pismoznanaca rekli da

44. Saduceji (možda nazvani prema velikom svećeniku Sadoku u Salomonovo vrijeme) potekli su iz stare svećeničke aristokracije. U vremenu od oko 150. pr. Kr. do 70. po. Kr. činili su konzervativnu i Rimljanima sklonu stranku židovskoga svećeničkog roda. Za razliku od farizeja, čiji su „tradicionalni“ protivnici bili, saduceji su nijekali nastavak života duše i postojanje anđela i duhova. Isto tako nisu vjerovali u Božje zahvate u ljudske stvari. Osim toga, kao protivnici farizeja odbacivali su usmenu Toru i davali prednost Božjoj providnosti pred ljudskom slobodom volje. Kao objavu priznavali su samo pet Mojsijevih knjiga, ali su odbacivali nade u uskrsnuće i vjeru u anđele (Dj 23,8). Budući da saduceji nisu imali široku potporu u narodu, nestali su kao politički i vjerski djelotvorna skupina.

45. U ovom se retku razlikuju anđeli i duhovi, što dokazuje da su duhovi ovdje duhovi preminulih. Na drugim se mjestima i anđeli nazivaju duhovima (npr. Heb 1,14).

46. *Geschichte des Jüdischen Krieges*, 2. knjiga, poglavlje 8.14.

47. Nasuprot tome, ti su nauci pripadali uvjerenju farizeja (usp. Dj 23,6.7).

je dobro rekao. Saduceji na tu božansku mudrost nisu mogli ništa odgovoriti[48] – ušutkao ih je jer su se veoma varali (Mt 22,34).

Neki to objašnjavaju tako da praoci navodno žive u Božjem sjećanju ili naumu, jer će jednom biti uskrišeni. Ali ovaj redak ne dopušta drugi zaključak osim da su praoci u trenutku kad je Bog govorio iz grma morali na neki način živjeti (dakle ne samo kao misao u sjećanju). Ne kaže se da je Bog „bio" Bog praotaca ili da će to s obzirom na uskrsnuće „biti", nego da on to „jest", i to sve do danas. Ne kaže se ni da su mu „živjeli", nego da „žive".

Samo Luka izvještava da Gospodin Isus činjenicu da mrtvi žive proširuje na sve ljude, jer kaže: „jer njemu *svi* žive" (dakle ne samo praoci). To nedvosmisleno uključuje i one koji su – kao praoci – odavno umrli.

2.2.2 Mojsije i Ilija na gori preobraženja

Sami evanđelisti daju primjer dvojice vjernika iz vremena SZ koji su živjeli nakon svoje smrti. Pri Isusovu proslavljenju[49] na gori preobraženja pojavili su se Mojsije i Ilija. Ilija nije umro, nego je bio uzet na nebo (2 Kr 2,11), kao i Henok (Post 5,24).

Još se može razumjeti da se Ilija ondje pojavio osobno, jer nije umro. Ali kako stoji s Mojsijem? On je umro (Pnz 34,6; usp. Jd 9). Odakle je onda došao Mojsije ako nakon smrti više nije živio? Je li već uskrsnuo? O tome Biblija ništa ne kaže, a to i ne može biti, jer nije Mojsije, nego Krist prvenac usnulih (1 Kor 15,20.23), a uskrsnuće vjernika još se nije dogodilo.

Vječni Bog (Rim 16,26) Bog je živih. Zato i Mojsije sada živi, nakon svoje smrti i prije svojega uskrsnuća. Bog nije Mojsija i Iliju za to pojavljivanje uskrisio i onda ih ponovno uspavao. I nezamislivo je da su samo oni – a ne svi vjernici – u svjesnom i blaženom stanju. Vjernici svih vremena sada su svi u raju.[50]

Tako i iz pojavljivanja Mojsija i Ilije, i iz Gospodinovih riječi kad je odgovorio saducejima, kao i iz povezanosti cijeloga Svetog pisma postaje jasno da svi koji su umrli žive.

Mnogim Židovima (osim saduceja) bilo je samo po sebi razumljivo da preminuli žive. Vjerovali su npr. da su Abraham, Izak i Jakov sada na mjestu kamo ide i vjerni Židov da ga ondje prime praoci.[51]

---

48. Zanimljivo je da je Isus citirao iz Knjige izlaska, jer su saduceji kao Božju riječ priznavali samo 5 Mojsijevih knjiga. Svojim je izjavama o uskrsnuću, postojanju anđela i besmrtnosti (jer anđeli ne umiru) pobio odjednom više gledišta saduceja.
49. Mt 17,1-8; Mk 9,2-8; Lk 9,28-36.
50. Usp. odjeljak 2.3.
51. Apokrif 4 Mak 13,16.

Sam Bog nije samo Održavatelj života za ljude koji žive na zemlji, nego i za preminule, jer oni i sve što uopće živi ovise o njemu. U tom smislu besmrtnost duše nije besmrtnost sama u sebi, nego ovisi o Bogu kao izvoru života.

Kad je Gospodin Isus govorio o praocima, nije bila riječ o stanju nakon smrti, nego o uskrsnuću. Ali rekao je da je dokaz za uskrsnuće činjenica da su praoci u to vrijeme živjeli. To je iznimno važno i ukratko kaže: budući da duše preminulih žive, mora postojati uskrsnuće. Zašto je tako?

2.2.3 Veza između života nakon smrti i uskrsnuća

Smrt, koja je po grijehu ušla u svijet, osujetila je Božji plan stvaranja s obzirom na čovjeka. Smrt okončava tjelesni život, čovjekovo tjelesno postojanje na zemlji, dok čovjek ipak nastavlja živjeti kao osobnost duha-duše. Osobnost duha-duše bez tijela ipak nije bila Božja namjera kad je stvorio čovjeka.[52] Budući da su njegove namjere i planovi neopozivi (Rim 11,29), tijelo mora biti uskrišeno, kako bi se ispunili Božji planovi koje je imao od početka i kako bi čovjek bio obnovljen u svojoj „cjelovitosti". Smrt nema posljednju riječ. Duše bez tijela, kad bi to bilo njihovo vječno stanje, dokazivale bi da je smrt pobijedila. Tome je nasuprot stajalo grčko vjerovanje, koje je smrt smatralo trajnim oslobođenjem od tijela. Uskrsnuće obnavlja čovjeka u jedinstvu koje je Bog htio.

2.2.4 Slika sjemenoga zrna

S činjenicom da *svi* žive slaže se i slika kojom se Pavao služi da bi zorno prikazao uskrsnuće. On govori o sjemenom zrnu koje se najprije stavlja u zemlju prije nego što donese plod. Uspoređuje ga s mrtvim tijelom preminuloga vjernika, koje će jednom uskrsnuti (1 Kor 15,35-44; usp. Iv 12,24).

Zanimljivo je da sjemeno zrno u zemlji zapravo ne umire stvarno, u smislu da bi organski proces posve prestao. Kad bi sjemeno zrno potpuno propalo i raspalo se, nikada ne bi nastao plod. Ali iz klice, koja ostaje živa, izlazi nova biljka. Klica u sebi nosi sve genetske informacije koje određuju biljku koja treba izrasti. Sjemena ovojnica ili ljuska, koja obavija klicu, otpada i propada. U doslovnom smislu, dakle, umire samo taj dio.

Taj je proces još jedan pokazatelj činjenice da čovjek (u 1 Kor 15 riječ je o vjerniku) nakon svoje smrti nastavlja živjeti. Vanjska ovojnica zrna uspoređuje se s tijelom, koje propada. Klica se može usporediti s unutarnjim čovjekom (2 Kor 4,16), s duhom-dušom. Taj dio čovjeka nastavlja živjeti nakon

52. Usp. odjeljak 3.4.

smrti. To je ujedno razlog zbog kojega će tijelo opet biti uskrišeno, kao što klica donosi novi plod.

Upozoravamo na to da se sijanje zrna u zemlju izričito naziva „umiranjem“, iako očito jedan njegov dio nastavlja živjeti. To nije proturječje, jer u Bibliji čovjekova smrt nikada ne znači njegov potpuni kraj, nego odvajanje duha-duše od tijela.

Pitanja za produbljivanje

- Kakva veza postoji između života nakon smrti i uskrsnuća?
- Zašto mora postojati uskrsnuće?
- U kojem smislu slika sjemenoga zrna nije samo slika uskrsnuća, nego i života nakon smrti?

2.3 Zločinac na križu

Riječi Gospodina Isusa Krista jednomu od zločinaca jasno pokazuju da postoji život nakon smrti. Ondje on kaže: „Zaista, kažem ti, danas ćeš biti sa mnom u raju“ (Lk 23,43).

Prizor na Golgoti potresan je. Za dvojicu zločinaca s Isusove desne i lijeve strane došao je kraj. Primali su ono što su zaslužila njihova djela. Za njih više nije bilo ni najmanjega tračka nade. U svojem očaju jedan se od zločinaca, kajući se zbog svoje krivnje, obraća čovjeku u sredini – to je bilo jedino što je još mogao učiniti. Rekao je: „Sjeti me se, Gospodine, kad dođeš u svoje kraljevstvo!“ (Lk 23,42). Zločinac naslućuje da čovjek pokraj njega, u čiju je nevinost uvjeren, mora biti Mesija i Kralj kojega je Bog obećao. Ako za njega dakle još ima ikakve nade, onda kod onoga koji će jednom kao Kralj nad svime imati posljednju riječ.

Zločinac je u tim trenucima mislio na budućnost, na vrijeme kad će doći Mesija da preuzme svoju vlast. Prema tome je bila usmjerena nada Židova. Iz SZ bilo je poznato mnogo toga o Mesiji: njegova vlast, njegovo kraljevstvo, njegova veličina i moć.[53] Zločincu je bilo poznato uskrsnuće pri pojavi Mesije na početku njegova kraljevstva (Dn 12,2; Iz 26,19). Molio ga je da se sjeti njega, kako bi i on doživio njegovo kraljevstvo.

Gospodin Isus daje izvanredan odgovor: „Danas ćeš biti sa mnom u raju“. Odgovor se čini tako izvanrednim zato što Spasitelj svojim riječima zapravo ne odgovara na zločinčevu molbu. Zločinac misli na buduće kraljevstvo, a Spasitelj govori o raju. On ne govori o budućnosti, nego o „danas“.

Događalo se da Gospodin Isus ponekad naizgled nije izravno odgovarao na pitanja koja su mu postavljena. No pogleda li se pozornije, uočava se kako

53. Npr. Ps 2; 8; 24; Iz 4; 9; 11; 53; Dn 2; 7; Mih 5 i dr.

su divni njegovi odgovori, jer otkrivaju mnogo više nego što su pitanja uopće imala za cilj (usp. Iv 2,19-22). Tako je i ovdje, jer raj i kraljevstvo očito ne znače isto.

Istražimo zato što u Pismu treba razumjeti pod pojmom *raj* i kakvu je predodžbu o raju imao zločinac, odnosno Židov općenito.

2.3.1 Raj

Riječ vjerojatno potječe iz perzijskoga i znači otprilike „okrugla ograda ili opkop", „park". U ono se vrijeme rabila za raskošne vrtove perzijskih kraljeva. Slično se rabila i u SZ.[54] U Septuaginti, grčkom prijevodu SZ, rabi se za vrt Eden, zemaljski raj[55], ili jednostavno za vrt.[56] Iz prvih poglavlja Biblije spoznajemo kako je lijepo mjesto bio zemaljski raj. Bog ga je pripravio čovjeku za prebivalište. Nakon pada u grijeh čovjek je bio protjeran iz raja i u njega više nije smio ući. Poslije toga o tom raju više ništa ne čujemo. Prvotni, zemaljski raj u Edenu više ne postoji. Time je jasno da Gospodin Isus nije mislio na taj raj.

Budući da se izvještaji SZ ograničuju na raj u Edenu i da se nigdje u SZ ne govori o nekom drugom raju, uzimamo židovsku predaju kao izvanbiblijski izvor podataka, kako bismo doznali što se u Isusovo vrijeme razumijevalo pod *rajem*.

2.3.2 Raj u židovskoj predaji

Židovska predaja, odnosno stara sinagoga, poznavala je u Isusovo vrijeme raj u tri različita oblika.[57]

- Prvotni, zemaljski raj, koji je bio mjerodavan za sve daljnje predodžbe o raju.
- Raj duša, koji usnulim dušama pravednika služi kao boravište tijekom međustanja. Vjerovalo se u nebeski raj duša. Onamo su, prema toj predodžbi, bili uzeti Henok i Ilija, ali i praoci.
- Raj posljednjega vremena na zemlji, čije će središte biti Izrael i Jeruzalem pod Mesijom i koji će nakon uskrsnuća i konačnoga suda biti predan blaženima.

54. Neh 2,8; Prop 2,5; Pj 4,13.
55. Post 2,8; 13,10; Iz 51,3; Ez 31,8.
56. Br 24,6; Iz 1,30; Ez 31,8.
57. Strack & Billerbeck, *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, München (C.H. Beck).

Budući da je Bog zemaljski raj zatvorio i uklonio ga sa zemlje, došlo se do uvjerenja da se on sada nalazi na nebu i da će se ujedno opet pojaviti kao rajsko kraljevstvo mira. Zemaljski raj postaje uzor onostranoga i budućega raja.

Druge oznake za nebesko boravište blaženih, poznate iz židovstva, jesu:

- „Zemlja živih" – prema Psalmu 116,9: „Hodit ću pred Gospodinom u zemlji živih."
- „Svežanj živih" (1 Sam 25,29) – svežanj živih, koji je svezan kod Gospodina, često se shvaćao kao mjesto blaženih.
- „Riznica"[58] – „neka se tvoja duša čuva u riznici vječnoga života."
- „pod Božjim prijestoljem" – duše pravednika čuvaju se pod prijestoljem slave.[59]
- „Nebo" – duše borave na nebu dok se u uskrsnuću opet ne sjedine s tijelom.

Ti dokazi jasno pokazuju da je u Isusovo vrijeme postojalo shvaćanje, odnosno predodžba o onostranom, koja je znatno nadilazila objavu SZ. Odakle je to shvaćanje potjecalo, teško je utvrditi. Odlučujuće je to da Isus u tom kontekstu rabi pojmove „raj" (Lk 23,43), „pakao"[60] i „Had" (npr. Lk 16,23), koji su opisivali tadašnje vjerovanje Židova, a osobito farizeja, o onostranom. Pavao je bio farizej, i on je vjerovao u nastavak života duše nakon smrti i u uskrsnuće. Ti pojmovi, dakle, Židovima nisu bili novi. Time Gospodin Isus Krist potvrđuje srž toga vjerovanja, koja je sadržavala određenu mjeru istine.[61] Ta pozadina pomaže našemu razumijevanju. Ali mjerilo za prosudbu što je Božja istina uvijek ostaje isključivo Biblija, nadahnuta Božja riječ.

2.3.3 Raj u Novom zavjetu

Očito je da se Gospodin Isus nadovezuje na tadašnju predodžbu, prema kojoj je raj mjesto gdje su preminule duše pravednika. To nužno proizlazi iz situacije. Na dan svoje smrti na križu oni će otići u raj. Spasitelj po smislu kaže: „Ne trebaš čekati da se pojavim u kraljevskoj vlasti, ne, ti me već danas možeš slijediti u raj." Spasitelj je toga dana umro i predao svoj duh u Očeve ruke. Zločinac je umro malo nakon njega. Kad je Gospodin umro, otišao je u raj, a zločinac ga je slijedio onamo kao pomilovani grešnik.

58. Isto.
59. usp. Otk 6,9.
60. Grč. „gehena" (npr. Mt 5,22).
61. Vidi o tome „Facts and Theories as to a future State" u F.W. Grant, *Old Testament Shadows*, Charlotte, North Carolina (Books for Christians), 1972, str. 246 i d.

Riječ „raj" u NZ osim u Luki 23,43 dolazi još samo dvaput. Pavao izvješćuje o raju i o neobičnom iskustvu svojega uznesenja onamo:

> *„Poznajem čovjeka u Kristu, prije četrnaest godina (je li u tijelu, ne znam, ili izvan tijela, ne znam; Bog zna), čovjeka koji je bio uznesen sve do trećega neba. I poznajem takva čovjeka (je li u tijelu ili izvan tijela, ne znam; Bog zna), da je bio uznesen u raj i čuo neizrecive riječi koje čovjek ne smije izgovoriti" (2 Kor 12,2-4).*

Pavao raj naziva trećim nebom. Ta se oznaka pojavljuje samo u ovom kontekstu i jasno pokazuje da je riječ o nebeskom raju. Pojam „treće nebo" kao istoznačnica za raj može se objasniti ovako: prvo je nebo atmosfera u kojoj živimo, drugo nebo svemir sa zvijezdama, a treće nebo raj, gdje prebiva Bog.

Korisnu usporedbu nalazimo u Hebrejima 9,23 (usp. 8,5). Ondje se kaže da su šator sastanka i bogoslužje povezano s njim u SZ slika nebeskih stvari. „Treće nebo" označuje redoslijed i stupnjevanje kakvo se može prepoznati i u šatoru sastanka. Preko predvorja (1) išlo se kroz Svetište (2) u Svetinju nad svetinjama (3). Ondje je bio Kovčeg saveza, Božje prijestolje. Ondje je prebivao Bog. Šator sastanka bio je Božja kuća, Božje prebivalište na zemlji.[62]

Pojam „*treće nebo*", dakle, upućuje na misao o Božjem prebivalištu. To je bitno obilježje raja. Ondje je, prema tome, kao nekoć u šatoru sastanka, Božja slava. Nju sada gledamo u licu Kristovu (2 Kor 4,4-6), jer on ondje sjedi zdesna Bogu (1 Pt 3,22).

Pavlu je bilo nemoguće ljudskim riječima pripovijedati o toj veličanstvenoj slavi. Ono što je ondje vidio i čuo nadilazilo je ljudsku moć predodžbe, kako se može razabrati iz njegovih riječi.

Već smo utvrdili da se Gospodin Isus, kad se obratio zločincu, nadovezao na židovsku predodžbu o raju kao boravištu duša nakon smrti. U 2. Korinćanima 12,2 to se značenje ipak ne može naći. Iz toga proizlazi, kako će pokazati i treće mjesto, da pojam „raj" upravo ne možemo ograničiti samo na boravište usnulih vjernika. Raj nije „uređen" za tu svrhu i za ograničeno vrijeme. Bog sigurno nije namjeravao Pavla upoznati sa stanjem usnulih vjernika u raju. Ne, njemu je bilo stalo do toga da mu pokaže nebeske slave, čije je središte proslavljeni Krist,[63] i to kao ohrabrenje i pripremu za njegovu daljnju službu.

Pa ipak iz 2. Korinćanima 12 proizlazi jedna temeljna činjenica koja je mjerodavna za međustanje. Pavao dvaput spominje (r. 2.3) da nije znao je li u raj

62. Vjernici sada na temelju dovršenoga Kristova djela duhovno, u vjeri, imaju slobodan pristup u Božju prisutnost, u njegovu neposrednu blizinu (Heb 4,16; 10,19 i d.; Ef 2,18).
63. Ef 1,3; 2,6; Kol 3,1-4; Fil 3,20.

bio uznesen u tijelu ili izvan tijela. Prema tome, bilo mu je moguće biti u raju izvan tijela. Upravo se to događa i kad vjernik umre. Njegovo tijelo propada i raspada se, dok duh-duša odlazi u raj. To je jasan dokaz da postoji svjesno postojanje izvan tijela, odnosno bez tijela.

U Otkrivenju 2,7 raj se spominje treći put:

> *„Tko ima uho, neka čuje što Duh govori crkvama! Onomu koji pobijedi dat ću jesti od stabla života koje je u Božjem raju."*

I ovdje se spominje nebeski raj. Opis se nadovezuje na opis vrta u Edenu. Jer i ovdje se govori o stablu života. Ono je onda stajalo usred vrta (Post 2,9), kao što je Krist od svojega uzašašća kao proslavljeni čovjek središte nebeskoga raja. Krist se u stablu života vidi kao pravi izvor života (Iv 14,6; Dj 3,15).

Pobjednicima je obećano da će jesti od stabla života koje je u Božjem raju. To obećanje, koje načelno vrijedi za sve vjernike, nije ograničeno na vrijeme od smrti do uskrsnuća, nego će biti blagoslov vjernika u svu vječnost. Zato stablo života nalazimo i u novom stvorenju (Otk 22,2.14.19).

Pojam „raj" ni ovdje nije ograničen na vremenski ograničeno međustanje i boravište preminulih duša. Ovdje je to raj kraljevstva mira i novoga stvorenja, u kojem će tada narodi i uskrsli sveti uživati od stabla života.

Iz ovoga razmatranja zaključujemo da je nebeski raj mjesto gdje prebiva (i uvijek je prebivao) Bog Otac. Gospodin je otišao Ocu kad je na križu predao svoj duh u njegove ruke. To mjesto neposredne Božje blizine ispunjeno je Božjom slavom, koja se sada gleda u Kristu. Onamo odlaze sveti svih vremena kad usnu. Oni odlaze kući, jer je nebo njihov zavičaj (2 Kor 5,8; Fil 3,20). Ondje ostaju (tj. njihov duh-duša) do dana uskrsnuća. Ondje uživaju počinak od svojih napora (Otk 14,13) u prisutnosti svojega Otkupitelja (Fil 1,23).

2.3.4 Je li moguće drukčije tumačenje Lk 23,43?

Ako se polazi od toga da nema života nakon smrti, onda raj, naravno, ne može biti mjesto preminulih duša. Zato se pokušava obrazložiti da je raj ovdje buduće kraljevstvo. No židovska predaja (vidi gore) opovrgava tu misao. To osobito jasno pokazuju Gospodinove riječi na križu: „Danas [ne u budućnosti] ćeš biti sa mnom u raju." Gospodin je govorio o „danas" zato što je na dan svoje smrti otišao u raj.

To „danas" predstavlja problem za shvaćanje da su kraljevstvo i raj isto, jer kraljevstvo u moći dosad još ne postoji. Taj se problem pokušao riješiti tako da su zarez, odnosno dvotočka, stavljeni ne ispred riječi „danas", nego iza

nje. Tada se „danas“ više ne odnosi na trenutak ulaska u raj, nego na trenutak Isusove izjave.

Načelno treba primijetiti da pisci NZ nisu poznavali interpunkciju. Interpunkcijski znakovi i razdvajanje riječi umetnuti su tek naknadno, otprilike u 4. stoljeću po. Kr. Međutim samo jedan jedini(!) rukopis interpunkcijom povezuje „danas“ s trenutkom izjave[64], a ne s ulaskom u raj.[65] To bi bilo i posve suprotno Lukinoj uporabi jezika, kako pokazuju mjesta Lk 2,11; 4,21; 19,5.9; 22,34.

Isto vrijedi i za Jak 4,13 i Heb 3,7. U tim recima nalazimo usporedivu rečeničnu konstrukciju. I ovdje „danas“ ne stoji zato da označi trenutak izjave, nego da istakne trenutak događaja. Značenje riječi „danas“ jednoznačno je. U Luki bi osim toga postojalo suvišno udvostručenje, jer su riječi „kažem ti“ već u sadašnjem vremenu. Je li zločincu bilo nejasno kada je čuo Gospodinove riječi? Nije.

Gospodin Isus u svojem odgovoru odgovara na pravu zločinčevu potrebu. Ona se odnosila na to što će se s njim dogoditi na dan njegove smrti, u tom „danas“ križa. Kamo će otići s druge strane smrti? Na to bitno i u tim trenucima odlučujuće pitanje odgovara Gospodin Isus, iako ga zločinac sam nije postavio. Tako se u satima smrti zločinčevo očekivanje i nada više nego ispunjavaju. Oni su daleko nadmašeni, jer on smije odmah nakon svoje smrti slijediti Krista u nebeski raj.

Time nam je dana Božja riječ utjehe, naime da i za nas vrijedi ono što je zapalo zločinca. Naše je stanje bilo upravo stanje zločinca. Bili smo bez nade i zbog krivnje grijeha izručeni smrtnoj presudi. Ali njegova je milost ukinula presudu, jer je on umro na križu. I zato i mi, ako umremo prije njegova dolaska, smijemo otići u raj. Možda nećemo biti pošteđeni umiranja, kao što ni zločinac nije bio pošteđen. Ali smrt nas dovodi k našemu Gospodinu.

Nakon što je čovjek sam svojom neposlušnošću prokockao pristup raju, Krist je onaj koji nam svojom milošću otvara put u raj, i to ne tek u novom stvorenju, nego već onda kad umremo.

Pitanja za produbljivanje

- Što znači „raj“
- u SZ?
- kod Isusa Krista u Luki 23?

64. Sirski rukopis, Curetonov sirski prijevod, 5. st.

65. Taj je redak pri prepisivanju također bio mijenjan ili nadopunjavan. Iz nekih se rukopisa može razabrati da su dijelovi rečenica kao „Budi dakle hrabar“, „vrt Eden“ umjesto „raj“, „Vjeruješ li doista“ naknadno dodani. Vidi Bruce Metzger, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, London (United Bible Societies), 1975, str. 181, 182.

- kod Pavla u 2. Korinćanima 12?
- Tko se ondje nalazi?
- Kakvo značenje raj ima za čovjeka općenito?

2.4 Vječna slava – nada pred licem smrti

Možda je tekst iz Pavlove Druge poslanice Korinćanima najopširniji i najpoučniji odlomak o našoj temi koji nalazimo u poslanicama NZ. Stalno suočavanje sa smrću zbog patnji radi Krista navodi apostola Pavla da piše o smrti, o uskrsnuću i o vremenu između njih. Ti reci sadrže silnu, božansku utjehu (2 Kor 1,3; 2 Sol 2,16), koju svijet ne poznaje (1 Sol 4,13).

Zapravo bi se moglo pomisliti da su Korinćani o toj temi već opširno bili poučeni u 1. Korinćanima 15. Ondje je bila riječ o tome da se suprotstavi krivovjerju koje je nijekalo uskrsnuće (r. 12). To je navelo Pavla da piše temeljne stvari o uskrsnuću. Ovdje je riječ o tome kako ta nada djeluje u nevolji svakodnevnoga života, kakvo ohrabrenje, kakvu utjehu i kakvo pouzdanje može pružiti. Zbog konteksta navodimo tekst od 2. Korinćanima 4,16 do 5,10:

> *„Zato ne malaksavamo, nego, ako i propada naš vanjski čovjek, ipak se naš unutarnji iz dana u dan obnavlja. Jer ono brzo prolazno lako naše nevolje pribavlja nam preko svake mjere vječnu težinu slave, jer ne gledamo ono što se vidi, nego ono što se ne vidi; jer ono što se vidi vremenito je, a ono što se ne vidi vječno.*
>
> *Jer znamo da, ako se razori naša zemaljska kuća, šator [ili: kuća-šator], imamo zgradu od Boga, kuću ne rukama načinjenu, vječnu, na nebesima. Jer u ovom, doduše, uzdišemo i čeznemo da se nadodjenemo svojim stanom koji je s neba: ako, naime, i odjeveni ne budemo nađeni goli. Jer mi, doduše, koji smo u šatoru, uzdišemo opterećeni, jer ne bismo htjeli biti svučeni, nego nadodjeveni, da smrtno bude progutano od života. A onaj koji nas je upravo za to pripravio jest Bog, koji nam je dao zalog Duha. Tako smo, dakle, uvijek puni pouzdanja i znamo da smo, dok smo kod kuće u tijelu, izvan doma, daleko od Gospodina (jer hodimo vjerom, a ne gledanjem); ali puni smo pouzdanja i radije bismo bili izvan doma, daleko od tijela, i kod kuće kod Gospodina. Zato se i trudimo, bilo kod kuće, bilo izvan doma, da mu budemo mili. Jer svi se mi moramo pojaviti pred Kristovim sudištem, da svatko primi što je učinio u tijelu, prema onome kako je postupao, bilo dobro bilo zlo“ (2 Kor 4,16–5,10, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder).*

U ovoj se riječi Pisma vremenite, prolazne stvari i vječne, nebeske stvari stavljaju jedne nasuprot drugima. Na vagi vjere nevolja u usporedbi s težinom vječne slave ne teži ništa. Vjerom već sada gledamo prema budućoj slavi, na

koju smo pozvani (1 Pt 5,10; 1 Sol 2,12), štoviše, koja je već sada naše vlasništvo po vjeri. Stalno je nastojanje Duha Svetoga da u našim srcima održava živom nadu slave (Kol 1,27; Tit 2,13; 1 Pt 4,14). To je prijeko potrebno, jer smo skloni svoj život usmjeriti na vidljive stvari i dopustiti im da nas određuju (4,18).

Pavao piše o vječnoj slavi kad misli na patnje koje je izazvala njegova neumorna služba za Krista. Koliko je puta gledao smrti u oči (2 Kor 4,7-15; 11,23-28)! Postojala je mogućnost da će pretrpjeti smrt radi Krista. Čini se da Pavao više ne isključuje da bi mogao umrijeti prije Kristova povratka.

U ovom je tekstu riječ o umiranju, o stanju nakon smrti do uskrsnuća te o uskrsnuću i preobrazbi smrtnoga tijela. Da bi to zorno objasnio, Pavao se služi trima slikama iz svakodnevnoga života. To su slike koje nam približavaju buduće stvari. Nitko od pisaca NZ nije mogao to međustanje ili uskrsno tijelo u slavi opisati tako da bismo to mogli razumjeti.[66] Ne, za nas ostaje velika napetost puna iščekivanja koliko će to jednom biti slavno.

Pavao se u prvih 10 redaka 5. poglavlja služi sljedećim slikama:

- Zemaljski šator
- Odijevanje
- Putovanje i domovina

Prije nego što pobliže pogledamo prvu sliku, istražit ćemo 2 Kor 4,16, gdje nalazimo ključ za razumijevanje tih slika.

> *„Zato ne malaksavamo, nego, ako i propada naš vanjski čovjek, ipak se naš unutarnji iz dana u dan obnavlja."*

Ovdje se navode dva bitna pojma koja su važna s obzirom na čovjekovo postojanje nakon smrti: vanjski čovjek i unutarnji čovjek.

2.4.1 Vanjski čovjek

Vanjski čovjek jest prolazni, smrtni čovjek, čiji se proces propadanja odvija pred našim očima. Vanjski se čovjek u 4. i 5. poglavlju opisuje i sljedećim izrazima:

- zemljana posuda (4,7)
- tijelo (4,10)
- smrtna put (4,11)
- zemaljski šator (5,1)

66. Pavao je doduše bio uznesen u raj, ali ni on nije mogao izvijestiti o onome što je ondje čuo, vidio i doživio.

- ono smrtno (5,4)

„Vanjski čovjek“ jest ono što je kod čovjeka izvana vidljivo svijetu. U svojem zemaljskom postojanju on se troši i iscrpljuje od svega što na njega navire i što ga napada. Kod Pavla se to događalo osobito zbog progonstva radi Krista i zbog njegova neumornoga zalaganja za Božje kraljevstvo i za Božju Crkvu (2 Kor 4,7-12; 11,23-28).

Vanjski čovjek takoreći obavija unutarnjega čovjeka, i zato govorimo i o smrtnoj ovojnici. Pa ipak razdvajanje duše i tijela, tvarnoga i duhovnoga ovdje nije jednostavno. Kod vanjskoga čovjeka riječ je o svemu što čini naše zemaljsko postojanje u smrtnom tijelu. Duševne i umne funkcije te osjećaji tako su povezani s vanjskim čovjekom da razočaranje, potištenost i malaksalost ondje imaju svoje podrijetlo.

Vanjski je čovjek podložan prolaznosti i vremenitosti. Na kraju će smrt razbiti tu posudu koja se lako razbija. Ali Bog, koji je Gospodina Isusa uskrisio od mrtvih, i razbijenu posudu tijela, koja se takoreći raspala u krhotine, u uskrsnuću će opet sastaviti i učiniti savršenom (2 Kor 4,14).

2.4.2 Unutarnji čovjek

Ali čovjek se ne sastoji samo od vanjskoga, nego i od unutarnjega čovjeka. Unutarnji čovjek označuje prema unutra okrenutu, netvarnu i nevidljivu stranu čovjeka. U 2 Kor 4,16–5,10 riječ je o vjernicima,[67] jer samo oni doživljavaju svakodnevnu obnovu. Unutarnji čovjek ne poznaje dobnu granicu, Duh Sveti ga neprestano obnavlja. Unutarnji čovjek može gledati vječne stvari i vjerom ih shvatiti. Bog osvježava unutarnjega čovjeka, koji, dakle, ima tajni izvor snage.

Petar govori o „skrivenom čovjeku srca“ (1 Pt 3,4). Iz srca izlazi neprolazni (nadvremeni!, tj. onaj koji uvijek, i preko smrti, ostaje) blagi i tihi duh.

Gospodin Isus kaže: „Jer *iznutra*, iz srca ljudi, izlaze zle misli … sve to zlo izlazi *iznutra* i onečišćuje čovjeka“ (Mk 7,21-23; usp. Mt 7,15; Lk 11,39.40).

Unutarnji čovjek živi od Boga i za Boga. On ima radost u Božjem zakonu (Rim 7,22). Vjernik se po Božjem Duhu jača u unutarnjem čovjeku, da bi Krist po vjeri mogao prebivati u njegovu srcu (Ef 3,16.17).

Iz svega toga slijedi da i za unutarnjega čovjeka vrijedi ono što Pavao kaže u retku 18: „jer ono što se vidi vremenito je, a ono što se ne vidi vječno.“ Unutarnji čovjek živjet će vječno.[68] On nije podložan tjelesnoj smrti.

---

67. I nevjernik ima unutarnjega čovjeka, ali u drugom smislu, naime duh-dušu.
68. Unutarnji čovjek drugi je naziv za novo stvorenje, odnosno za novoga čovjeka. I vječni život koji vjernik prima usko je povezan s tim.

Zašto pojmove „vanjski“ i „unutarnji čovjek“ nazivam ključnim pojmovima?

U sljedećim slikama nalazimo podudarnost: šator i odjeća odgovaraju vanjskom čovjeku. U tom je tijelu unutarnji čovjek kod kuće i u njemu prebiva. On prebiva u šatoru, odjeven je i može biti izvan doma, daleko od tijela.

2.4.3 Zemaljski šator

„Jer znamo da, ako se razori naša zemaljska kuća, šator, imamo zgradu od Boga, kuću ne rukama načinjenu, vječnu, na nebesima“ (2 Kor 5,1).

Ovdje se uvodi prva slika: naše zemaljsko postojanje u ljudskom tijelu, vremenito-zemaljski oblik tijela, uspoređuje se sa šatorom, za razliku od njegova vječno-nebeskoga oblika, zgrade od Boga. Pavao, izrađivač šatora (Dj 18,3), govori iz vlastitoga iskustva. Šator je zemaljski, jer je čovjek oblikovan od zemlje (Post 2,7) i boravi u zemaljskom području (1 Kor 15,48). Šator podsjeća na nestalnost života, na putovanje i na kratak boravak na jednom mjestu. Čovjek će jednom morati napustiti zemlju. Nadalje, šator govori o zaklonu i stanu. U njemu se stanuje, kao što mi stanujemo u svojem tijelu.[69]

Kad se taj zemaljski šator, naše zemaljsko postojanje u tijelu, razori smrću, *odmah* nakon toga imamo zgradu od Boga. To je velika utjeha, jer je tada smrt izravan prijelaz u nebeski oblik postojanja, koji nije načinjen rukama. On se, dakle, ne može usporediti s našim zemaljskim postojanjem u našem smrtnom tijelu. Ta zgrada od Boga, dakle, najprije opisuje naše stanje nakon smrti, koje apostol u retku 8 opisuje izrazom „kod kuće [u domu] kod Gospodina“.

Smrću se može biti i „svučen“ s toga šatora (r. 4). Tri slike kojima se Pavao služi prelaze jedna u drugu, tako da je u retku 2 stan ujedno i odjeća. Iz toga se šatora, dakle, može i „iseliti“ i napustiti ga (r. 8). Ovdje se naznačuje da čovjek može biti (prebivati) u tijelu (šatoru), ali ga može i napustiti (iseliti se iz njega), kako bi boravio negdje drugdje.

Istu misao nalazimo kod apostola Petra u 2 Pt 1,13.14. Uskoro će umrijeti kao mučenik i oprostiti se od zemlje (r. 15), kako bi bio kod kuće, kod svojega Gospodina. Za svoju smrt on rabi riječ „odlazak“ (grč. *exodus*). To je izlazak iz zemaljskoga šatora. Jasno je da Petrovo postojanje nije prestalo. Otišao je na drugo mjesto s onu stranu smrti – k svojemu Gospodinu. Krhki šator zamijenio je neuništivom Božjom zgradom.

O tom obliku postojanja znamo samo da je vječan i nebeski. Ali iz tih dvaju obilježja može se zaključiti da su naše blaženstvo i radost veliki već prije naš

69. Iz 38,12; Mk 14,58; Iv 2,19-22.

ega uskrsnuća. Pa ipak to je međustanje, a ne konačno stanje. Tijelo se raspalo i još je pod vlašću smrti. Čini se kao da smrt ima posljednju riječ. Kad bi to bilo tako, Bog ne bi mogao doći do svojega savršenog proslavljenja. No Bog će postići svoj konačni cilj, jer je on pobjednik nad smrću. To je dokazano uskrsnućem Isusa Krista. Zato će Bog u uskrsnuću vjernika obnoviti čovjekovo jedinstvo, koje se sastoji od duha, duše i tijela. Tako „zgrada od Boga" uključuje i naše uskrsno tijelo, koje je naš vječni dio.

To značenje ima zgrada u sljedećim recima 2 i 4. Bog vjerniku daje (gradi) vječnu kuću, za razliku od krhkoga šatora. To je tijelo slave koje Krist sada ima (Fil 3,21; 1 Iv 3,2). Ta kuća pripada nebu, jer je to nebesko tijelo (1 Kor 15,48.49), koje ondje ima svoje određenje i domovinu. Smrt ga više ne može dotaknuti, a kamoli razoriti, jer je to vječna kuća, koja nije načinjena (ljudskim) rukama, nego od Boga.

2.4.4 Odijevanje

„Jer u ovom, doduše, uzdišemo i čeznemo da se nadodjenemo svojim stanom koji je s neba" (2 Kor 5,2).

Naše zemaljsko tijelo trpi posljedice grijeha. Svakodnevno uzdišemo zbog tegoba, nevolja i ograničenja koja su po grijehu ušla u svijet. Zato čeznemo za trenutkom kad ćemo dobiti novo tijelo, koje više nema nikakve veze s grijehom i njegovim posljedicama. Taj je stan za nas pripravljen. Kad se to dogodi, bit ćemo „nadodjeveni". (Ovdje prva slika, slika stana, prelazi u drugu sliku, sliku odijevanja.) U tom trenutku događa se zamjena odjeće. Stara odjeća, ono smrtno (r. 4), zauvijek se odlaže, jer mora ustupiti mjesto novoj odjeći života. U 1. Korinćanima 15,51-54 taj se trenutak naziva „preobrazbom".

Mi, živi, bit ćemo preobraženi kad se Gospodin Isus Krist vrati da Božju djecu odvede u nebesku domovinu, u Očevu kuću (Iv 14,3). U tom je retku riječ samo o vjernicima koji su u tom trenutku živi, jer usnuli vjernici neće biti „nadodjeveni", nego „odjeveni", kad prime uskrsno tijelo: „Jer ovo raspadljivo mora se obući u neraspadljivost i ovo smrtno obući se u besmrtnost" (1 Kor 15,53).

Mrtvi u Kristu uskrsnut će, a živi će biti preobraženi. Tada će svi biti slični Božjem Sinu i imati nebesko uskrsno tijelo, kako bi zauvijek prebivali u nebeskoj Očevoj kući.[70]

U 2 Kor 5,3 Pavao izriče ozbiljno upozorenje na golotinju:

„… ako, naime, i odjeveni ne budemo nađeni goli."

70. Iv 14,1-3; 17,24; 1 Kor 15,51-55; Fil 3,20.21; 1 Sol 4,13-18; Jd 21.

U toj umetnutoj rečenici Pavao utvrđuje da usprkos odjeći postoji mogućnost da se bude gol. To je prividno proturječje, jer tko je odjeven, ne može ujedno biti gol. Što znači biti nađen gol? Taj izraz ima pravno značenje: pokazati se pred sudom i biti prepoznat u svojem stanju – kao kriv ili nevin. U tom se retku presuda „nađen gol" odnosi na duhovno stanje srca.

Prikladnu ilustraciju za to nalazimo kod Adama. Nakon što je sagriješio, Bog ga je pozvao da izađe iz svojega skrovišta. Sakrio se jer je ustanovio da je gol (Post 3,7.10.11). Da bi pokrio svoju golotinju, napravio je sebi pregaču od smokvina lišća. Ali ta odjeća nije mogla opstati pred Bogom. Lišće nije moglo pokriti njegovu golotinju. Pred Bogom je usprkos odjeći bio gol.

Bog je zatim sam pripravio čovjeku odjeću od životinjskih koža (Post 3,21). Te su životinje morale umrijeti. To slikovito govori o Kristovoj smrti i prolivenoj krvi, po kojima je grešnik spašen time što je odjeven u „haljine spasenja".[71]

Vjernik je odjeven u Kristovu pravednost i zaogrnut njome. Nevjernici su, naprotiv, duhovno goli i u tom će stanju jednom, kao Adam, stajati pred Bogom (Otk 20,11-15). Ondje će biti ogoljeni i razotkriveni u svojem grijehu, jer nemaju „plašta pravednosti". Zato su izgubljeni i odlaze u vječne muke.

Ta kratka umetnuta rečenica ozbiljno je upozorenje svima koji su kršćani samo prividno i koji su prihvatili samo vanjski oblik kršćanstva. Pri Gospodinovu dolasku pokazat će se da nisu obukli haljine spasenja, a to je jedino što ima vrijednost pred Bogom. Za njih dolazi dan pred Božjim prijestoljem, kad će sve biti otkriveno. Tada više nema privida ni pokrivanja, sve je ogoljeno i razotkriveno pred Božjim očima (Heb 4,13).

Tekst se nastavlja riječima:

> *„Jer mi, doduše, koji smo u šatoru, uzdišemo opterećeni, jer ne bismo htjeli biti svučeni, nego nadodjeveni, da smrtno bude progutano od života" (2 Kor 5,4).*

„Svlačenje" je rušenje (r. 1) zemaljskoga šatora smrću. Iako je smrt po Kristovu uskrsnuću postala naš sluga (1 Kor 3,22.23), da nas dovede Kristu u raj, Pavao nije htio biti svučen (umrijeti), nego nadodjeven (preobražen), kako bi smrtno tijelo zamijenio vječnim i nebeskim tijelom.

Čak su i na samrtnoj postelji Božja djeca još u času svoje smrti čekala Kristov dolazak. Vjernici ne čekaju smrt.[72] Njihova se nada sastoji u tome da očekuju Isusa Krista s neba (1 Sol 1,10), kako bi tada bili preobraženi. Zato bi Pavao radije doživio Kristov dolazak prije svoje smrti.

---

71. Iz 61,10; Lk 15,22; Gal 3,27; Otk 3,17.18.

72. S druge strane, sljedeći reci pokazuju da uz nadu u Kristov dolazak postoji pouzdanje da ćemo nakon umiranja biti kod Gospodina. To je uz nadu u Kristov dolazak jednako velika utjeha.

„A onaj koji nas je upravo za to pripravio jest Bog, koji nam je dao zalog Duha“ (2 Kor 5,5).

Pogled u budućnost i očekivanje povezano s njim za nas nisu neizvjesna stvar. Bog nam dolazi ususret u našoj slabosti i nama, koje mogu napadati sumnje, daje jamstvo i zalog. On se obvezuje da će ispuniti svoje obećanje. Darovao nam je Duha Svetoga kao zalog (ili kaparu) (2 Kor 1,22; 1 Sol 4,8).

Kad nas Bog ne bi preobrazio, odnosno uskrisio, izgubio bi zalog, a to je Duh Sveti! Upravo to želi reći ova riječ! Duh će biti s nama zauvijek (Iv 14,16), i nakon smrti on prebiva u nama (Rim 8,2.11). Ta istina jednoznačno govori u prilog životu nakon smrti.

Tijela vjernika hram su Božjega Duha (1 Kor 6,19; 1 Iv 4,13) i bit će to i u vječnosti. Duh Sveti ne napušta tijela svetih u kojima je prebivao (Rim 8,11). On će i sam sudjelovati u Božjem djelu uskrsnuća i preobrazbe smrtnih tijela.

2.4.5 Putovanje i domovina

„Tako smo, dakle, uvijek puni pouzdanja i znamo da smo, dok smo kod kuće u tijelu, izvan doma, daleko od Gospodina“ (2 Kor 5,6).

Posjedovanje zaloga čini da smo uvijek puni pouzdanja, jer je on jamstvo da će sve što je smrtno na nama uskoro biti progutano od života.

Ovdje se uvodi treća slika: boravak u tuđini i stanovanje u domovini. Znamo da, dok smo u tijelu, nismo kod Gospodina, kamo zapravo pripadamo. Zato naš boravak u tuđini može trajati samo ograničeno vrijeme. Riječ „kod kuće“ ovdje znači stanovati u tijelu ili imati svoj dom u tijelu. „Izvan doma, daleko od Gospodina“ naprotiv znači da smo u tuđini, tj. u svijetu, gdje smo stranci i putnici (1 Pt 2,11).

Ta je tvrdnja poučna za stanje nakon smrti. Ta suprotnost znači da postoje samo ta dva stanja, odnosno boravišta. Ovdje se između tih dvaju stanja ne spominje nikakva međufaza. Neki misle da se ta faza ne doživljava svjesno i da zato subjektivno (tj. u vlastitom doživljaju) ne bi postojala. Iz ovih redaka ipak postaje jasno da nesvjesno međustanje, ma kako ono izgledalo, objektivno ne postoji. Kako bi se uostalom moglo čeznuti za takvim stanjem?

Vjernik može biti ili u tijelu ili kod Gospodina, *druge mogućnosti nema*. Upravo je to razlog zašto možemo biti puni pouzdanja.

„(jer hodimo vjerom, a ne gledanjem)“ (2 Kor 5,7)

Budući da je riječ o nevidljivim i zato vječnim stvarima, ta se istina (r. 6) može spoznati i razumjeti samo vjerom (Heb 11,1). Nebeska se domovina može

shvatiti samo vjerom (Heb 11,13-15). Zato nam ovaj redak pokazuje iznimno važno načelo za naš život kao kršćana, koji smo stranci na putu prema domovini. Naša je nada stvar vjere: „Jer u nadi smo spašeni. A nada koja se vidi nije nada; jer kako bi se tko nadao onomu što vidi?“ (Rim 8,24).

Vjerniku nisu potrebni izvještaji o iskustvima bliske smrti i o onome što su bolesnici doživjeli pri svojem umiranju. Vjernici se oslanjaju isključivo na pouzdanu Božju riječ. Ne trebaju dopustiti da ih ti izvještaji zbune.

> *„ali puni smo pouzdanja i radije bismo bili izvan doma, daleko od tijela, i kod kuće kod Gospodina“ (2 Kor 5,8).*

U tom se retku izjava iz retka 6 okreće. Pavao je mnogo radije htio biti izvan doma, daleko od tijela, jer je znao da smo tada odmah kod kuće, dakle u domu kod Gospodina. Taj je redak ključni redak za razumijevanje stanja nakon smrti.

Kad je čovjek umro i više nije u tijelu, on je, dakle, kod kuće kod Gospodina. Time su tijelo i duh-duša odvojeni. Kako bi se inače moglo u isto vrijeme biti izvan tijela i kod kuće kod Gospodina?

„Izvan doma, daleko od tijela“ ujedno je tuđinstvo, jer je duh-duša ili unutarnji čovjek odvojen od tijela. To je nesavršeno stanje, koje izvorno nije bilo namjeravano. Bog je stvorio čovjeka u jedinstvu, kao osobnost duha-duše-tijela. Iako to jedinstvo smrću više ne postoji, ono će ipak biti obnovljeno u uskrsnuću. Zato se „izvan doma, daleko od tijela“ ne odnosi na uskrsle vjernike, jer oni imaju uskrsno tijelo i stoga nisu izvan doma, daleko od tijela. Ovdje opisano stanje odnosi se samo na usnule vjernike.

Kad je riječ o tome da se u sadašnjem trenutku bira između tuđine i domovine, dakle da se najbržim mogućim putem dođe do Krista, Pavao je radije htio umrijeti da bi bio s Kristom (Fil 1,23). Da je Pavao mogao birati na koji će način biti odjeven u vječnu kuću, on, naravno, ne bi htio biti svučen (umrijeti), nego nadodjeven (preobražen) (r. 4).

> *„Zato se i trudimo, bilo kod kuće, bilo izvan doma, da mu budemo mili. Jer svi se mi moramo pojaviti pred Kristovim sudištem, da svatko primi što je učinio u tijelu, prema onome kako je postupao, bilo dobro bilo zlo“ (pogl. 5,9.10).*

Uz svu čežnju za domovinom i uz sve očekivanje da ćemo uskoro biti ondje, ne smije se zaboraviti jedna važna činjenica. U vječnosti će vrijediti samo ono što smo u tijelu učinili Gospodinu na zadovoljstvo. To će se pokazati pred Kristovim sudištem. Sve drugo, što za njega nije imalo vrijednosti, ondje neće opstati i neće biti nagrađeno (1 Kor 3,12-15). Mi sami u tim ćemo trenucima svoj cijeli život vidjeti Kristovim očima i bit ćemo dovedeni u potpuno

slaganje s njegovim sudom o našim djelima. Pitanje otkupljenja ondje se više ne treba rješavati, jer je odavno riješeno. Ovdje je riječ isključivo o prosudbi naših djela.

Pavao kaže da se svom svojom snagom trebamo truditi živjeti na Božju slavu, bilo da smo kod kuće u tijelu (r. 6) ili izvan doma, daleko od Gospodina (r. 8). Oboje se odnosi samo na naš život na zemlji. Ondje se trebamo truditi činiti dobro Bogu na zadovoljstvo. Dolazi vrijeme kad to u ovom jedinstvenom i neponovljivom obliku u tijelu, kao što je sada na zemlji, više neće biti moguće, a ni nadoknadivo.

2.4.6 Druga tumačenja

Čitatelju ne treba prešutjeti da za ovaj odlomak teksta postoje različita tumačenja, kojima se također pokušava obrazložiti shvaćanje koje se u ovoj knjizi opovrgava.

Zgrada od Boga – samo uskrsno tijelo

Jedno široko raširenо tumačenje kaže da zgrada označuje isključivo uskrsno tijelo, a ne stanje nakon smrti i prije uskrsnuća. Zemaljski se šator pritom shvaća isključivo kao tijelo. Kad ga smrt razori, Bog će nam dati novo tijelo, koje je sam oblikovao i koje nikada više neće biti razoreno. Osim toga, to je tijelo nebesko, jer ćemo s njim živjeti na nebu.

S tim se shvaćanjem načelno slažem, ali u riječima „imamo zgradu od Boga“ ipak vidim Božju pripremu izravno za trenutak kad umremo. Odmah nakon rušenja šatora spremna je nova kuća. To još nije uskrsno tijelo, jer se uskrsnuće tada još ne događa. To je stanje nakon smrti do uskrsnuća, koje je dio zgrade od Boga. Zato je i razumljivo da se to međustanje ovdje uključi, jer ga Pavao izravno spominje u retku 8, i to u istom kontekstu: izvan tijela vjernik može biti samo kod Gospodina, drugoga mjesta ili stanja nema. Zato nije riječ o dvjema vrstama tijela, nego o dvjema vrstama života, dvama oblicima postojanja, zemaljskom i nebeskom.

Zgrada od Boga – duhovno tijelo za međustanje

Je li ta „zgrada od Boga“ tijelo koje je na raspolaganju za međustanje? Barem dva razloga govore protiv toga. Prvo, o toj se zgradi kaže da je vječna. Ali međustanje nije vječno, ono definitivno završava uskrsnućem. Drugo, ni na jednom mjestu Pisma na kojem je riječ o tom stanju ne nalazimo opisano posebno tijelo za to vrijeme. Za međustanje nije potrebno tijelo, jer je duhduša u to vrijeme vidljiv kao čovjek u tijelu na zemlji (Otk 6,9-11). Više nam Pismo o naravi tijekom međustanja ne kaže.

Zgrada od Boga – nebo, Očeva kuća

Neki tumači „zgradu od Boga“ shvaćaju kao Očevu kuću (Iv 14,2), našu nebesku domovinu (Fil 3,20). No „zgrada od Boga“ i „nebesa“ jasno se razlikuju. Nebesa su ovdje mjesto gdje ćemo boraviti, pa bi se o njima utoliko moglo govoriti kao o Očevoj kući. Ali „zgrada“ – a taj pojam vodi do veze s Očevom kućom – opisuje pojedinačni nebeski oblik postojanja svakoga vjernika, kako između smrti i uskrsnuća, tako i u uskrsnom tijelu. S tom zgradom od Boga nalazimo se na nebu. Drugim riječima: s tom zgradom nalazimo se u Očevoj kući.

„Nađeni goli“ – duše bez tijela?

Golotinja ne opisuje stanje tjelesne smrti kao nesvjesno ustrajanje duše do dana uskrsnuća. Vjernici prema retku 1 nakon svoje smrti imaju zgradu od Boga i prema retku 8 nalaze se kod kuće kod Gospodina. Iako postoje različite mogućnosti da se ta umetnuta rečenica objasni, ipak otpada mogućnost međustanja bez tijela. Nemoguće je međustanje u smislu Filipljanima 1,23 ili 2. Korinćanima 5,8 doživljavati kao hladnu, užasnu golotinju.

Svučeni ili odjeveni?

To pitanje dotiče prijevodni problem. Velik broj prevoditelja daje prednost riječi „odjeveni“. Kad bi doista bilo „svučeni“, u gore izloženom tumačenju načelno se ništa ne bi promijenilo. Tada bi vjernik u smrti bio svučen, dakle bez tijela, a ipak ne bi bio nađen gol. „Nađeni goli“ ne odnosi se na tijelo, ni na šator, ni na odjeću. To je rezultat sudačkoga ispitivanja i cilja jedino na duhovno stanje čovjeka: ili je on u Kristu, pa je svejedno je li u tijelu ili izvan tijela; ili je bez Krista, pa je zauvijek gol, bilo u tijelu bilo u smrti.

Pitanja za produbljivanje

- Koja je razlika između „vanjskoga“ i „unutarnjega“ čovjeka?
- Kojim se trima slikama služi apostol Pavao u 2. Korinćanima 4-5?
- Koje ozbiljno upozorenje možemo izvući iz ovoga odlomka?
- Što može negativno utjecati na našu čežnju za domovinom?

2.5 Umrijeti je dobitak

Umrijeti je dobitak! Ta izjava preokreće sve što smrt znači za čovjeka: on se smrti više ne mora bojati. Smrt je hladan neprijatelj, iako se u mnogim osmrtnicama, osobito kod bolesti, prikazuje kao izbavljenje. Smrt je sve samo ne dobitak, kad ne bi bilo nekoga tko je pobijedio smrt. Njegova pobjeda čak i smrt pretvara u dobitak.

To je Božja mudrost! Bog može sve preokrenuti i okrenuti na blagoslov. Ondje gdje se grijeh umnožio, milost je postala preobilna (Rim 5,20)! U izvještaju o Samsonu nalazimo lijep pralik, kad je ubio lava, a u lešini se nastanio

roj pčela i proizvodio med: „Iz izjelice izađe jelo, i iz jakoga izađe slatko“ (Suci 14,14). Smrt je poput grabežljivca koji razdire i proždire, ali iz ubijenoga grabežljivca izlazi med, koji čovjeka krijepi i osvježava. Pavao je poznavao pobjednika nad smrću:

> *„Jer meni je živjeti Krist, a umrijeti dobitak. A ako mi je sudbina živjeti u tijelu – to mi je vrijedno truda, i što da izaberem, ne znam. A pritišće me jedno i drugo: imam želju otići i biti s Kristom, jer je to mnogo bolje; ali ostati u tijelu potrebnije je radi vas“ (Fil 1,21-24).*

Ti se reci ubrajaju među najjasnije izjave Svetoga pisma o stanju nakon smrti.

Kad je Pavao pisao te riječi, sjedio je u zatvoru (Fil 1,13). Hoće li još jednom živ izaći iz te tamnice? Moglo se dogoditi da ga osude na smrt. Iz te je situacije napisao nekoliko misli o tome što je osjećao pred licem smrti, što je očekivao i što ga je pokretalo.

Krist je do toga trenutka bio jedini cilj i sadržaj njegova života. Od trenutka kad ga je susreo na putu u Damask (Dj 9) za njega jednostavno više nije bilo ničega drugoga osim Krista i njegove stvari. Od toga susreta Pavao više nije obraćao pozornost na vlastiti život kao na nešto što je vrijedno samo po sebi, nego je htio dovršiti službu koju je primio od Gospodina Isusa (Dj 20,24). Bio je čak spreman umrijeti kao mučenik, samo ako bi to poslužilo tome da Krist bude proslavljen (r. 20).

Pritom je Pavao ustanovio da mučenička smrt ne služi samo proslavljanju Krista, nego da je osim toga za njega osobni dobitak. On pokazuje što bi mu umiranje osobno donijelo. Njegov je život u tijelu već bio ispunjen Kristom. Ali njegova bi smrt povrh toga značila još i dodatni dobitak. Taj bi dobitak još nadmašio njegovo životno geslo „meni je živjeti Krist“. Smrt za njega nije bila samo kraj života ispunjenoga Kristom, nego prijelaz u nešto mnogo bolje.

Samo kad Krist ispunjava naš život, smrt je za nas dobitak. Za čovjeka bez Krista smrt je gorak, neizbježan kraj i svršetak njegova vlastitoga života, kojim je sam upravljao. Jednom riječju: gubitak. Život je izgubljen, jer bez Krista nema trajnosti. Krist u životu vjernika jamči dobitak vječne slave! Bez Krista je čovjek, međutim, zauvijek izgubljen – gubitak koji nikada ne prestaje.

Pavao razmišlja o tome što bi više volio kad bi sam mogao odrediti ishod svojega zatočeništva: ili smrt (to je dobitak) ili slobodu (život u tijelu). On nipošto nije žalostan zbog toga što ostaje ovdje, jer tada može dalje služiti Gospodinu. Kad je mislio na Filipljane i njihovu revnost za evanđelje, ispunjavali su ga radost i zahvalnost. Htio je učiniti sve za napredak njihove vjere.

Tako su Pavla privlačile obje mogućnosti. S jedne je strane vidio velik osobni dobitak, s druge strane službu za Gospodina i dobro vjernika.

Otvoreno priznaje da se ne može tako lako odlučiti.

Što je, dakle, Pavao točno mislio pod dobitkom? Dobitak se za njega sastojao u tome da ode i bude s Kristom. Ništa manje od toga smrt mu ne bi donijela. To je bilo daleko bolje i nipošto se nije moglo usporediti s onim što je dotad doživio. U svojoj bi smrti trenutačno dospio u neposrednu blizinu svojega Otkupitelja. Sav opseg toga dobitka leži u nekoliko riječi: „biti s Kristom". Silno je čeznuo da vidi svojega Otkupitelja licem u lice. Nije ga privlačio početak nakon mukotrpne službe – iako je i to bio slučaj[73] –, nego osoba koja je ispunjavala njegov život već na zemlji. Ovdje je tu osobu već upoznao. Nažalost, okolnosti života, a osobito stara narav, grešno tijelo, mogli su ometati to zajedništvo i prisnost s Kristom. Ali tada ni toga više ne bi bilo, ništa ga više ne bi moglo ometati da živi s Kristom. Duboko zajedništvo s Kristom, u kojem je uživao već ovdje, ondje bi se živjelo u savršenstvu.

Spoznaja njegove osobe (Fil 3,8) budila je u njemu čežnju da umre, jer bi ga smrt kao sluga (usp. 1 Kor 3,22) dovela Kristu. Samo spoznaja Krista Isusa i danas može u vjernicima probuditi istu čežnju.

No tada Pavla opet obuzima briga za crkvu, i on osobno dolazi do sigurnosti da će ostati na njezinu korist (r. 25).

2.5.1 Druga objašnjenja

O tim recima, nažalost, postoje i zabludna shvaćanja. Niječe se da je vjernik nakon svoje smrti odmah s Kristom.

2.5.1.1 Je li to Kristov ponovni dolazak?

Neki kažu da ovdje nije riječ o smrti i umiranju ljudi, nego o Kristovu ponovnom dolasku. Prema tome bi vjernici tek pri Kristovu ponovnom dolasku i uskrsnuću povezanom s njim bili dovedeni Kristu, da bi tada bili s njim. Ali to je samo polovica istine. Istina je da ćemo pri Gospodinovu dolasku postići savršeno stanje u uskrsnuću. Ali ovdje nije riječ ni o Gospodinovu ponovnom dolasku ni o postizanju savršenoga konačnog stanja. Pavao govori o umiranju!

Kad bi ovdje doista bila riječ o Gospodinovu dolasku, bilo bi vrlo upitno bi li Gospodin došao samo po Pavla. Posljedica bi bila da bi Filipljani ostali. Pavao bi otišao, a oni bi ostali ovdje. To je zaključak ako bi ovdje bila riječ o Gospodinovu dolasku. Teško da trebamo naglašavati da pri Gospodinovu dolasku nijedan vjernik neće ostati.

73. Otk 14,13

2.5.1.2 Otići

Daljnji razlog zašto ovdje nije riječ o Kristovu ponovnom dolasku i uskrsnuću jest riječ „otići". Odgovarajuća imenica za „otići" dolazi kod Pavla još samo jednom, i to u 2 Tim 4,6. Ondje je on nedvojbeno rabi za svoju mučeničku smrt.

U tadašnjem svakodnevnom govoru riječ „otići"[74] rabila se da opiše odvezivanje konopa i podizanje sidra broda koji leži u luci i upravo se sprema isploviti. Osim toga rabila se i da opiše rušenje šatorskoga logora (usp. 2 Kor 5,1.4; 2 Pt 1,14) pri polasku. Pojam je uključivao i odvajanje stvari koje pripadaju jedna drugoj. S obzirom na smrt, to je odvajanje duha-duše od tijela. I posljednja navedena uporaba riječi „otići" podupire misao da je ovdje riječ o smrti.

2.5.1.3 San duše?

Neki tvrde i to da je smrt početak sna duše. Pretpostavimo jednom da bi Pavao nakon svoje smrti doista pao u san duše, u kojem bi bio u ničijoj zemlji bez ikakve svijesti. Kako bismo onda trebali razumjeti riječi da je imao želju otići? Je li Pavao htio pobjeći od svoje situacije, pobjeći od svoje zadaće? Ta on je imao želju ostati na korist Filipljanima i svim vjernicima, umjesto da ode u privremeno ništavilo. Iako prema tom shvaćanju vrijeme nakon smrti za njega (subjektivno) više ne bi postojalo i zato za njega ne bi proteklo nikakvo vrijeme od smrti do uskrsnuća, ipak bi barem za Filipljane proteklo vrijeme u kojem bi im bila potrebna Pavlova pomoć i služba. Da je Pavao naučavao san duše, onda bi vjerojatno rekao da želi ostati kako ne bi izgubio ni jedan jedini sat u beskorisnom snu duše. On je poticao vjernike da iskorištavaju vrijeme, a ne da ga prespavaju (usp. Ef 5,16; Kol 4,5)!

2.5.1.4 Pravo samo za Pavla?

Neki prigovaraju da ne može svaki vjernik za sebe tvrditi isto što i apostol Pavao. Sigurno postoje stvari koje su pripadale samo Pavlu i koje su bile dane samo njemu kao apostolu. Ali stanje nakon smrti jednako je za sve vjernike, jer je riječ o rezultatu dovršenoga Kristova djela. On je izborio pobjedu nad smrću za sve. Ti blagoslovi ne ovise o nekom određenom položaju ili određenoj službi u Božjem narodu ili o posebnim iskustvima, nego su darovani svim vjernicima na jednak način i u potpunoj mjeri.

74. „Otići" ovdje doslovno znači *„raz-riješiti"*. Tako se pri smrti šator i odjeća tijela takoreći razrješuju (2 Kor 5,1.4).

2.5.2 Susresti njega!

Zaključimo ovo poglavlje pogledom koji želimo naučiti od Pavla. Ako je, dakle, sigurno da svi vjernici pri svojem umiranju odlaze Kristu, kakav to učinak ima na nas? Jesmo li u svakom trenutku spremni da nas Gospodin Isus Krist pozove k sebi? Važno je da vjernik o tome razmisli, kako bi ustanovio je li vezan uz ovaj život sa svim njegovim stvarima ili je spreman sve u svakom trenutku napustiti s pogledom na Krista. Upravo bavljenje smrću iznosi na svjetlo mnogo toga u našem životu. Bismo li se pouzdali u Gospodina da će se on pobrinuti za našu obitelj? Bismo li bili spremni pustiti? Nikada ne isključujmo, iako smo Božja djeca, da u svakom trenutku, u svakoj dobi, možemo smrću biti pozvani u njegovo nebesko kraljevstvo!

Poznajemo li svojega Spasitelja već sada tako da s druge strane nećemo susresti stranca, nego poznanika? Ne da smo ga već vidjeli tjelesno. Ne, ali ljubimo ga, iako ga nismo vidjeli (1 Pt 1,8). Zajedništvo koje već sada smijemo imati s njim stvara prisan odnos s njim, koji ćemo ondje nastaviti. Spoznaju koju smo ovdje stekli i ono što smo ovdje vidjeli očima vjere ponijet ćemo onamo.

Bit ćemo njime preplavljeni, jer ga tada više nećemo gledati očima vjere, nego tjelesno, u svoj njegovoj ljepoti.[75] Biti s Kristom znači vidjeti ga kakav jest[76].

Pitanja za produbljivanje

- Objasnite zašto je umiranje za Pavla bilo dobitak!
- Možete li se s tim osobno složiti?
- Koji je preduvjet za to?
- Kako naša spoznaja Isusa Krista u ovom životu utječe na našu spoznaju u vječnosti?
- Zašto je pogrešno govoriti o snu duše?

2.6 Usnuli

Izraz „usnuli“ drugi je naziv za ljude koji su umrli. Strogo uzevši, NZ taj opis pridržava samo za ljude koji su povezani s Kristom.[77]

75. U prenesenom smislu Ps 45,2; 1 Kr 10,7; Iz 33,17.
76. 1 Iv 3,2.
77. Riječ „usnuli“ dolazi u NZ na sljedećim mjestima: 1 Kor 15,20; 1 Sol 4,13.14;15; riječ „usnuti“ na sljedećim mjestima: Mt 27,52; 1 Kor 7,39; 11,30; 15,6.18.51; 2 Pt 3,4. U SZ pojam nije ograničen na vjernike: Jr 51,39.57; Dn 12,2.

Izraz „usnuti“ sam je po sebi ublažen opis smrti. Zato se odnosi upravo na vjernike, jer je za njih smrt, po Kristovu trijumfu nad smrću, pobijeđeni neprijatelj (Heb 2,14). Taj je opis tako lijep i zato što san uvijek traje samo određeno vrijeme. Doći će trenutak buđenja, tj. ustajanja i uskrsnuća, i svanut će vječni dan, koji više neće imati večeri.

To što se smrt naziva snom[78] ima razlog i u izvana vidljivoj sličnosti između onoga koji spava i preminuloga. Ali san nije samo slika smrti koja bi trebala ublažiti stvarnost smrti, nego opisuje stvarno stanje mrtvih. Tako taj san već naznačuje da smrt nije kraj čovjeka, nego samo vremenski ograničeno stanje. San kakav poznajemo uvijek, naime, traje određeno vrijeme. Tako je onda i s onima koji su usnuli. Dolazi trenutak kad će se probuditi iz sna, tj. kad će uskrsnuti.

Riječ koja se rabi za „usnuti“ izvodi se iz osnovnoga značenja „ležati“, „leći na počinak“, „utonuti u san“. Njezin je pandan uskrsnuće, koje označuje „ustajanje“ iz sna (1 Kor 15,20.51.52). Tako je taj san nalik čekanju uskrsnuća, koje okončava međustanje i uvodi u konačno stanje.

Ali „usnuti“ zapravo ne znači da s nastupom smrti počinje smrtni san, iako bi to moglo biti sadržano u riječi. Taj izraz prije opisuje proces umiranja i odlaska. Kad se u NZ rabi ta riječ, ona ne znači da mrtvi sada spavaju, nego da umiru i time prelaze u drugo stanje. Usnuli su, dakle, vjernici koji su umrli i otada se nalaze u drugom stanju života.

2.6.1 Spavaju li usnuli snom duše?

Pitanje u vezi sa stanjem u smrti jest na što se odnose san i uskrsnuće. Obuhvaća li taj san samo tijelo ili se odnosi i na unutarnjega čovjeka, dakle na njegov duh-dušu? Ono što se naziva snom duše jest nesvjesnost ili odsutnost svijesti cijeloga čovjeka, kako vjernika tako i nevjernika. Neki tvrde da je taj san nalik potpunom gašenju osobe u noći smrti. No time san preminulih vjernika i stanje mrtvih nipošto nisu objašnjeni, kako pokazuju sljedeća mjesta.

Prije toga neka se još primijeti da čovjek koji spava i čije je tijelo u stanju mirovanja ipak u isto vrijeme može nešto doživljavati, npr. sanjajući. Iako tijelo nije aktivno, podsvijest ipak može biti aktivna. Time se želi samo naznačiti da slika spavanja ne znači da onaj koji spava nema svijesti, jer on sebe i svoju okolinu itekako može doživljavati kao osobnost dok sanja. Kao što je san samo drukčije stanje života od budnosti, tako je i smrt drukčije stanje života od zemaljskoga postojanja iste osobe. Smrt nije brisanje postojanja osobe

78. Jr 51,39; Dn 12,2; Mt 9,24; Mk 5,39; Lk 8,52; Iv 11,11-14.

koja umire, kao što ni tjelesno spavanje ne znači beživotnost onoga koji spava.

2.6.2 Na što se odnosi san?

Zanimljiv je u tom kontekstu jedan događaj pri Isusovu razapinjanju: „… i zemlja se potrese, i stijene se raspukoše, i grobovi se otvoriše, i mnoga tijela usnulih svetih bijahu uskrišena; i oni izađoše iz grobova nakon njegova uskrišenja i uđoše u sveti grad i pokazaše se mnogima“ (Mt 27,51b-53).

U tom se retku istodobno spominju tri pojma koja istražujemo: *uskrsnuće*, *usnuli* i *tijela*. Ta su tri pojma povezana i jasno pokazuju da je tijelo ono što spava i što biva uskrišeno. Kaže se da su tijela usnulih svetih bila uskrišena, a kao rezultat, naravno, cijeli čovjek, dakle i duh-duša, jer su nakon Isusova uskrišenja otišli u Jeruzalem.

Postoji samo uskrsnuće *tijela* (1 Kor 15,35-44). Kad se na drugim mjestima kaže da mrtvi uskrsavaju i kad se time, naravno, misli na cijelu osobu, onda to pokazuje da se cijeli čovjek u uskrsnuću ponovno uspostavlja sjedinjenjem uskrsnoga tijela s duhom-dušom.[79]

Usnuće tih svetih bilo je smrt, koja pogađa samo smrtno tijelo, ali ne i njihov duh-dušu. Tako je i uskrišeno bilo samo njihovo tijelo. I ovdje nema drugoga zaključka osim da se usnuće i uskrišenje odnose samo na tijelo.

U tom tekstu, dakle, leži jasan pokazatelj da stanje sna u smrti ima veze s tijelom svetih. Ni na jednom mjestu u NZ smrtni san ne rabi se za dušu ili za duh. To bi proturječilo i naravi duha-duše, jer on nije vezan uz tijelo. San je upravo samo stanje tijela.

2.6.3 Primjer Stjepanove smrti

To jasno pokazuje i primjer Stjepanove smrti (Dj 7). Njega su – kao nešto prije njegova Gospodina – ubili njegovi sunarodnjaci. U posljednjim minutama svojega života gledao je u otvoreno nebo. Ondje je vidio Krista kako stoji zdesna Bogu, koji se kao vjerni veliki svećenik zauzimao za njega, koji je bio u velikoj nevolji. Kad je zatim kamenje njegovih ubojica pljuštalo po njemu, molio se: „Gospodine Isuse, primi duh moj!“ (Dj 7,59; usp. Lk 23,46). Iako se ta smrt ne može usporediti s mirnim usnućem, ipak se kaže da je usnuo. Gospodin Isus primio je njegov duh k sebi u nebo. Tko pri tom opisu želi tvrditi da je Stjepan utonuo u nesvjestan san duše? Zašto mu je inače neposredno prije smrti otvoren pogled u nebo, na pobjednika nad smrću, ako

79. NZ jasno razlikuje uskrsnuće tijela i duhovno uskrsnuće, u kojem se duhovno mrtvi oživljuju s Kristom, npr. Ef 2,5.

je ipak potom pao u nesvjestan san duše? Čemu onda molba da Gospodin Isus primi njegov duh?

Stjepan je (tj. njegov duh-duša), kao i njegov Gospodin, kad je umro, otišao u raj. Sveti i ljubljeni Gospodina Isusa usnuli su u njemu, „u Kristu“ (1 Kor 15,18). Tako ih, kao Stjepana, on sam dočekuje i prima, da bi zauvijek bili s njim, najprije kao usnuli, a onda jednom kao uskrsli.

2.6.4 Usnuli pri uznesenju

Uznesenje na nebo nada je vjernika. Gospodin Isus sam dolazi da svoj narod uvede u nebo. Solunjani su tu nadu postojano držali (1 Sol 1,3). No s pravom su se morali pitati što će se dogoditi s njihovom usnulom braćom i sestrama u vjeri kad oni, živi, budu uzneseni. Pavao ih ohrabruje i kaže da ne tuguju kao ostali, koji nemaju nade, jer:

> *„Jer ako vjerujemo da je Isus umro i uskrsnuo, tako će i Bog one koji su po Isusu usnuli dovesti s njim“ (1 Sol 4,14).*

Nitko drugi nego sam živi Bog, kojemu su se obratili, preuzeo je brigu za usnule. On će ih povjeriti svojemu Sinu kad on dođe s neba radi uznesenja. Oni su usnuli u njemu, u Isusu, Božjem Sinu, i tako će opet doći s njim. Tada će se dogoditi ono što kaže redak 16:

> *„Jer sam će Gospodin, na zapovjedni poklič, na glas arkanđela i na Božju trubu, sići s neba, i mrtvi u Kristu najprije će uskrsnuti.“*

Drugim riječima: Isus dovodi usnule sa sobom s neba, a onda će usnuli, mrtvi u Kristu, uskrsnuti.[80] Ovdje vidimo kako je duh-duša usnulih

bio kod Isusa Krista na nebu i kako ga on onda dovodi sa sobom, da bi se u uskrsnuću sjedinio s tijelom.[81] Tako i ta riječ potvrđuje da je uskrsnuće sjedinjenje duha-duše s tijelom.

2.6.5 Usnuli prije uznesenja

Kad su, dakle, Solunjani bili umireni time da će njihova usnula braća i sestre, kao i oni, živi, biti nazočni veličanstvenom događaju uznesenja, Pavao im je sada dao do znanja i gdje su usnuli do uznesenja:

---

80. Drugo tumačenje objašnjava ovaj redak tako da će Krist pri svojem dolasku u moći i slavi „dovesti sa sobom“ s neba usnule, nakon što su pri svojem uskrsnuću onamo uzneseni.
81. Tako se može razumjeti i postanak čovjeka. Začeće daje nastanak tijelu, vanjskom čovjeku, ali Bog šalje, odnosno oblikuje duh u njegovoj nutrini (Zah 12,1; Ps 33,15; 104,30).

„Jer Bog nas nije odredio za gnjev, nego za postignuće spasenja po našem Gospodinu Isusu Kristu, koji je umro za nas, da bismo, bilo da bdijemo bilo da spavamo, zajedno s njim živjeli" (1 Sol 5,9.10).

Veličanstvena riječ, koja u kratkom obliku opisuje cijelo bogatstvo kršćana! Prije svih vremena izabrani smo za spasenje, i po Kristovu djelu to će doista biti naš udio. Spasenje nas je dovelo dotle da sada zauvijek živimo zajedno s Kristom.

„Bdjeti" u ovom retku znači: živjeti na zemlji; a prema tome „spavati" znači: kao vjernik[82] umrijeti, odnosno usnuti.[83] Pavao kaže da je u oba stanja tako da ćemo zajedno s Kristom živjeti. To znači da tijelo spava, dok je duhduša kod Krista. Pavao, dakle, u pogledu usnulih ne ostavlja više nijedno pitanje otvorenim.

U Kristu nemamo samo život, nego i živimo „zajedno s njim". Prvo je, naravno, preduvjet za drugo. Ovdje to znači svjesno zajedništvo. Tu povezanost i zajedništvo živi već danas doživljavaju u vjeri, a isto tako i usnuli, i uskoro će to obje te skupine doživjeti kao uskrsli.

Ovaj redak opisuje budući vječni vid, da će živi i usnuli na jednak način zauvijek biti kod Gospodina, tj. živjeti zajedno s njim, da bi se zatim malo poslije i zajedno s njim javno pojavili (2 Sol 1,10; Kol 3,4).

2.6.6 Zaključak

Usnuće i spavanje vjernika, dakle, nikada ne znače san duše. Oni opisuju jedino i isključivo proces umiranja i stanje ljudskoga i smrtnoga tijela do trenutka uskrišenja.

Pitanja za produbljivanje

- Zašto se pojam „usnuti" odnosi samo na tijelo?
- Kakva je bila briga Solunjana u vezi s njihovim preminulima i kako ih Pavao ohrabruje?

2.7 Krist – vladar nad živima i mrtvima

Činjenica da Krist vlada nad živima i mrtvima ključna je riječ u Rimljanima 14. Ondje je riječ o vjernicima koji imaju različita shvaćanja i običaje u stvarima za koje ne postoji izričita Gospodinova zapovijed, gdje je, dakle, svako

82. Oni koji spavaju ovdje nisu osobe iz pogl. 5,4-7, jer one nikada neće živjeti s Kristom. One ne poznaju Krista, jer su sinovi noći i u tami. On će za njih doći kao lopov, i zato će njegov dolazak za njih značiti sud.
83. Možda je to jedini put da „spavati" označuje stanje umrlih vjernika.

Božje dijete osobno odgovorno svojemu Gospodinu. Sve što vjernik čini usmjereno je na njegova Gospodina, kojemu pripada. „Jer nitko od nas ne živi sebi“, kaže Pavao, i naglašavajući dodaje: „i nitko ne umire sebi“ (r. 7). Čak i u smrti, čiji trenutak ne određujemo mi, on ima svoj cilj u Kristu. Pavao još jednom ponavlja tu istinu:

> *„Jer ako živimo, Gospodinu živimo; ako umiremo, Gospodinu umiremo. Dakle, živimo li ili umiremo, Gospodinovi smo“ (r. 8).*

Svoj život živimo za njega, a u svojoj smrti umiremo za njega. To se temelji na činjenici da pripadamo Gospodinu. Pripadamo mu u svojem svakodnevnom životu i u smrti. U smrti nismo za njega izgubljeni, jer smo i u njoj njegovo vlasništvo. Kako divno! Uključeni smo u sveobuhvatni Božji naum, kojemu je središte njegov Sin:

> *„Jer zato je Krist umro i opet oživio: da vlada i nad mrtvima i nad živima!“ (Rim 14,9).*

Božji naum prije svih vremena bio je sve podložiti svojemu Sinu (Ef 1,9.10.21.22). Kao Stvoritelju svega, Sinu, koji je Bog, nužno je uvijek sve bilo podloženo (Kol 1,16; Heb 1,2.3). Pa ipak mu je i kao čovjeku sve trebalo biti podloženo.[84] Budući da je Gospodin Isus izvršio djelo otkupljenja i za sve pretrpio smrt (Heb 2,9) te u tome savršeno proslavio Boga, kao čovjek je uzvišen nad svime. On sada sjedi na Božjem prijestolju zdesna Ocu.[85] Ondje čeka vrijeme kad će svi neprijatelji ležati pred njegovim nogama, jer on svoju vlast sada još nije javno preuzeo u svijetu (Heb 1,3; 10,12.13). On je još uvijek odbačen. Bog sada još daruje vrijeme milosti, a time i mogućnost da se u to vrijeme čovjek podloži Božjem Sinu, prizna njegov autoritet i služi mu.

Božja djeca već sada priznaju Isusovu vlast. Služe mu i slijede ga (2 Kor 5,15; Dj 17,7). Ali i za sve ostale ljude doći će vrijeme kad će morati priznati Isusovu vlast. Tada će biti prisiljeni na to, jer će vrijeme da to učine dobrovoljno proći. Tada ih se više neće pitati jesu li spremni na to ili nisu, jer Bog želi da njegova Sina svi časte (Fil 2,9-11; Iv 5,23).

Kristovo pravo i ovlast da vlada nadilaze područje vidljivo ljudima i zemaljski život. Ni mrtvi se ne mogu izmaknuti njegovoj vlasti. Had (carstvo mrtvih) jednako mu je podložen. Tako proslavljeni Krist susreće apostola Ivana:

---

84. Usp. npr. Ps 8; Heb 2,5-9; 1 Kor 15,25-28.
85. Heb 8,1; 12,2; Otk 3,21.

„I kad sam ga vidio, pao sam k njegovim nogama kao mrtav. A on je stavio svoju desnicu na mene i rekao: Ne boj se! Ja sam Prvi i Posljednji i Živi, i bio sam mrtav, i evo, živ sam od vijeka do vijeka i imam ključeve smrti i Hada" (Otk 1,17.18).

Ovdje se Gospodin Isus predstavlja kao onaj kojemu su podloženi smrt i Had. Jer tko ima ključeve, ima moć (Iz 22,22; Mt 16,19). Što znači Kristova vlast nad živima i mrtvima, na koji su mu način oni podloženi i otkada vlada nad njima?

Izraz „vladati" isti je kao u Lk 22,25, gdje se kaže da kraljevi naroda „vladaju" i vrše vlast nad njima. Vlast pretpostavlja podanike, koji su podloženi moći vladara i moraju se pokoriti tom autoritetu. U Rim 14,9 ti su podanici živi i mrtvi.

Kada je Gospodin Isus preuzeo svoju vlast? Već je naznačeno da će sveobuhvatna vlast početi tek u budućnosti, jer još ne vidimo da mu je sve podloženo (Heb 2,8). Kristova vlast kod živih ograničena je na vjernike, jer se nevjernici ne podlažu Božjem Sinu. Iz konteksta Rimljanima 14 postaje jasno da svaki vjernik (u normalnom slučaju) svoj život podlaže Gospodinu i samo je njemu odgovoran (r. 7.8.12). Vjernici tijekom cijeloga svojega života, pa i u smrti, pripadaju svojemu Gospodinu. Kristova je vlast, dakle, što se tiče vjernika, počela već otkad postoje vjernici koji se podlažu Kristu. U privremenom i skrivenom obliku Božjega kraljevstva sada još odbačeni Kralj vrši svoju vladavinu „u izgnanstvu" nad vjernicima (r. 17; Kol 1,13).

U retku 9 se, međutim, prije živih spominju mrtvi, za koje vrijedi isto. On vlada i nad njima, time što su u njegovoj vlasti. Svaki čovjek koji umre odmah se nakon svoje smrti suočava s činjenicom da je Krist Gospodin. Kaže se da i „podzemni", a to su mrtvi koji su u Hadu, moraju prignuti koljena da bi priznali da je Krist Gospodin (Fil 2,10.11). Za nevjernika to znači sud, jer pitanje grijeha nije bilo riješeno. Oni odlaze u vječnost a da nisu pomireni s Bogom (Heb 9,27). Neopozivo su izgubljeni. Nakon smrti preminuli više ne može živjeti svoj vlastiti život, tada se mora konačno pokoriti Kristovu autoritetu.

Vlast nad mrtvima, bili oni vjernici ili nevjernici, naravno je razumljiva samo ako se ona i osjeća. To pak bezuvjetno pretpostavlja punu svijest preminulih i usnulih. Kad ne bi imali svijest ili kad bi spavali nesvjesnim snom duše, ne bi bilo ni Kristove vlasti nad mrtvima.

Samo se u ovom životu čovjek može opirati Kristovoj vlasti. Nakon smrti više nema otpora. Svakoga čovjeka koji umre čeka Živi i Istiniti. Ali postoji odlučujuća razlika. Taj Gospodin, koji je za izgubljene sudac, vjernike susreće kao onaj koji ih ljubi i koji je za njih umro. Zato vjernici, kao Pavao, mogu

puni pouzdanja gledati prema trenutku kad će smrću otići svojemu ljubljenom Gospodinu, da bi bili s njim u raju (Fil 1,23).

Njihova nada nije smrt, nego Kristov povratak (1 Sol 1,10; 4,13-18), ali smrt ih već prije toga dovodi njihovu Gospodinu. Kristova vlast za usnule znači radost, mir i neizrecivo blaženstvo. Gospodin Isus Krist u svojoj ruci ne drži samo žive vjernike, nego i usnule do uskrsnuća, da ih ne izgubi, jer to je volja njegova Oca (Iv 6,39; 10,29). Od Božje ljubavi i Kristove ljubavi ni smrt ne može rastaviti vjernika (Rim 8,38.39)!

Pismo ne kaže mnogo o tome u čemu se sastoji Kristova vlast nad preminulim nevjernicima.[86] Petar daje naznaku kad mjesto gdje borave preminuli nevjernici naziva „tamnicom" (1 Pt 3,19.20). Tamnica pretpostavlja osobe i autoritete koji imaju vlast ljude držati u pritvoru. Ta je tamnica, Had, podložena autoritetu Krista kao proslavljenoga čovjeka (Otk 1,18). Preminule nevjernike on ondje drži i čuva za dan suda (2 Pt 2,9) pred velikim bijelim prijestoljem (Otk 20,11-15).

Jedni se čuvaju u prisutnosti svojega Gospodina do uskrsnuća (kao Lazar u Abrahamovu krilu), drugi se drže zatočeni do objave presude pred velikim bijelim prijestoljem (kao bogataš u Hadu).

Gospodinova vlast nije ograničena na jednokratno vršenje i očitovanje njegove moći u uskrsnuću, kad će mrtve pozvati iz njihovih grobova (Iv 5,28.29). Ona znači temeljnu i trajnu podložnost, koja je započela kad je Krist sjeo na Božje prijestolje.

Sažimajući, možemo zaključiti da Kristova vlast nad mrtvima pretpostavlja svjestan nastavak života osobnosti duha-duše nakon smrti.

Pitanja za produbljivanje

- Kako se može objasniti, odnosno razlikovati Kristova vlast:
- kod vjernika s jedne strane i kod nevjernika s druge strane?
- prije i nakon smrti?
- Kako izgleda svjestan život pod Kristovom vlašću?

86. S pravom se može pitati kako je bilo u Šeolu (carstvu mrtvih) prije nego što je Krist preuzeo vlast. Što je bilo drukčije? Zar prije nije bilo Hada i raja? Iz pripovijesti o Lazaru i bogatašu (Lk 16) proizlazi da su Had i raj postojali već prije Kristove smrti i uskrsnuća. Tek se nakon Kristove smrti kaže da su vjernici kod njega. Raj se naziva „Abrahamovim krilom" i nije obilježen prisutnošću proslavljenoga čovjeka Krista (a to i ne može biti). Ipak je to mjesto i stanje blagoslova. Je li za te vjernike prije i nakon Kristove smrti došlo do neke promjene, ne znamo. Preminuli vjernici svih vremena ipak doživljavaju Kristovu prisutnost od njegove smrti i uskrsnuća, jer je on bio u raju kad je umro. Od toga trenutka „biti u raju" znači biti kod Krista (Fil 1,23). Više o tom pitanju ne možemo reći, jer Pismo o tome ne kaže više. Nevjernici neće vidjeti Isusa Krista (do suda pred bijelim prijestoljem). Oni nisu kod njega. Ali svim mrtvima koji su umrli u svojim grijesima bit će – tako vjerujem – osjetno jasno pokazano da Krist i sada vlada nad mrtvima.

2.8 Duše pod žrtvenikom

Knjiga Otkrivenja otkriva nam dovršenje Božjih putova sa stvorenjem i daje nam i uvid u čovjekovo stanje nakon smrti. U tome se ta knjiga točno slaže s onim što je već utvrđeno na temelju drugih dijelova NZ.

> *„I kad je otvorilo peti pečat, vidio sam pod žrtvenikom duše onih koji su bili zaklani zbog Božje riječi i zbog svjedočanstva koje su imali. I vikali su jakim glasom i govorili: Dokle, o Vladaru, sveti i istiniti, nećeš suditi i osvetiti našu krv na onima koji stanuju na zemlji? I svakomu je od njih dana bijela haljina; i rečeno im je da još malo vremena počivaju, dok se ne upotpune i njihovi sluzi-žitelji i njihova braća, koja će biti ubijena kao i oni" (Otk 6,9-11).*

U istraživanju ovoga teksta ograničit ćemo se na sljedeća pitanja:

- Tko su duše pod žrtvenikom?
- Gdje se nalaze duše?
- U koje vrijeme pada ovaj događaj?

2.8.1 Duše mučenika

Ivan ovdje vidi duše onih koji su bili zaklani zbog Božje riječi i zbog svjedočanstva koje su imali. Zašto on ovdje govori o dušama mučenika, a ne jednostavno o mučenicima? U čemu je razlika?

Duša je onaj dio mučenika koji nastavlja živjeti nakon smrti.[87] Ubojice, naime, imaju moć ubiti samo tijelo, ali ne i dušu. Tu činjenicu Gospodin Isus daje kao utjehu onima koji budu ubijeni zbog njegova imena:

> *„I ne bojte se onih koji ubijaju tijelo, a dušu ne mogu ubiti; nego se radije bojte onoga koji može i dušu i tijelo upropastiti u paklu" (Mt 10,28).*

Ovdje je riječ o takvim osobama. One same ubijene su zbog Božje riječi, ali ne i njihove duše. Gospodin Isus ovdje izričito razlikuje dušu i tijelo. Duša je besmrtna i ne može biti ubijena, za razliku od tijela, koje može biti ubijeno. Zato pojam „duše" ovdje uključuje to da je život u zemaljskom tijelu smrću okonč

87. Usp. odjeljak 3.2.

an, ali se bez prekida – izvan tijela – nastavlja u drugom svijetu. Ivan vidi duše, ali ne zemaljska tijela od krvi i mesa, jer su ona ostala na zemlji.[88]

U pogl. 6,9 i 20,4 duše jednoznačno označuju osobe mučenika. To se jasno vidi po tome što one govore i što im se govori. Odvija se stvaran razgovor, koji nije simboličan. Razgovor pretpostavlja punu svijest i aktivne umne sposobnosti, koje te duše očito imaju. Time je osobnost mučenika nakon njihove smrti ostala potpuno očuvana, sa svim obilježjima bitnima za ljudsku osobnost.

Ivan je duše *vidio*. Što je Ivan, dakle, vidio ako duše više nemaju tijela? Očito je da je Ivan vidio ljudske likove, koje je prepoznao kao mučenike. Samo ljudski likovi mogu dobiti (bijelu) haljinu, koju mogu obući i nositi.[89]

Duše, dakle, imaju „tijelo", koje se razlikuje od zemaljskoga tijela, a i od tijela u uskrsnuću (jer se ono još nije dogodilo). Time ne mislimo na neko posebno duhovno tijelo, koje je stvoreno posebno za vrijeme međustanja, nego na očuvanje individualnosti, kojoj pripada i mogućnost da se osoba prepozna nakon smrti i prije uskrsnuća. Duša je čovjek, i ona je to u tom međustanju na takav način da se u onostranom prikazuje u vidljivom tijelu. „Izgled" duše u onostranom povezan je sa zemaljskom tjelesnošću, jer inače na nebu ne bi bilo mogućnosti prepoznavanja. Nama je to u ovostranom svijetu nezamislivo. Jednostavno utvrđujemo da ovdje preminuli imaju punu svijest i da ih se čak i opaža kao osobe.

Mogućnost prepoznavanja jasno se vidi i pri pojavljivanju Mojsija i Ilije na gori preobraženja (Mt 17,1-8). Ondje se ta dvojica pojavljuju osobno, u ljudskom liku (inače Petru teško da bi palo na pamet da im napravi sjenice). Pritom treba uzeti u obzir da Mojsije i Ilija nisu imali uskrsno tijelo, jer se uskrsnuće još nije dogodilo. Njihov izgled odgovara stanju nakon smrti do uskrsnuća.[90]

Na ovom mjestu još jednom spominjemo da se pojam „duša" ovdje teško može prevesti kao „život" tijela. Što bi onda Ivan vidio pod žrtvenikom? Kad se, dakle, pojam duša rabi u ovom kontekstu, riječ je o mogućnosti

88. Značenje pojma „duša" u Otkrivenju je različito. Sedam se puta rabi grčka riječ *psyche*: 6,9 (osobe mučenika); 8,9; 12,11 (život, tj. zemaljsko postojanje); 16,3 (sva živa bića u moru); 18,13.14 (ljudska duša, duša); 20,4 (značenje kao 6,9). Važno načelo tumačenja Pisma sastoji se u tome da je kontekst teksta odlučujući za značenje nekoga pojma. Kao prvi korak, naravno, zanimljivo je istražiti kako su sami pisci rabili pojmove, prije nego što se istraži uporaba kod drugih pisaca.

89. Otkrivenje je puno simbolike, ali ne mora se sve tumačiti simbolično. Ovdje je riječ o stvarnim osobama koje su ubijene i nalaze se na stvarnom mjestu.

90. Svjestan sam da to pojavljivanje predstavlja iznimku i da se iz njega stoga ne može izvesti ono što onda vrijedi za sve. Samo utvrđujem da se ta iznimka može dosljedno objasniti na temelju svih drugih izjava Biblije.

prepoznavanja osobe. Zato se u Otk 6,9 i 20,4 rabi upravo riječ „duša“, jer je riječ o mogućnosti prepoznavanja tih preminulih, koja ovisi i o tjelesnosti. Nakon smrti čovjekova osobnost i njezin lik, tj. izgled koji je svojstven osobi i koji je obilježuje, ostaju očuvani.

Sažimamo: duše su ovdje osobe koje su umrle i nalaze se izvan tijela, u punoj svijesti (dakle ne u snu duše), na nebu.

Da je nebo boravište duša, pokazat ćemo u sljedećem odjeljku.

2.8.2 Pod žrtvenikom

Duše se vide „pod žrtvenikom“. Taj je izraz usko povezan s činjenicom da su svoj život žrtvovale zbog Božje riječi. Okolnost da se nalaze „pod“ žrtvenikom podsjeća na sličan slučaj u SZ. Ondje se krv nekih žrtvenih životinja izlijevala na podnožje mjedenoga žrtvenika za žrtve paljenice (Izl 29,12; Lev 4,7-34). Duša je u krvi (Lev 17,10-14). Čovjekova se smrt prema tome može označiti i izlijevanjem duše (Ps 141,8; Iz 53,12). U NZ žrtva je poznata slika predanja života za Boga (Fil 2,17; 2 Tim 4,6; Rim 12,1).

Žrtvenik se u Otkrivenju pojavljuje osam puta: pogl. 6,9; 8,3.3.5; 9,13; 11,1; 14,18; 16,7. U Otkrivenju se ne razlikuju, kao u SZ, dva žrtvenika (mjedeni žrtvenik za žrtve paljenice i kadioni žrtvenik), iako se na nekim mjestima može pomisliti na mjedeni žrtvenik za žrtve paljenice (6,9; 16,7), a na drugima na zlatni kadioni žrtvenik (8,3; 9,13).

Položaj žrtvenika određen je vrlo točno.

- Nalazi se u hramu koji je na nebu: „I drugi anđeo izađe iz hrama koji je na nebu … I drugi anđeo, koji je imao vlast nad ognjem, izađe od žrtvenika“ (14,17.18).
- Stoji pred Božjim prijestoljem: „I vidio sam sedam anđela koji stoje pred Bogom … I drugi je anđeo došao i stao kod žrtvenika, i imao je zlatnu kadionicu; i dano mu je mnogo kâda da ga doda molitvama svih svetih na zlatnom žrtveniku koji je pred prijestoljem“ (8,2.3).
- Stoji u neposrednoj Božjoj blizini: „I čuo sam glas iz četiriju rogova zlatnoga žrtvenika koji je pred Bogom“ (9,13).

Time je jasno gdje se nalaze duše mučenika. One borave u neposrednoj Božjoj blizini. To mjesto odgovara raju, kamo je otišao Gospodin Isus kad je svoj duh predao u Očeve ruke, nakon što je umro na križu (Lk 23,43.46). Gospodin je otišao u neposrednu Božju blizinu, svojemu Ocu. Pavao je bio uznesen u isti „nebeski raj“, gdje je čuo neizrecive riječi (2 Kor 12,2-4).

Što čine duše pod žrtvenikom? Rečeno im je da kratko vrijeme počivaju. To nije počinak sna duše i nije nesvjesno postojanje, nego svjesno stanje u kojem

se u počinku uživa kao u blagotvornom blaženstvu. Izričito se kaže:

„Blaženi mrtvi koji umiru u Gospodinu, odsad! Da, govori Duh, da počinu od svojih trudova, jer njihova djela idu za njima“ (Otk 14,13).

Za njih je prošlo vrijeme truda i rada. Uživaju u tome što smiju počivati u Božjoj prisutnosti. Povezanost duša sa žrtvenikom dopušta i zaključak da je to mjesto klanjanja (Otk 8,3). Sveti će se, gledajući Božju slavu u licu Kristovu, u divljenju klanjati.

Ponavljamo: duše se nalaze pred Božjim prijestoljem, u njegovoj neposrednoj blizini, i počivaju od svojih djela. Gledaju Božju slavu i iskazuju mu čast.

Ovdje utvrđujemo upadljivu podudarnost boravišta usnulih svetih s ostalim izjavama NZ, što se s obzirom na jedinstvo Pisma i ne može drukčije očekivati. Sve usnule svete bez iznimke nalazimo na mjestu koje Gospodin Isus naziva rajem. Oni su s Kristom i ondje su kod kuće, dakle u domu kod Gospodina.

2.8.3 U koje vrijeme pada ovaj događaj?

Još se jednom vraćamo na to da su duše preminuli ljudi koji se još nalaze u stanju smrti. Kaže se da su bili zaklani (r. 9), da je njihova krv tekla (r. 10) i da su bili ubijeni (r. 11). Nalaze se pod žrtvenikom. Ne nazivaju se – kao njihovi suslužitelji koji su još živi – „braćom“ (r. 11b), nego „dušama“, jer još nisu uskrsnuli. Uskrsnuće tih mučenika u trenutku otvaranja petoga pečata (6,9) još se nije dogodilo.

Zašto vjerujemo da se uskrsnuće još nije dogodilo? Oni vapiju za osvetom za nepravdu koja im je učinjena. Toj se želji ne udovoljava odmah. Rečeno im je da trebaju kratko vrijeme čekati, dok i njihova braća, koja su još na zemlji, ne dovrše svoj život mučeničkom smrću. Osvetu za krv svojih slugu (19,2) izvršit će sam Gospodin Isus Krist pri svojem moćnom pojavljivanju. Tek pri Kristovu pojavljivanju dogodit će se uskrsnuće (20,4). Ono se, prema tome, do tada nije dogodilo, jer su braća još na zemlji i progonjena su.

Tako iz ono malo uporišta koja se spominju pod petim pečatom možemo zaključiti da se uskrsnuće braće i Kristov dolazak još nisu dogodili. Prizor u 6,9-11 opisuje stanje duše nakon smrti.

2.8.4 Zahtjev za osvetom

Sada se još jednom vraćamo na zahtjev duša za osvetom. Oni koji niječu svjestan život nakon smrti ne shvaćaju te riječi kao osobno izgovorene, nego ih objašnjavaju čisto simbolično (usp. Post 4,10; Jak 5,4; Lk 19,40). Osim toga tvrde da kršćani nikada ne vapiju za osvetom, jer žele slijediti primjer Krista,

koji se i na križu još molio za svoje ubojice. Zato bi krv, kao i Abelova krv, mogla zahtijevati osvetu samo simbolično.

Zaista je vrijedno pozornosti da duše zahtijevaju osvetu i time doista ne odgovaraju kršćanskom stavu. Ali one bi kršćanski stav nijekale samo kad bi bile kršćani. Rješenje toga pitanja ovisi o tome kako se Otkrivenje tumači povijesno. To se prije svega tiče pitanja stojimo li mi kršćani, povijesno gledano, na početku Otkrivenja, usred njega ili već na njegovu kraju. Bez mogućnosti da se ovdje o tome opširno raspravi, kratko ću iznijeti povijesni, odnosno proročki okvir prema svojem razumijevanju.

Prema podjeli u Otk 1,19 sedam poslanica daje proročki pregled povijesti kršćanske crkve od njezina početka do njezina kraja. Prema tome se nanovo rođeni kršćani od 4. poglavlja više ne nalaze na zemlji, nego na nebu. Ondje su kršćani, zajedno s vjernicima iz vremena SZ, kao proslavljeni vjernici prikazani u 24 starješine.

Nakon što su kršćani na nebu, ljudi kako iz Izraela (Otk 7,3-8) tako i iz naroda (Otk 7,9-12) doći će do vjere. To, dakle, znači da duše pod žrtvenikom nisu kršćani i da ne pripadaju Božjoj Crkvi. Duše pod žrtvenikom povjerovale su propovijedanju evanđelja kraljevstva, koje će se propovijedati nakon uznesenja Crkve (Mt 24,14). One bivaju ubijene zbog svoje vjere. Njihov vapaj za osvetom tipično je starozavjetan (Pnz 32,43; 2 Kr 9,7; Ps 79,10), a ne kršćanski. Zato nije nužno zahtjev za osvetom shvatiti simbolično, jer on odgovara razumijevanju i položaju vjernika u vrijeme nevolje.

Pitanja za produbljivanje

- U kojem smislu izvještaj o „dušama pod žrtvenikom“ može biti utjeha za nas?
- Zašto je ovdje riječ o preminulim svetima?
- Kakvo tijelo oni imaju?

2.9 Vječni život

Kad se netko bavi stanjem čovjeka nakon smrti, u uskrsnuću ili u vječnosti, gotovo nužno nailazi na ono što Biblija naziva „vječnim životom“[91]. Štoviše, vječni život kao jedinstven element kršćanske poruke stoji nasuprot smrti i prolaznosti. Koliko bi čovjek platio kad bi mogao steći taj život, što sve ne bi dao da ga posjeduje! Po Božjem Sinu doista možemo dobiti taj život, i to bez

91. Sva mjesta u Novom zavjetu na kojima je riječ o vječnom životu jesu Mt 19,16.29; 25,46; Mk 10,17.30; Lk 10,25; 18,30; Iv 3,15.16.36; 4,14.36; 5,24.39; 6,27.40.47.54.68; 10,28; 12,25.50; 17,2.3; Dj 13,46.48; Rim 2,7; 5,21; 6,22.23; Gal 6,8; 1 Tim 1,16; 6,12; Tit 1,2; 3,7; 1 Iv 1,2; 2,25; 3,15; 5,11.13.20; Jd 21.

plaćanja. Zato se u vezi s vječnim životom može govoriti samo o vjernicima. Samo oni imaju vječni život, jer vjeruju u Božjega Sina i podlažu mu se.[92] Oni posjeduju vječni život kao Božji dar milosti (Rim 6,23).

Kakvo značenje ima vječni život s obzirom na vjernikovu smrt? Može li biti da vjernik u smrti predaje ili gubi vječni život i da ga u uskrsnuću ponovno dobiva na dar?

Prije nego što istražimo to pitanje, moramo najprije razjasniti što je uopće vječni život.

2.9.1 Što je vječni život?

Ništa i nitko nije vječan osim Boga. On je Vječni, koji nema ni početka ni kraja (Post 21,33; Iz 40,28; Rim 16,26). Zato je vječni život život samoga vječnoga Boga. O vječnom Božjem Sinu, Isusu Kristu, kaže se: „On je istiniti Bog i vječni život" (1 Iv 5,20). On sam o sebi svjedoči: „Ja sam put, istina i život" (Iv 14,6; usp. 11,25). Vječni je život utjelovljen u Sinu. On ima život u sebi samome (Iv 1,4) i time je bio jedini koji ga je mogao objaviti. „Vječni život jest svjestan, misleći, hoteći, osjećajući, spoznajući, ljubeći život samoga Boga".[93]

Još je jedno Božje obilježje usko povezano s tim životom: Bog prebiva na nebu (Ps 115,3; Mt 6,9 i dr.), i zato je vječni život život neba. Ondje je on kod kuće. Taj život ne pripada području naravnoga života ovoga stvorenja. On pripada drugom svijetu, koji leži izvan dosega ljudskih osjetila (2 Kor 4,18).

U tom značenju Isus govori Nikodemu o vječnom životu. Naziva ga „nebeskim" (Iv 3,12). Vječni je život život u Očevoj kući (Iv 14,3), koji je obilježen zajedništvom (1 Iv 1,2.3) i ljubavlju (Iv 17,24) Oca i Sina.

Vječni je život sažetak punine nebeskoga blagoslova (Ef 1,3) i duhovnoga bogatstva koje je vjernicima darovano u Kristu. Tome pripada i to da su postavljeni u zajedništvo Oca i Sina (1 Iv 1,1-4; Iv 14,23; 1 Kor 1,9). Vječni život posjeduju već sada, ne čekaju da ga dobiju u budućnosti (Iv 3,36; 5,24).

2.9.2 Vječni život i besmrtnost

Ti se pojmovi često brkaju, kao da su vječni život i besmrtnost jedna te ista stvar. To je velika zabluda. Iz gornjih napomena postaje jasno da vječni život ne obuhvaća u prvom redu vremensko trajanje ili duljinu života (količinu), nego opisuje „kakvoću" života. Kakvoća vječnoga života sastoji se u tome što je to život vječnoga Boga, koji prebiva na nebu. Taj život donosi sa sobom svu

92. Iv 3,16.36; 6,40.47.54; 10,28; 11,25; 1 Iv 5,13.
93. W.J. Ouweneel, *Das ewige Leben*, Neustadt (Ernst-Paulus Verlag), 1980; str. 9.

Božju puninu, koja je u Sinu. To je život u kojem se uživa u Očevoj kući, gdje je trojedini Bog prebivao od sve vječnosti.

Zato nije dovoljno vječni život izjednačiti s besmrtnošću ili s vječnim postojanjem.[94] Vječni život, naravno, uključuje i besmrtnost, inače ne bi bio „vječni" život. Ali značenje vječnoga života daleko nadilazi vremenski vid.

Kad se „vječni život" i „besmrtnost" rabe kao istoznačnice, lako bi se mogao izvesti pogrešan zaključak da nevjernici, koji ne posjeduju vječni život, nemaju vječno postojanje. Ali vječno postojanje ne ovisi o posjedovanju vječnoga života.

Još jednom: vječni život nije samo život koji nikada ne završava, nego posve drukčiji život. Taj život nevjernik ne posjeduje. To jasno pokazuje Ivan kad govori o onima koji neće vidjeti „[vječni] život". Na njima ostaje Božji gnjev (Iv 3,36). Ali Božji se gnjev ne iscrpljuje u tome da čovjek bude uništen, s posljedicom vječne smrti. Božji je gnjev usmjeren protiv odgovornih stvorenja i stoga može zauvijek „ostati" samo na ljudima koji i postoje uvijek, odnosno vječno. Ovaj redak jasno pokazuje da između vječnoga života i vječnoga postojanja postoji velika razlika.

2.9.3 Kako čovjek može primiti Božji život?

Ljudi nisu mogli primiti vječni život, Božji život, a da sam Bog nije postao čovjekom. Upravo se to dogodilo. Apostol Ivan kaže o Riječi života, a to je sam Krist: „i život se objavio, i vidjeli smo i svjedočimo i navješćujemo vam vječni život, koji je bio kod Oca i nama se objavio" (1 Iv 1,2).

Krist je Riječ (*logos*) života, tj. savršen izraz i objava života, jer je u njemu život (Iv 1,4; 14,6). On kao čovjek ima život u sebi samome, i tako ga može priopćiti ljudima (Iv 5,26). Riječ je postala tijelom da bi svijetu donijela život, jer su ljudi ležali u smrti (Iv 5,24; Ef 2,1). Duhovna je smrt bila posljedica grijeha. Zato je Božji Sin morao postati pomirnom žrtvom za naše grijehe (1 Iv 4,9.10), kako bismo mogli primiti život.

To je „duhovni" život, koji primaju oni koji su duhovno mrtvi u svojim grijesima (Kol 2,13). Oni primaju život kao Božji dar kad vjeruju u ime Božjega Sina (1 Iv 5,13). Za to je potreban Božji zahvat po novom rođenju, jer čovjek to rođenje ne može izvesti sam od sebe (Iv 1,13). Novim rođenjem počinje povijest duhovnoga života takvih ljudi, koja nikada više neće završiti.

Taj život postaje njihovo vlasništvo, tako da ga imaju u sebi samima (Iv 6,53; 1 Iv 3,15). Ujedno se kaže da ga imaju u Sinu (1 Iv 5,11), jer ga mogu

94. Čitatelj sam može pokušati umjesto „vječni život" čitati „besmrtnost". Brzo će primijetiti da se ti pojmovi tek u rijetkim slučajevima mogu zamijeniti.

jedovati samo u ovisnosti o njemu, izvoru života. Ne mogu ga imati izvan njega. Tako postaju „dionici" božanske naravi (2 Pt 1,4), kao što list može biti svjež i zelen samo na grani.

2.9.4 Kako vjernici posjeduju vječni život?

Život koji su vjernici primili novim rođenjem (Iv 3; 1 Pt 1,23-25) i koji posjeduju pred Bogom jest „vječni život". To znači da taj život nije samo sastavni dio vjernika, koji bi se (iz bilo kojega razloga) opet mogao odvojiti od njih. On nije poput vrijednoga dara koji se pod određenim okolnostima opet može izgubiti. Vječni je život postao život vjernika; on je njihovo stanje i njihovo novo postojanje pred Bogom u Kristu. To novo postojanje kao živih od mrtvih Pavao opisuje kao novo stvorenje,[95] kao Božje djelo.[96] Primanjem novoga života grešnik postaje novi čovjek.

Za ilustraciju gore rečenoga: svoj naravni život (grč. *bios*) ne nosimo sa sobom kao paket koji se može izgubiti bez posljedica. Tko ga izgubi, umire. Naravni život znači upravo naše cijelo zemaljsko biće, koje se okončava tjelesnom smrću. S tim je usporediv i način na koji posjedujemo vječni život. Kad bi se vječni život mogao izgubiti, time bi bilo razoreno novo stvorenje. Ali slučaj je upravo suprotan. Novo stvorenje više ne može biti razoreno, jer je ono Božje djelo u Kristu Isusu.

Život na zemlji uključuje svjesno postojanje, koje čovjeka čini osobnošću. To je sposobnost izražavanja, snaga mišljenja, osjećanja, spoznavanja, ljubljenja. Ta obilježja zemaljskoga života možemo prenijeti na vječni život. Kao što naravni život čovjeka čini osobnošću, tako Pavao govori o novoj osobnosti, o novom „ja". „… ne živim više ja, nego Krist živi u meni" (Gal 2,20). Vjernik posjeduje novi život na način koji ga čini novom osobnošću. Zato sada možemo biti nasljedovatelji Boga, jer imamo njegov život i njegovu narav. Snaga toga života jest Duh Sveti, koji nam je darovan jednako kao i vječni život.

Na to stanje i na to postojanje smrt više nema utjecaja, jer vječni život, naravno, ne može umrijeti.

Nakon što smo sada omeđili narav, značenje i dalekosežnost vječnoga života, posvetit ćemo se svojem polaznom pitanju.

95. Vječni život, naravno, nije stvorenje, ali činjenica da ga vjernici sada posjeduju i da on obilježuje njihovo novo stanje može se smatrati dijelom novoga stvorenja.
96. 2 Kor 5,17; Gal 6,15; Ef 2,5.10; 4,23.24; Kol 3,9-11.

2.9.5 Vječni život i smrt

Što se događa s vječnim životom kad vjernik umre? Kakvo značenje vječni život ima za usnule? To je ključno pitanje s obzirom na stanje vjernika nakon smrti.

Gospodin Isus daje na to pitanje jasan odgovor: „Ja sam uskrsnuće i život; tko vjeruje u mene, živjet će, iako umre; i svaki koji živi i vjeruje u mene neće umrijeti dovijeka“ (Iv 11,25.26). Činjenica da je Gospodin Isus Krist u svojoj osobi uskrsnuće i život ima za vjernike – kako za žive tako i za preminule – dalekosežne i blagoslovljene posljedice.

2.9.6 Preminuli vjernici

Što za vjernike koji su umrli znači Gospodinova riječ da je on

- uskrsnuće?
- život?

Oni će živjeti, jer će jednom uskrsnuti. Već smo prije vidjeli da se time misli na tjelesno uskrsnuće. Budući da je on uskrsnuće, ono znači kraj njihove tjelesne smrti i ponovni ulazak u život. To je nada uskrsnuća, koja je utemeljena u njegovoj osobi, u njegovu djelu pomirenja za grijehe i u njegovu uskrsnuću. Vječni je život jamstvo da će tijelo biti uskrišeno. Tada će i tijelo u punoj mjeri imati udjela u vječnom životu.

Oni će živjeti, iako umru: ovdje se označuje stanje vjernika neposredno nakon smrti. Kad vjernik umre, život sa svim obilježjima vječnoga života (vidi odjeljak 2.9.4) ostaje. Smrt ne dotiče vječni život, on neozlijeđen prolazi kroz „vrata smrti“. To konkretno znači da novi život, dakle vjernikovo novo „ja“, svijest o sebi kao osobi novoga čovjeka, ostaje i nakon smrti. Vječni je život neodvojivo povezan s vjernikom.

U tom kontekstu još jednom postaje jasno da vječni život više nikada ne može biti odvojen od vjernika. On, iako umre, nastavlja živjeti u snazi i svijesti toga života. Zajedništvo s Ocem i Sinom, koje je tek po vječnom životu postalo moguće, ne prekida se.

2.9.7 Živi vjernici

U Iv 11,26 Gospodin kaže što za žive znači to što je on uskrsnuće i život: živi neće umrijeti dovijeka. Tu istinu Gospodin izriče još dvaput na drugom mjestu: „Ovo je kruh koji je sišao s neba. Ne kao što su oci jeli i umrli; tko jede

ovaj kruh, živjet će dovijeka“ (Iv 6,58); i „Ako tko održi moju riječ, neće vidjeti smrti dovijeka“ (Iv 8,51).

Vrijedno je pozornosti da Gospodin u prvom dijelu retka Iv 11,26 govori o vjernicima koji su umrli, iako u drugom dijelu kaže da vjernici uopće više ne umiru. Ali vjernik ipak umire jednako kao i nevjernik. Je li to proturječje? U drugom dijelu retka smrt ima drugi vid. Smrt vjernika i smrt nevjernika nisu isto. Vjernik koji umre neće vidjeti vječnu smrt, kojoj nevjernik nakon svoje tjelesne smrti ide ususret. Tjelesna smrt vodi grešnika ususret vječnom sudu, a to je vječna smrt (Otk 20,14), jer je „ljudima određeno jedanput umrijeti, a nakon toga sud“ (Heb 9,27). Grešniku ne preostaje ništa drugo osim smrti i suda. Za njega više nema nade ni pomoći. To je smrt nevjernika!

Tom smrću grešnika vjernik neće umrijeti. Djelovanje grijeha na čovjeka (smrt) Kristovim je uskrsnućem za vjernike potpuno ukinuto. Oni već sada imaju novu narav, koja više ne može umrijeti – čak i ako još moraju proći kroz tjelesnu smrt. To je život onoga koji je u snazi božanskoga života pobijedio smrt. Budući da je on uskrsnuće, to je život nad kojim smrt više nema moći.

Vjernik, bilo da živi bilo da je umro, *uvijek* živi u snazi i svijesti vječnoga života. Tijelo je od toga smrću isključeno samo određeno vrijeme.

Sažetak: vječni je život vjernikovo vlasništvo u trima različitim razdobljima u kojima se on nalazi. Počinje tijekom njegova zemaljskog života, kad se nanovo rodi. Zatim je njegovo vlasništvo i nakon smrti. Napokon vodi do vječnoga dovršenja u uskrsnuću.

2.9.8 Budući oblik vječnoga života

I apostol Pavao (u Rim 5,21 i 6,22) i sinoptici (u Mt 18,8; 25,46; Mk 10,30; Lk 18,30) govore o vječnom životu u budućem obliku, a ne kao o sadašnjem vlasništvu, kao što je slučaj kod Ivana.

Pavao povezuje puno posjedovanje i uživanje vječnoga života s nepropadljivošću u uskrsnuću. On kaže da će plaća onima „koji ustrajnošću u dobrom djelu traže slavu i čast i nepropadljivost [onu tijela u uskrsnuću]“ biti vječni život (Rim 2,7). Za Pavla je vječni život u svojem punom značenju suobličenost uskrslome Kristu u slavi. To je ozračje u kojem je vječni život kod kuće.

Kao živi na zemlji još imamo vječni život u smrtnom tijelu. U uskrsnuću bit ćemo odjeveni „vječnim šatorom“ (2 Kor 5,1). To je tijelo koje će posve odgovarati vječnom životu, stanju dovršenja. I Ivan poznaje taj vid vječnoga života.[97]

97. Iv 4,36; 12,25; usp. 1 Iv 3,1.2.

Nada i očekivanje vječnoga života (Tit 1,2; 3,7; Rim 6,22) sastoje se u tome da ćemo nebeske stvari, stvari Očeve kuće, uskoro moći doživljavati i u njima uživati u okolini i ozračju svojstvenima tom životu.

2.9.9 Duh Sveti

Duh Sveti darovan nam je.[98] Ne ulazeći ovdje u daljnje pojedinosti, napominjem da će on, kako kaže Isus, biti s nama dovijeka:

> *„… i ja ću moliti Oca i dat će vam drugoga Branitelja da bude s vama dovijeka, Duha istine, kojega svijet ne može primiti, jer ga ne vidi niti ga poznaje. Vi ga poznajete, jer ostaje s vama i bit će u vama.“ (Iv 14,16.17).*

Prema tome, Božji je Duh s nama i u smrti. I tada je on naša snaga. On je, kao i vječni život, u ovom međuvremenu jamstvo da ćemo biti kod Isusa u punoj svijesti, u punoj snazi i spoznaji. Upravo nam je za to Božji Duh dan kao zalog, kao jamstvo za taj trenutak:

> *„A onaj koji nas je upravo za to pripravio jest Bog, koji nam je dao zalog Duha“ (2 Kor 5,5).*

Ono što nam je u našem životu darovao Bog, bit će naše i u smrti!

2.9.10 Zaključak

Na kraju za nadređeno pitanje „Kakvo je stanje vjernika nakon smrti?“ možemo utvrditi sljedeće: i vječni život i Duh Sveti jamstvo su da vjernik nakon smrti nastavlja živjeti u svjesnom zajedništvu s Kristom.

Život u vjerniku ne može umrijeti (čak ni onda kad vanjski čovjek umre), jer ga on posjeduje u Sinu, koji živi u svu vječnost. Vjernik ga više ne može ni izgubiti, jer bi inače izgubio cijelo svoje postojanje, koje ima kao onaj koji je rođen od Boga. To novo postojanje Božje je djelo, novo stvorenje, koje ne može biti uništeno niti će ikada imati kraja.

Jednako će tako sva obilježja Duha Svetoga, koja su nam darovana, u smrti određivati naše postojanje.

Pitanja za produbljivanje

- Razlikujte „vječni život“ od „besmrtnosti“!
- Po čemu se smrt vjernika razlikuje od smrti nevjernika? Pritom obratite pozornost na izjavu iz Ivana 11,26!
- Kakvo značenje ima Duh Sveti za međustanje?

98. Iv 7,39; 14,16; 15,26; Dj 1,8; 19,2; Rim 8,9.11.14-16; 1 Kor 2,12; 3,16; 6,19; 2 Kor 1,22; Ef 4,30; 1 Sol 4,8; 2 Tim 1,14; Jak 4,5.

2.10 Duhovi u tamnici

„Duhovi u tamnici“ izraz je koji je izravno povezan s našom temom. U Svetom pismu pojavljuje se samo jedanput, i to samo u Prvoj Petrovoj poslanici. Upravo u tome leži i teškoća da se on ispravno razumije. Petar u svojoj drugoj poslanici piše da su neke Pavlove poslanice teško razumljive (2 Pt 3,16). Ovdje to, međutim, vjerojatno vrijedi i za njegovu vlastitu poslanicu, jer odlomak u kojem se spominju duhovi (1 Pt 3,19.20) spada među najteže odlomke u NZ. To je dovelo do toga da je u povijesti Crkve bilo mnogo vrlo različitih tumačenja, a ima ih i danas.[99]

Sam Petar navodi najvažnije načelo tumačenja Pisma, naime „da nijedno proroštvo Pisma nije stvar vlastitoga tumačenja“ (2 Pt 1,20). Tako ćemo i ovaj tekst istražiti u svjetlu svih mjesta Pisma u NZ koja smo već obradili pod 2.1–9. i koja su nam dala sveobuhvatnu sliku o stanju između smrti i uskrsnuća, kako pravednika tako i nepravednika.

Petar piše *došljacima u raspršenosti*:

> *„Jer i Krist je jedanput trpio za grijehe, pravednik za nepravednike, da nas privede k Bogu, ubijen po tijelu, a oživljen po duhu, u kojem je i otišao i propovijedao duhovima koji su u tamnici, koji su nekoć bili neposlušni, kad je Božja strpljivost čekala u Noine dane, dok se gradila korablja, u koju je ušlo malo, to jest osam duša, i one su spašene kroz vodu“ (1 Pt 3,18-20).*

2.10.1 Petrova namjera

Petru nije stalo do pitanja kakvo je stanje nakon smrti. Nitko ga to nije pitao niti je iznio kakav kriv nauk koji je trebalo pobiti.[100] Vjernici kojima Petar piše bili su izloženi žestokom progonstvu zbog Isusa.[101] U toj ih je teškoj situaciji htio ohrabriti. Zato je njihov položaj usporedio s Noinim položajem u danima prije potopa. Noa je zajedno sa svojim ukućanima činio manjinu od samo osam duša. Na Gospodinovu riječ gradio je sa svojim sinovima brod na suhom kopnu. Nitko ga drugi nije slijedio. Kao što Noa nije vidio Boga, tako ni vjernici nisu vidjeli Krista (1,8); to je bila stvar vjere. Noin primjer te djelovanje i prisutnost Krista po njegovu Duhu trebali su ih potaknuti da izdrže, čak i ako se njihova poruka odbacuje i ako im se nepravedno nanosi zlo.

---

99. Vidi o tome: William Kelly, *Christ Preaching to the Spirits in Prison*, The Bible Treasury, Vol. 9, 1872; i: Jürgen Kuberski, *Eine Höllenfahrt Jesu?*, Bibel und Gemeinde, 2/1988; i: H.L. Heijkoop, *Der erste Brief des Petrus*, Neustadt (Schriftenverlag Ernst Paulus) 1978. Vidi o tome i Dodatak.
100. To je Pavao učinio npr. u 1 Kor 15, gdje se suprotstavlja nijekanju uskrsnuća.
101. 1 Pt 1,6; 2,12.19-21; 3,14.17; 4,1.4.12.16; 5,8.9.

2.10.2 Moje objašnjenje teksta

Krist koji trpi uzor je vjernicima, koji su kao i on morali trpjeti zato što čine dobro. U ovom je retku riječ o Kristovim patnjama zbog grijeha. Kao pravednik umro je za nepravednike s ciljem da ih privede k Bogu. To su Kristove patnje kojima je izvršeno pomirenje za grijehe; njih vjernici nisu morali podnositi. Pomirenje za grijehe koje je Krist izvršio donijelo mu je smrt; bio je „ubijen po tijelu". Ali to nije bio kraj, jer je u snazi Božjega Duha uskrsnuo od mrtvih (Rim 1,4; 8,11).

U tom Duhu – ne kao čovjek na zemlji – otišao je i propovijedao duhovima u tamnici, koji su nekoć bili neposlušni. Duh Sveti, drugim riječima Kristov Duh (1 Pt 1,11), djelovao je u Noi, propovjedniku pravednosti (2 Pt 2,5). Propovijedanje Noinim suvremenicima trajalo je onoliko koliko se gradila korablja. Nitko se od njih nije obratio; svi su zbog svoje neposlušnosti poginuli u vodama potopa. Kristov Duh sada je s istim ciljem djelovao u vjernicima (1 Pt 4,14; usp. 1,11) kojima je Petar pisao, kako bi preko njih širio svjedočanstvo o Božjoj milosti.

Petar umrle iz Noina vremena naziva „duhovima u tamnici". Oni nisu vjerovali radosnoj vijesti (1 Pt 4,6) i pustili su da Božja strpljivost prođe tijekom mnogih godina u kojima se gradila korablja. Zato u smrti počinje njihov sud (Heb 9,27) i oni se nalaze u Hadu, mjestu muka (Lk 16,23), koje se ovdje naziva tamnicom. I u tome je poticaj za vjernike. Njihova poruka i njihova nada, za koju su trebali dati račun (1 Pt 3,15), bila je potpuno ispravna. Svi koji ne bi prihvatili njihovu poruku dospjeli bi na isto mjesto. I njih je nakon smrti čekala tamnica. Ondje bi bilo njihovo mjesto do dana uskrsnuća i do velikoga sudnjeg dana, kako Petar piše malo poslije:

„… koji će dati račun onomu koji je spreman suditi žive i mrtve" (1 Pt 4,5).

Noa je u korablji spašen kroz vode potopa. Protuslika tomu, krštenje, i sada spašava vjernike, tako što su i oni, kao Noa, na zemlji stavljeni u novi položaj. Odvojeni od svijeta i svojih suvremenika (Dj 2,40.41), sada su služili uskrslom i proslavljenom Kristu, kojemu je dana sva vlast.

Pod sljedećim naslovima pobliže se bavim nekim pojmovima i objašnjenjima koja ne smatram biblijskima.

2.10.3 Ubijen po tijelu – oživljen po duhu

Iako je gore već dano objašnjenje tih dvaju izraza, ovdje spominjem još neke daljnje vidove. O izrazu „ubijen po tijelu" nema različitih shvaćanja. Bez

sumnje se time misli na Kristovu smrt kojom je izvršeno pomirenje za grijehe. Njegova smrt stoji u suprotnosti s onim što je došlo poslije, naime s njegovim uskrsnućem. Uskrsnuće se naziva „oživljen po duhu". „Oživljen" je isti izraz kao u Rimljanima 4,17; 8,11; 1. Korinćanima 15,22.36.45. Uskrsnuće, međutim, ne znači „oživljavanje" Gospodinova duha, nego uskrsnuće tijela (Iv 2,19-22).

Božji Duh Sveti djeluje pri uskrsnuću, jer o njemu stoji: „Duh je onaj koji oživljuje" (Iv 6,63). Pavao govori o Duhu Svetom u vezi s uskrsnućem Gospodina, a i vjernika:

> *„… i proglašen … Sinom Božjim u sili po Duhu svetosti uskrsnućem od mrtvih, Isus Krist, naš Gospodin" (Rim 1,4).*
> *„Ako li pak u vama prebiva Duh onoga koji je uskrisio Isusa od mrtvih, onaj koji je uskrisio Krista od mrtvih oživjet će i vaša smrtna tijela po svojem Duhu koji prebiva u vama" (Rim 8,11).*

U Gospodinu Isusu tjelesno prebiva sva punina božanstva (Kol 1,19.20; 2,9), dakle trojedini Bog. Sve tri osobe božanstva sudjelovale su u djelu otkupljenja, a time i u njegovu uskrsnuću.

U tom je Duhu otišao i propovijedao. To, dakle, nije činio osobno, tj. kao čovjek od krvi i mesa. Bio je to Kristov Duh,[102] koji je već prije Kristova utjelovljenja djelovao u prorocima SZ (1 Pt 1,11) i koji i sada djeluje u navještanju evanđelja te se ondje naziva „Duh Sveti" (1 Pt 1,12).

U Noine dane Božji je Duh djelovao po Noi, kojega Petar naziva „propovjednikom pravednosti" (2 Pt 2,5). I Mojsije govori o djelovanju Božjega Duha u Noino vrijeme (Post 6,3), s obzirom na sud potopom. I u NZ nalazimo usporednicu, gdje stoji da je Krist propovijedao naviještajući mir (Ef 2,17). Ali ni ondje to nije činio osobno, nego po svojim slugama. Bio je uzašao na nebo i više nije bio osobno prisutan.

2.10.4 Propovijedanje duhovima u tamnici

Među najrazličitijim tumačenjima vlada velika suglasnost o tome da je Krist u kratkom vremenu između svoje smrti i svojega uskrsnuća osobno propovijedao duhovima u Hadu. S time su povezana dalekosežna pitanja.

2.10.5 Sadržaj propovijedi

Iako se iz mnoštva objašnjenja može razabrati da se sadržaj propovijedi, dakle poruka, ne zna, mogu zamisliti samo navještanje kojemu je cilj ljude

102. Izraz „Kristov Duh" ili „Isusov Duh" pojavljuje se u Dj 16,7; Rim 8,9; Fil 1,19; 1 Pt 1,11; „Gospodinov Duh" u Dj 5,9; 8,39; 2 Kor 3,17. Na svim je mjestima to Božji Duh Sveti.

dovesti do obraćenja kako bi bili spašeni. To je općenito značenje „propovijedanja“.[103] To propovijedanje definira sam Petar. On kaže da je mrtvima navješćena radosna vijest (4,6). Takvo propovijedanje u Hadu značilo bi stoga da je umrlima dana druga prilika za obraćenje.

Objašnjenja sadržaja propovijedi sežu od proglašenja Kristove pobjede do navještanja radosne vijesti. Predodžba da se umrlima navješćuje Kristova pobjeda nigdje se u Pismu ne spominje. Ona nema mnogo smisla i zato što će ionako jednom doći trenutak kad će svi – a ne samo ljudi umrli do trenutka Kristove smrti – priznati Kristovu vlast. Pavao kaže da su u to uključeni zemaljski (tj. živi) i podzemni (tj. mrtvi):

> *„… da se u ime Isusovo prigne svako koljeno nebeskih, zemaljskih i podzemnih, i da svaki jezik prizna da je Isus Krist Gospodin, na slavu Boga Oca“ (Fil 2,10.11).*[104]

Propovijed kao poziv na pokajanje duhovima u tamnici između Kristove smrti i uskrsnuća treba nadalje odbaciti iz sljedećih razloga:

- U Pismu nemamo nikakve daljnje naznake koja bi podupirala to gledište. Naprotiv, Krist je otišao u raj k vjernicima, a ne u Had, kako je sam rekao u Luki 23,43.
- Petar kaže da je oživljen nakon što je umro. On ne govori o tome što se dogodilo između smrti i uskrsnuća.
- Nije razumljivo da se baš ljudima o kojima se izričito kaže da su za života iskusili Božju strpljivost i odbacili je još jednom propovijeda. Svjedočanstvo je Pisma jasno da nakon smrti više nema mogućnosti obraćenja.
- To bi značilo da je propovijedao isključivo ljudima koji su umrli u potopu. Očito je ovdje riječ o tim ljudima. Ali što je s ljudima koji su umrli prije ili poslije, kojih je ukupno sigurno mnogo više nego ovih? Tada bi ipak svi umrli trebali moći čuti propovijed.

Ni to nema smisla i otvara mogućnost pokajanja nakon smrti. To je, međutim, pogrešno i nije nauk Svetoga pisma. Isusove pouke o Hadu u Luki 16 jasno pokazuju da se nakon smrti više ništa ne mijenja. Veliki, nepremostivi ponor dijeli mjesto blagoslova od mjesta muka.

---

103. Npr. Mt 26,13; 1 Kor 1,23; Gal 2,2; Fil 1,15.

104. Iz Filipljanima 2,11 ne može se razabrati vrijeme kada će se to dogoditi i hoće li to za sve navedene biti isto vrijeme. U skladu s drugim riječima Pisma može se ipak zaključiti – osobito iz sudskih zasjedanja – da je riječ o sudu živima i mrtvima pred velikim prijestoljem, koji će tada pogoditi sve istodobno. U tom smislu i Gospodin Isus govori o „danu suda“ (Mt 10,15; 11,22.24; Lk 10,14).

2.10.6 Duše i duhovi

Osmero ljudi koji su spašeni u korablji naziva se „dušama". Petar u prvoj poslanici upotrebljava riječ „duša" šest puta.[105] Pet puta pod „dušom" razumije sastavni dio vjernikova bića, samo jednom – u našem tekstu – time misli na cijelog čovjeka. Da je ovdje rekao „ljudi" umjesto „duša", značenje bi bilo isto, jer se tako pojam „duša" često upotrebljava u Pismu.[106] To značenje riječi „duša" nalazimo i u našoj današnjoj jezičnoj upotrebi.

Ako, dakle, „duša" označava čovjeka kako je živio na zemlji u Noino vrijeme, koje je onda značenje „duhova" koji su u tamnici? Označava li pojam „duhovi" umrle ljude? Nedvojbeno se može utvrditi da se „duh" nigdje ne upotrebljava za čovjeka koji živi na zemlji, u jasnoj suprotnosti prema „duši". Dakako, riječ „duh" vrlo se često upotrebljava u vezi s čovjekom, ali tada isključivo kao sastavni dio čovjekova bića, kao što je to slučaj i s dušom. Riječ „duh" upotrebljava se, nasuprot tomu, za anđele, kako za one koji služe Bogu, tako i za demone, dakle pale anđele (npr. Mt 10,1; Otk 12,8).

2.10.7 Jesu li duhovi pali anđeli?

Gledište da je ovdje riječ o anđelima koji su sada zatvoreni u najdubljem ponoru time, dakako, nije utemeljeno.[107] Pritom se poziva na sljedeća mjesta Biblije:

> *„Jer ako Bog nije poštedio anđele koji su sagriješili, nego ih je strmoglavio u najdublji ponor [grč. Tartarus] i predao lancima tame da budu čuvani za sud …" (2 Pt 2,4; usp. Jd 6),*

u vezi s Post 6,2-4:

> *„… tada sinovi Božji vidješe da su kćeri ljudske lijepe, i uzeše sebi za žene koje god izabraše. I Gospodin reče: Moj se Duh neće dovijeka preti s čovjekom, jer je on tijelo; i neka mu dani budu sto dvadeset godina. U one dane bijahu divovi na zemlji, a i poslije, kad su sinovi Božji ulazili k kćerima ljudskim i one im rađale."*

U lancima o kojima piše Juda vidi se usporednica s tamnicom o kojoj piše Petar. Događaj u Post 6, gdje se anđeli spajaju sa ženama, bez sumnje se odnosi

105. 1,9.22; 2,11.25; 3,20; 4,19.
106. Npr. Post 12,5; Izl 1,5; Br 31,35; Dj 2,41; 7,14.
107. Vidi Kenneth S. Wuest, *First Peter in Greek New Testament*, Michigan (Eerdmans Publishing), 1942.

ani i čuvani za sud, donio neku poruku. Ali to ne može biti poruka milosti i spasenja, jer se Gospodin prema Hebrejima 2,16 ne zauzima za anđele da bi ih oslobodio.

U Pismu nema nikakvih naznaka da je Krist anđelima navijestio svoju pobjedu na Golgoti, a to nema ni smisla, jer za njih postoji dan suda koji je već određen. Krist će biti sudac (usp. 1 Kor 6,3). Tada će, dakle, ionako doći do očitovanja njegove vlasti i veličine.

Naposljetku, nije potrebno nikakvo proglašenje Kristove moći, jer je palim anđelima, demonima ili nečistim duhovima, Kristova moć bila poznata i prije Golgote, i to i s obzirom na sud, i oni su se bojali njegove moći (Lk 8,27-33; Mt 8,29). Demoni vjeruju i dršću (Jak 2,19) i bez poruke koju bi im navijestio Krist.

Iz Post 6 može se razabrati da su se anđeli spojili sa ženama *prije* Noina vremena, pa se taj događaj ne zbiva nužno u Noine dane.

Pogrešno je na ovom mjestu pod „duhovima" razumjeti anđele, čak i ako naizgled postoje dodirne točke. Opet treba paziti na tekstualni kontekst i na cjelokupno svjedočanstvo Pisma.

2.10.8 Duhovi – umrli ljudi

Ovdje se Noini suvremenici nazivaju „duhovima" jer su sada, u vrijeme pisanja poslanice, bili u tamnici. „Tamnicom" se naznačuje posljedica njihove neposlušnosti, jer njihovu sudu nema kraja. Njihovo postojanje nakon smrti nije u tijelu od krvi i mesa; oni su „izvan tijela", da upotrijebimo Pavlov izraz (2 Kor 5,8). Zato se nazivaju duhovima. Drugi naziv za osobe koje se ovdje nazivaju duhovima Petar upotrebljava nekoliko redaka poslije. Ti reci još pripadaju gore navedenim recima i zapravo zaokružuju misaoni tijek:

> *„Jer zato je i mrtvima navješćena radosna vijest, da bi doduše bili suđeni prema ljudima po tijelu, a živjeli prema Bogu po duhu" (1 Pt 4,6).*

Oni su sada – s obzirom na duh-dušu – duhovi u tamnici. S obzirom na svoje tijelo, oni su sada mrtvi. Oba opisa objašnjavaju isto stanje, ali s dviju strana. Jednom je to tjelesni vid („mrtvi"), a jednom vid duha-duše. Radosna vijest nije navješćena onima koji su tada bili mrtvi, nego onima koji su sada mrtvi, a koji su tada, nakon što su poruku čuli kao živi ljudi, poginuli u potopu.[108]

To je značenje riječi „duhovi", koje se – i bez poznavanja izvornoga jezika – može prepoznati iz tekstualnoga konteksta.

108. Neki tumači smrt tumače duhovno (usp. Ef 2,1.5; Kol 2,13; Lk 15,24.32). Po mojem mišljenju, duhovna se smrt, međutim, nikada ne spominje u SZ niti se odnosi na ljude iz vremena SZ.

Postoji još jedno mjesto gdje je riječ o duhovima, dakle o ljudima nakon njihove smrti:

> *„… nego ste pristupili gori Sionu i gradu Boga živoga, nebeskom Jeruzalemu, i mirijadama anđela, općem saboru, i zboru prvorođenaca koji su zapisani na nebesima, i Bogu, sucu svih, i duhovima savršenih pravednika“ (Heb 12,22.23).*

Na kraju toga divnog nabrajanja stoji pojam koji nas zanima u ovoj vezi: „duhovi savršenih pravednika“.[109] Ovdje su, dakle, duhovi odvojeni od svojega tijela i čine dio zbora prvorođenaca. Kod toga je pojma riječ samo o njima, jer su samo grešnici opravdani Isusovom krvlju. Isusova krv ne vrijedi za anđele. Kod duhova ne može biti riječ o anđelima, jer se oni u tom nabrajanju navode posebno.

2.10.9 Tamnica

Je li tamnica doista Had? Odgovor na to pitanje nije jednostavan, jer pojam „tamnica“ u vezi s duhovima nalazimo samo jedanput u Pismu.

Riječ „tamnica“ ovdje se ne upotrebljava ni u kojem drugom smislu nego što je poznajemo i s drugih mjesta u NZ.[110] Počinitelj kaznenog djela uzima se u pritvor i ne može pobjeći s toga mjesta[111] dok se ne razjasni pitanje krivnje. Pojam „tamnica“ dobro se može objasniti time da se nepravednici nakon svoje smrti drže zatvoreni do sudnjega dana. Petar je taj koji to spominje i u svojoj 2. poslanici:

> *„Gospodin zna pobožne izbaviti iz kušnje, a nepravednike čuvati za sudnji dan, da budu kažnjeni“ (2 Pt 2,9).*

Ta istina odgovara i našem današnjem shvaćanju po tome što do sudske rasprave postoji istražni zatvor. To objašnjenje nipošto nije u suprotnosti sa svim drugim tekstovima koje smo već razmotrili u vezi s našom temom. Naprotiv, ono upotpunjuje sliku o udjelu nepravednika nakon smrti.[112]

---

109. Razlika između pojmova iz Prve Petrove poslanice i Hebrejima 12 jest u tome što kod Petra „duhovi“ označavaju cijelu osobu, a u Hebrejima 12 duhovi se gledaju kao sastavni dio vjernikova bića; time postaje jasno da uz duh postoji i tijelo. U načelu ti pojmovi imaju isto značenje. U ovoj vezi upućujem na pojam „oblak svjedoka“, koji okružuju natjecatelja u vjeri kao u areni. Svjedoci su junaci vjere iz Hebrejima 11, koji su sada u nebeskom raju. Iznesena je pretpostavka da oni kršćane promatraju kao gledatelji natjecanje. Po mojem mišljenju, to ne može biti. Vidjeli bi cijeli naš život, i intimne stvari. O tome ne možemo ništa reći sa sigurnošću, jer Pismo o tome šuti.

110. Npr. Mt 14,10; Lk 3,20; Dj 5,19; 2 Kor 6,5.

111. Možda i u Dj 1,25 imamo naznaku o tom mjestu.

112. Gotovo se čini suvišnim spominjati da oni koji su u tamnici imaju punu svijest, jer one koji spavaju ne treba čuvati u tamnici.

I za neke anđele vrijedi da se nalaze u „tamnici“, u pritvoru. Ondje se drže do dana suda. Do dana izricanja presude nalaze se u tamnici.

Riječ „tamnica“ shvaća se i u smislu „tamnice grijeha“. Tako taj izraz upotrebljavaju Izaija (42,7; 49,9; 61,1) i Luka (4,18.19). Ali ta primjena ovdje, po mojem mišljenju, nije moguća, jer duhovi nisu živi ljudi, nego su to bili. Kad bi u vezi s duhovima bila riječ o tamnici grijeha, onda samo u tom smislu da su sada vezani za svoj grijeh jer nemaju oproštenja.

2.10.10 Oslobođenje starozavjetnih vjernika iz Šeola?

Također prilično rašireno gledište jest da su se vjernici SZ, koji su bili u Šeolu, nalazili ili na mjestu muka ili u nekoj vrsti čekanja koje se ne može nazvati blaženstvom. Kad je Krist nakon svoje smrti posjetio to mjesto, oslobodio je vjernike i odveo ih u raj, odnosno svojom je prisutnošću to mjesto učinio rajem.

Temelj tog gledišta jest, među ostalim, značenje pojma „Šeol“ u SZ. Šeol je, među ostalim, negativno, mračno mjesto u koje dospijevaju mrtvi. Raj se, naprotiv, u SZ ne spominje kao mjesto umrlih vjernika. Ali činjenica da on nije bio objavljen ne znači da nije bilo raja. Zar je Abraham nakon smrti trebao zapasti u strah i trepet? Već je on očekivao grad koji ima temelje, kojemu je graditelj i tvorac Bog, i nebesku domovinu koja nije u ovom svijetu (Heb 11,10.14.16).

Jednako bi se tako trebalo pitati: je li on uopće poznavao, odnosno imao oproštenje grijeha, budući da Krist još nije bio došao?[113]

Na pitanje je li bilo oslobođenja iz Šeola ne bih želio odgovoriti samo protupitanjima. Ali nemamo biblijskoga teksta o tome koji bi se mogao raspraviti. Ta misao, po mojem mišljenju, nema ni smisla, i u Pismu nema usporednice koja bi takvo Kristovo djelo spomenula makar i u naznaci.

Abraham je bio okupljen k svojim ocima.[114] Možemo poći od toga da ih je ponovno susreo u onostranom svijetu. Njegov Bog, kojega je poznavao kao Svemogućega, Bog je živih (Lk 20,38). Iz toga možemo zaključiti da Abraham, koji se naziva Božjim prijateljem (Jak 2,23), sada vodi blažen život, kojemu do uskrsnuća nije potrebno ni oslobođenje ni poboljšanje.

Kad je Gospodin Isus o mjestu blaženstva govorio kao o „Abrahamovu krilu“, upotrijebio je izraz koji su Židovi ili već poznavali ili su ga dobro mogli razumjeti: bilo je to mjesto blagoslova za pravednike nakon njihove smrti.

113. Na temelju Rimljanima 3,25.26 možemo pretpostaviti da Bog vjernicima SZ s obzirom na Isusovu žrtvu, takoreći unaprijed, nije uračunavao grijehe. Prema tome, nije bilo ni razloga da Abraham nakon svoje smrti mora iskusiti bilo kakve muke ili čak čišćenje.
114. Post 25,8; usp. Mojsija u Br 27,13 (vidi odjeljak 1.5.3).

Iz toga se ne može izvesti da je Abraham za vjernike SZ u smrti bio središte sve dok Krist nakon svoje smrti nije otvorio vrata raja – i za Abrahama. Raj je – da to jednom tako izrazim – bio otvoren za vjernike svih vremena. Raj je uvijek postojao, jer on je Božja prisutnost pred njegovim nebeskim prijestoljem.

2.10.11 Isusov silazak u pakao?

Zapravo je pitanje je li Gospodin Isus sišao u pakao suvišno, jer je na njega već odgovoreno s različitih gledišta. Neka vjerovanja, koja su i sama uvijek iznova doživljavala promjene, ispovijedaju Isusa kao onoga koji je sišao u pakao ili u carstvo smrti. Luther i drugi s njim prevode „Had" riječju „pakao" (njem. *Hölle*), i tako je nastala predodžba o Kristovu „silasku u pakao".

Kao obrazloženje „silaska u pakao" navodi se npr. Ef 4,8-10:

> *„Zato kaže: ‚Uzašavši u visinu, odveo je sužanjstvo u sužanjstvo i dao ljudima darove.' A ono: Uzašao je – što je drugo nego da je i sišao u donje dijelove zemlje? Onaj koji je sišao isti je onaj koji je i uzašao iznad svih nebesa, da sve ispuni."*

Ovdje je riječ o uzvišenju i o dubini Isusova poniženja. Najniža točka njegova poniženja bila je smrt. Već je bilo snishođenje to što je on, Bog Sin, kao čovjek bio *na* zemlji (usp. Fil 2,5-11). Ali on je za nas otišao čak i u smrt i bio pokopan. To se misli pod „*donjim dijelovima zemlje*", kako to kaže i sljedeći redak.

U Mateju 12,40 riječ je o fizičkoj smrti, a ne o boravku u carstvu mrtvih.

> *„Jer kao što je Jona bio tri dana i tri noći u utrobi velike ribe, tako će i Sin Čovječji biti tri dana i tri noći u srcu zemlje."*

Iz navoda Ps 16,10 u Dj 2,27 moglo bi se doći do zaključka da je Gospodin Isus bio u Hadu:

> *„… jer nećeš ostaviti moju dušu u Hadu niti ćeš dopustiti da tvoj Sveti vidi raspadanje."*

Ali taj redak nije dokaz da je Gospodin doista bio u Hadu. Vidi o tome objašnjenje pod 2.1.8. (i Dodatak)

2.10.12 Zaključak

Neću se umoriti naglašavati da Gospodin Isus nakon svoje smrti nije otišao u Had, a još manje u pakao. Otišao je u raj, kako je sam rekao razbojniku na križu.

Silazak u Had s ciljem da ondje propovijeda nema daljnjega uporišta u Pismu. Nadalje, propovijed ondje, kakav god bio njezin sadržaj, nema smisla. Svi mrtvi, uključujući pale anđele, čuvaju se bez prilike za obraćenje do svojega suda, gdje će se tada suočiti s Kristovom sudačkom moći.

Sudbina nepokajanoga grešnika poticaj je vjernicima da unatoč teškoćama ne šute i da kao Noa budu propovjednici pravednosti.

Pitanja za produbljivanje

- Tko su „duhovi" u 1 Pt 3?
- Tko im je propovijedao i kada se to dogodilo?
- Gdje je bio Gospodin Isus između svoje smrti i svojega uskrsnuća – a gdje nije?
- Zašto?
- Kako Petar upotrebljava to mjesto da ohrabri vjernike onoga vremena (i nas danas)?

2.11 Doživljaji umiranja i iskustva bliske smrti

Svjedočanstvom Svetoga pisma stekli smo jasnu sliku o onostranom. Ali ta se slika u naše vrijeme ne suočava samo s pogrešnim teološkim ili doktrinarnim gledištima, nego i s doživljajima u blizini smrti, dakle s doživljajima umiranja i iskustvima bliske smrti. Pritom je riječ o ljudima koji su doduše bili „klinički" mrtvi i oživljeni, ali nisu bili „biološki" mrtvi. Nalazili su se „negdje" u zoni između smrti i života. Nisu bili mrtvi u onom smislu u kojem sam u svojem razmatranju uvijek pretpostavljao smrt, naime kao nešto nepovratno i konačno.

Za bolje razumijevanje onoga što se podrazumijeva pod kliničkom smrću navodim jednoga liječnika: „Klinička smrt znači, s jedne strane, prestanak disanja, dakle potpun prestanak primanja kisika iz okolnoga zraka i ispuštanja ugljikova dioksida u okolinu. Nadalje znači zastoj srca, dakle potpunu obustavu krvotoka. Elektrokardiogram pri nastupu kliničke smrti pokazuje na zaslonu takozvanu nultu liniju, dakle više nikakvu krivulju srčanog rada. Klinička je smrt unutar vrlo ograničenoga vremenskog razdoblja reverzibilna, npr. pomoću vrlo jakih električnih šokova. Ako oživljavanje ne uspije, nakon nekoliko minuta nastupa ‚biološka smrt'. Biološka smrt znači da pojedini organski sustavi, prije svega mozak, prestaju funkcionirati … S onu stranu praga biološke smrti u pravilu nema povratka."[115]

115. Dr. med. Hartmut Maier-Gerber, *Sterben – Der Höhepunkt des Lebens*, Wuppertal, 1994, str. 20-21; citirano u: R. Moeckel, *Ist Sterben doch ganz anders*, Sehnde.

U toj zoni između života i „konačne“ smrti pojavili su se fenomeni kojima se sada želim pozabaviti.[116] Pritom nije riječ o ljudima koji su se uskrsnućem vratili u život, nego o onima koji su samo vrlo kratko vrijeme bili *klinički* mrtvi. U to je vrijeme njihova duša – njihova svijest – napustila tijelo. Vidjeli su, npr., kako se liječnici u operacijskoj dvorani bore za njihov život. Pripovijedaju o susretima s prijaznim svjetlosnim bićima i sa starim znancima u ugodnom okruženju. Nisu se više htjeli vratiti u svoje tijelo. O tim pozitivnim doživljajima ne izvješćuju samo kršćani, nego i oni koji nemaju nikakve veze s vjerom u Krista. Za njih smrt nakon takvoga doživljaja više nema ničega strašnog, i oni to iskustvo prenose dalje kao radosnu vijest.

Kršćani moraju moći jasno zauzeti stav prema tim pojavama, jer ti izvještaji smrt u našem društvu stavljaju u novo, gotovo privlačno svjetlo. Čini se da je posljednji neprijatelj čovjeka pobijeđen, jer je smrt prema tim iskustvima prijelaz u savršeni svijet koji je obilježen ljubavlju. „Svi ćemo, svi ćemo u nebo“ tada je pjesma koja se s pravom može pjevati. Ili ostaje pri tome: „Sve će biti dobro.“

Od objavljivanja knjiga dr. Raymonda Moodyja, Roberta A. Monroea, E. Kübler-Ross i drugih te su se misli o smrti široko proširile. Gospođa Kübler-Ross sažima poruku istraživača smrti: „Bog nije biće koje kažnjava i osuđuje. Ono što doznajemo od ljudi koji su se ponovno vratili jest uvjeravanje da bi svaki čovjek nakon svojega prijelaza mogao doživjeti osjećaj mira, uravnoteženosti i punine cjelovitosti“[117].

Nisu li to spektakularne spoznaje? Doista je važnije otkriti tajnu smrti i onostranoga nego da čovjek sleti na Mjesec ili na Mars. Napokon, tako se čini, postoji pogled na drugu stranu, i on nam oduzima strah od smrti, jer ondje nema Boga pred kojim bi čovjek morao polagati račun za svoj život. Sve je to zaodjenuto znanstvenim ruhom, tako da se te spoznaje čine ozbiljnima i pouzdanima.

2.11.1 Što je istina u tim izvještajima?

Te izvještaje treba promatrati s velikim oprezom. Prikazi navedenih autora ne mogu se doslovno uzeti ozbiljno, jer su često obilježeni poganskom slikom svijeta, spiritizmom i pokretom New Age, a i pojave se tumače prema toj slici svijeta. Ali ipak ima dovoljno razloga da se te neobične pojave uzmu ozbiljno i da se ne sumnja u njihovu istinitost. Za to je previše ljudi, i kršćana i nekršć

116. Sam nisam imao doživljaj umiranja i ne poznajem osobno nikoga tko ga je imao. Prosudba tih pojava zato se temelji samo na pisanom materijalu koji mi je na raspolaganju i koji je svakomu dostupan.
117. Elisabeth Kübler-Ross, *Über den Tod und das Leben danach*, Berlin, 1994, str. 44.

ana, koji su tako nešto doživjeli. Odbaciti te izvještaje kao priviđenja i maštariju bio bi prejednostavan, štoviše pogrešan zaključak. Ali što o tome doista moramo misliti i kako se ti izvještaji mogu biblijski smjestiti i prosuditi?

2.11.2 Doživljaji umiranja u Bibliji?

Prvo je pitanje uvijek nalazimo li u Božjoj riječi pojave te vrste. Budući da imamo izvještaje o uskrišenjima, pogledajmo dotične osobe.

Najpoznatiji je izvještaj Isusovo uskrišenje Lazara (Iv 11). Taj izvještaj kaže da je Lazar već četiri dana bio mrtav i da je raspadanje njegova tijela već započelo. Ovdje moramo poći od biološke smrti. Gospodar nad životom i smrću pozvao je Lazara natrag u život. To je bilo čudo i znak za svjedočanstvo Židovima.

Vrijedno je pažnje da se ništa ne izvješćuje o tome što je Lazar doživio u vrijeme svoje smrti. O Lazaru se ionako gotovo ništa ne izvješćuje, ali ovdje bi ipak sigurno bilo o čemu izvijestiti. Njegove izjave o onostranom bile bi posve drukčije dimenzije od onoga što danas slušamo.

Druga dva uskrišenja koja je učinio Isus nisu ništa manje spektakularna. To su Jairova kći (Mk 5,22; Lk 8,41) i mladić iz Naina (Lk 7,11). I oni su bili biološki mrtvi i uskrisio ih je Gospodin Isus, Začetnik života (Dj 3,15). Ni o njima se ne izvješćuje ništa o iskustvima u onostranom.

Isto vrijedi, uostalom, za sva daljnja uskrišenja o kojima se izvješćuje u SZ ili u NZ.

Čak ni Isus, koji je za vrijeme svoje smrti, prema vlastitim riječima, bio u raju, nije ništa izvijestio o tom boravku. Zar nije mogao izvijestiti o tome kako je raj divan i kakva je ondje bila radost kad je ondje susreo vjernike iz svih vremena?

Upada u oči da Bog u svojoj riječi govori samo o jednom jedinom doživljaju koji nam na temelju izvještaja o iskustvu potvrđuje postojanje raja. Bio je to Pavao, koji je bio uznesen u treće nebo, u raj (2 Kor 12,1-4).

Činjenica da se u Bibliji (osim jedne iznimke) ništa ne izvješćuje o takvim iskustvima, s druge strane, još nije dokaz da ih nema. Ona ipak pojašnjava nešto temeljno. Bog ne daje dokaze, jer mu to nije potrebno. On u svojoj riječi dovoljno i nedvosmisleno pokazuje da postoje raj i Had te nebo i pakao.

To postaje vrlo jasno kod siromašnog Lazara i bogataša u Luki 16. Bogataš se nalazio u Hadu u mukama i znao je da će ga njegova braća, ako se ne obrate, jednoga dana slijediti na to strašno mjesto. Živjeli su kao što je on živio. Jedinu mogućnost obraćenja za njih vidio je u tome da netko bude poslan u njihovu kuću da ih usrdno upozori: „A on reče: Molim te, dakle, oče, da ga pošalješ u kuću mojega oca, jer imam petero braće, da ih usrdno upozori, da i

oni ne dođu na ovo mjesto muka. A Abraham mu kaže: Imaju Mojsija i proroke; neka njih slušaju. A on reče: Ne, oče Abrahame, *nego ako tko od mrtvih ode k njima, obratit će se*. A on mu reče: Ako ne slušaju Mojsija i proroke, neće se uvjeriti ni ako tko od mrtvih uskrsne“ (Lk 16,27-31).

Bog poznaje čovjeka i njegovu nevjeru, i zna da grešnik ne reagira čak ni onda kad netko od mrtvih uskrsne. Bog od grešnika traži pokajanje i poslušnost vjere. Grešnik ima svjedočanstvo stvorenja i savjest. Osim toga, Bog mu je dao svoju riječ i propovijedanje evanđelja. Svjedočanstvo Svetoga pisma u načelu je dovoljno. Ljudi traže dokaze i znakove; ali Isusovo djelovanje po mnogim čudima najrazličitije vrste pokazalo je da čak ni silni dokazi njegova božanstva nisu doveli do obraćenja čovjeka, nego samo do još veće mržnje.

Gospodin Isus Krist rekao je da odlazi u raj, odakle se vratio u uskrsnuću. O svojem vremenu u raju nije nam ništa priopćio. Moj je zaključak da nam nije važno o tome nešto znati. Njemu nije bilo stalo do onostranoga, bilo mu je stalo do ovostranoga, i to do Božjega kraljevstva na zemlji. Učenike je zaokupljalo kada će Gospodin uspostaviti Božje kraljevstvo. Tijekom 40 dana nakon uskrsnuća Gospodin Isus razgovarao je s njima o tome mnogo sati (Dj 1,3). I ovdje se jasno može prepoznati da Pismo u cjelini nema za težište onostrano ili međustanje, nego uvijek dovršenje u uskrsnuću i dovršenje Božjih putova s cijelim stvorenjem.

2.11.3 Apostoli Pavao i Ivan

Gornje tvrdnje ne daju konačan odgovor na teška pitanja o doživljajima umiranja. Ali istaknuli smo načelo kojim se moramo služiti kad se suočimo s tim pojavama.

Kod Pavla i Ivana, a i kod drugih vjernika, vidimo da izvješćuju o nebu i o raju. Ivan je na kraju svojega života bio zatočen na otoku Patmosu (Otk 1). Ondje je primio viđenja koja je zapisao u Knjizi Otkrivenja. Otkrivenje je izvještaj o doživljaju iz neba. Ivan je bio u Duhu na Gospodnji dan. To znači da je Božji Duh došao na njega i da je ušao u drugi svijet, gdje je susreo Uskrsloga. Čak stoji da je bio pozvan gore na nebo. To nije bio san, to je bila stvarnost koja ga je tako zahvatila da je sve što je vidio zapisao u pojedinostima. To nije bio ni doživljaj umiranja ni iskustvo bliske smrti. Ali to pokazuje da je Bog ljudima darovao iskustva po kojima su došli u dodir s nebom, s anđelima i sa samim Gospodinom Isusom. Proroci kao Izaija (npr. 6. poglavlje), Daniel, Ezekiel i drugi imali su isto iskustvo. Kod tih je osoba, međutim, riječ o ispunjenju njihove posebne službe kao proroka, koji su napisali spise SZ i NZ. To, dakle, nisu „obični“ doživljaji umiranja.

Tako je bilo i kod Pavla: „Hvaliti se doista mi ne koristi; ali prijeći ću na viđenja i objave Gospodinove. Poznajem čovjeka u Kristu koji je prije četrnaest godina (je li u tijelu, ne znam, ili izvan tijela, ne znam, Bog zna) *bio uznesen sve do trećega neba*. I znam za takvoga čovjeka (je li u tijelu ili izvan tijela, ne znam; Bog zna) da je bio *uznesen u raj* i čuo neizrecive riječi koje čovjek ne smije izgovoriti“ (2 Kor 12,1-4).

Kod Pavla bi moglo biti riječ o doživljaju umiranja i uskrsnuću. Između pisanja Druge poslanice Korinćanima i Pavlova kamenovanja u Listri, kako se o njemu izvješćuje u Djelima apostolskim 14,19, prošlo je 14 godina. Kamenovanje se nije završavalo dok se nije utvrdilo da je kamenovani doista mrtav. Pavla su izvukli iz grada jer su bili uvjereni da je mrtav. Ali tada je Pavao jednostavno ustao – o pokušajima oživljavanja od strane učenika ovdje nema govora – i opet ušao u grad. To je čudo. Ili je Pavao bio uskrišen ili je sam od sebe došao k svijesti. Je li za vrijeme toga događaja bio uznesen u raj? To ne možemo dokazati, ali ni isključiti. Apostolov primjer pokazuje da u načelu može biti neobičnih iskustava – u ovom slučaju vjernika – u onostranom.

Tako je i mučenik Stjepan doslovno, ne u snu, vidio otvoreno nebo (Dj 7,55.56). To nije bio doživljaj umiranja, iako je smrt kamenovanjem nastupila kratko poslije. Takvu objavu ne bismo trebali u načelu isključiti ni danas.

2.11.4 Doživljaji umiranja – nebo i pakao

Mnoštvo doživljaja umiranja u naše vrijeme često se može pripisati suvremenim tehničkim pomagalima koja omogućuju oživljavanje. Visok stupanj tehnizacije našega društva otvara pitanja koja se u Pismu izravno ne obrađuju. Ovdje moramo tražiti odgovore, odnosno načela, koja možemo naći samo uz pomoć Božjega Duha u njegovoj riječi. Božja je riječ aktualna i obvezujuća i u naše dane, iako je ponekad nije jednostavno primijeniti na pitanja našega vremena. Živo razumijevanje Pisma, koje je djelo Duha, odlikuje se upravo time da se Božja riječ primjenjuje u našem vremenu i da se vremena prepoznaju i prosuđuju u svojoj duhovnoj dimenziji (1 Ljet 12,32).

Kod doživljaja umiranja važno je da postoje i krajnje negativni doživljaji. Koliko su različiti nebo i pakao, toliko su različita i iskustva kod doživljaja umiranja. Ljudi izvješćuju o doživljajima pakla, o mukama i o demonima. O tim strašnim doživljajima u bestselerima se ne izvješćuje, jer iskrivljuju lijepu sliku smrti s njezinim pozitivnim doživljajima i upućuju na mogućnost da ipak postoje pakao i kazna za grijehe. Neki ljudi doživljeno ubrzo potisnu i zaborave, drugi traže spasenje u Kristu.

S tom obaviješću, koju opširno prikazuje dr. Rawlings,[118] po definiciji više ne može biti govora o tome da za sve ljude postoji nebo i da je pakao samo izum Crkve. Gore navedeni citat gospođe Kübler-Ross zato nije istinit!

Možemo zaključiti da doživljaji umiranja odgovaraju slici Pisma utoliko što odražavaju oba mjesta ili stanja onostranoga. Kao da Had i raj u toj zoni između života i smrti bacaju svoje sjene unaprijed.

2.11.5 Zavođenje tame

Zbunjuje nas to što ljudi koji ne žele imati nikakve veze s Isusom Kristom i Biblijom imaju pozitivne doživljaje umiranja i susreću anđeoska bića i znance kojima je u onostranom očito vrlo dobro. Ne susreću nikakva suca koji bi ih pozvao na odgovornost, a čak ih se, s obzirom na zlo koje su učinili, brani i opravdava.

Bića koja susreću prijazna su, svijetlo blistava bića koja zrače ljubavlju. Naša je prosudba tih bića jednoznačna, jer ona govore neistinu: to su demoni koji oponašaju taktiku svojega vrhovnog vođe, đavla (2 Kor 12,7; Otk 12,8). On se prerušava u anđela svjetla (2 Kor 11,14) i tako čovjeku svoje pokvarene namjere prikazuje kao dobre.

Na granici s onostranim duhovi samo čekaju da izvrše svoj zli utjecaj. To nam jasno pokazuje koliko se ti duhovi zadržavaju blizu ljudi, i to ne samo na pragu smrti. Prisutnost zlih duhova po tim izvještajima postaje samo još jasnija. Oni se nalaze u zraku i tako se zadržavaju među ljudima; također su zaposjeli neke ljude i prebivaju u njima, što je osobito postalo očito za vrijeme prisutnosti Gospodina Isusa Krista i po njegovim ozdravljenjima, odnosno oslobođenjima. Pavao piše Efežanima: „u kojima ste nekoć hodili po vijeku ovoga svijeta, po *knezu vlasti zraka, duha* koji sada djeluje u sinovima neposlušnosti“ (Ef 2,2) i: „Jer naša borba nije protiv krvi i tijela, nego protiv poglavarstava, protiv vlasti, protiv vladara svijeta ove tame, protiv duhovnih sila zloće u nebeskim prostorima“ (Ef 6,12).

Bojim se da kršćani često podcjenjuju djelovanje i utjecaj demona; zato su, nažalost, djelomično već postali žrtvom neprijateljeve lukavštine. To je silno sotonski napad na mišljenje čovječanstva. Strah od smrti ukida se. Ali to je bestidna laž. Tko drugi nego đavao ima interes prikazati smrt kao bezopasnu i kao ulaz u beskrajno lijep svijet?

Siromašnog Lazara u trenutku njegove smrti Božji su anđeli odnijeli u Abrahamovo krilo. O tim anđelima čitamo: „Nisu li svi oni duhovi koji služe,

118. Dr. med. Maurice S. Rawlings, *Zur Hölle und zurück, Leben nach dem Tod – überraschende Beweise*, Hamburg (Verlag C.M. Fliß), 1996.

poslani na službu radi onih koji će baštiniti spasenje?“ (Heb 1,14). Oni su, dakle, prisutni na granici između ovostranoga i onostranoga.

2.11.6 Prizivači mrtvih gadost su Gospodinu

Bog je postavio jasnu granicu između živih i mrtvih. On zabranjuje svaki pokušaj da se stupi u vezu s mrtvima. Prizivači mrtvih prelaze tu jasnu granicu. Zato je Božja presuda nad tim muškarcima i ženama vrlo oštra: „Ako u muškarcu ili ženi bude duh prizivanja mrtvih ili duh gatanja, neka se svakako pogube; neka ih se kamenuje; njihova je krv na njima“ (Lev 20,27).[119]

Ta riječ također pokazuje da sposobnosti, ili bolje rečeno pokušaje, da se stupi u vezu s mrtvima vode zli duhovi koji su zaposjeli prizivače (1 Sam 28,7.8). Između ostaloga i zato Bog tako oštro osuđuje te ljude. Ovdje se, dakle, ne prepoznaju sposobnosti ljudi, nego nadnaravne sile čiji je izvor carstvo zla. Nedvojbeno je riječ o utjecaju zlih sila.

Zato je i jasno da ti duhovi zavode, jer oni ne mogu izvesti duhove mrtvih. Laž je da su pali anđeli, koji su slijedili Sotonu u njegovoj pobuni, u stanju zagospodariti mrtvima. Njihova se sposobnost sastoji u tome da dotičnu osobu oponašaju tako vjerno da se čovjek zavara. Oni varaju sve one koji preko prizivača mrtvih žele doći u dodir s mrtvima kako bi doznali stvari koje inače ne bi mogli doznati. Na taj način đavao, kao bog ovoga vijeka, širi svoj utjecaj.

Bog je preko Izaije pozvao svoj narod da pita svojega Boga: „I kad vam reknu: Pitajte prizivače mrtvih i gatare, koji šapću i mrmljaju, recite: Ne treba li narod pitati svojega Boga? Treba li za žive pitati mrtve?“ (Iz 8,19).

U ovoj je vezi važno vidjeti da su mnogi istraživači smrti, kao npr. gospođa Kübler-Ross, imali i intenzivan dodir sa svijetom duhova. Ona izvješćuje o svojim duhovima s kojima je često općila. Đavao, koji ima moć smrti, poznaje čovjekov strah od smrti i iskorištava ga da čovjeku dočara kako smrt upravo nije sud i posljedica grijeha. Čovjeku, dakle, ne bi bilo potrebno otkupljenje, iako ga je izvojevao Pobjednik nad smrću. „Nipošto nećete umrijeti“, bila je zavodnikova laž od početka (Post 3,4), i on uvijek iznova nalazi nove argumente da tu laž prikrije.

Mnogi istraživači smrti spiritisti su i povezani su s pokretom New Age. Zato mogu biti samo zavedeni.

2.11.7 Šaul i Samuel

Događaj sa Šaulom i ženom iz En Dora koja priziva mrtve u 1 Sam 28 značajna je iznimka. Iako je Šaul ovdje počinio veliku pogrešku i iako prizivači

119. Vidi nadalje Lev 19,31; 20,6; Pnz 18,11.12; 1 Sam 28,3; 2 Kr 21,6; 1 Ljet 10,13.

mrtvih ne mogu izvesti mrtve, u ovom se slučaju Samuel doista pojavio. To pokazuju dvije stvari: prvo, Samuela nije izazvala žena. Pojavio se bez njezina djelovanja. Ženin užas pokazuje da se ovdje dogodilo nešto posve drukčije od onoga na što je bila navikla. Nije nadzirala situaciju. Božji prorok nikada ne bi bio izveden po duhu gatanja. Drugo, Samuel je nedvojbeno govorio istinu koja je Šaulu već bila poznata. Dakle, to nije bio bilo kakav duh koji se izdavao za Samuela i lagao Šaulu. Samuel se ovdje pojavio kao što su se poslije i Mojsije i Ilija pojavili na gori preobraženja.

Taj događaj, dakle, potvrđuje da prizivači ili demonski duhovi ne mogu izvesti mrtve. To može samo Bog, i on je to učinio samo ovdje, koliko Pismo o tome izvješćuje. Jednostavno nema razmjene između ovostranoga svijeta živih i onostranoga svijeta mrtvih. Između živih i umrlih postoji razdvojenost koja se ne može probiti. Time ne mislim na svijet demona, koji itekako pokušava doći u dodir s ovostranim svijetom. Ali s umrlima demoni više nemaju nikakve veze.

2.11.8 Antikristovsko zavođenje u posljednje vrijeme

Moralni i etički problemi koji nastaju zbog naglo napredujućega tehničkog razvoja znak su posljednjega vremena. Doživljaji umiranja, koji su u velikom opsegu postali mogući tek zahvaljujući tehnici, otvaraju vrata i demonima i njihovim naucima: „A Duh izričito kaže da će u kasnijim vremenima neki otpasti od vjere, prianjajući uz prijevarne duhove i demonske nauke“ (1 Tim 4,1).

Već danas događaji posljednjega vremena, kako su opisani u Otkrivenju, bacaju svoje sjene unaprijed: *„jer to su duhovi demona koji čine znakove, …“* (Otk 16,14). Duh Antikrista već sada djeluje i nakon uznesenja Crkve potpuno će se razviti u nikad viđenim razmjerima. Činit će znakove i čudesa, a mi ne znamo koliko će prostora Bog ostaviti Sotoni da čini čudesa koja bi se pripisivala samo Bogu. Pavao je pisao Solunjanima: „i tada će se objaviti Bezakonik, kojega će Gospodin Isus pogubiti dahom svojih usta i uništiti pojavom svojega dolaska, njega, čiji je dolazak *po djelovanju Sotone, u svakoj sili i u svim znakovima i čudesima laži* i u svakoj prijevari nepravednosti za one koji propadaju, zato što nisu primili ljubav istine da bi bili spašeni“ (2 Sol 2,8-10).

Navodim te retke jer opisuju upravo današnju situaciju. I doživljaji umiranja koji ni na koji način ne odgovaraju Božjoj riječi pripadaju Sotoninu programu za posljednje vrijeme. On ne propušta nijednu mogućnost, a ovo je tek početak.

2.11.9 Zaključak[120]

Što, dakle, trebamo misliti o doživljajima umiranja? Na to se pitanje ne može odgovoriti jednom rečenicom. Neki vidovi doživljaja umiranja vrlo su složeni i dotiču pitanja psihologije, parapsihologije i okultnoga. Zato ovo poglavlje zaključujem s nekoliko temeljnih tvrdnji uz čiju se pomoć može doći do jasne prosudbe.

Kod ljudi s doživljajima umiranja, dakle kod ljudi koji su se „vratili", smrt nije bila nepovratna smrt, pa zato njihovi doživljaji ne daju stvarnu obavijest o onostranom.

Nisu bili ni na nebu ni u paklu. „Umirati" nije isto što i „biti mrtav". Otputovati prema Münchenu i istim se putem vratiti ne znači stići u München, a još manje ondje živjeti.

Ako je ono što su doživjeli odgovaralo nebu ili paklu,[121] onda je riječ o području između života i smrti o kojem Sveto pismo ništa ne govori. Ipak, na temelju mnogih svjedočanstava o takvim doživljajima zaključujemo da se u zoni u kojoj duša na kratko vrijeme napušta tijelo[122] duhovi mogu približiti duši, i Božji anđeli, ali isto tako i demoni, Sotonini anđeli (2 Kor 12,7). Sotonino se zavođenje sastoji u tome da tim ljudima dočara nebo, iako su izgubljeni. Obavijesti donesene s „onoga svijeta" u najvećem broju slučajeva ne odgovaraju istini Biblije.

Posljednje je vrijeme obilježeno demonskim zavođenjem, koje se ne zaustavlja ni pred kršćanima. Mnogo toga o čemu se izvješćuje prožeto je pustim željama autora i navodnih istraživača, a drugo je jednostavno prijevara. U većini slučajeva slika svijeta takozvanih istraživača smrti odgovara pokretu New Age, misticizmu te istočnjačkim religijama i filozofijama. Već su samo zbog toga ti ljudi bez otpora prepušteni sotonskom zavođenju.

Ako kršćani koji ispovijedaju vjeru imaju doživljaje umiranja, jedno mora uvijek ostati na snazi: kanon Svetoga pisma je zaključen. Neće biti novih spoznaja koje bi nam mogle objaviti nešto što ne bismo već znali iz Biblije. Kršćani koji su imali takve doživljaje ne bi trebali izvoditi teološke zaključke, nego bi se trebali pitati što im Bog po doživljenome želi reći s obzirom na njihov osobni duhovni život.

---

120. Za opširnije bavljenje doživljajima umiranja preporučujem knjige Johna Ankerberga i Johna Weldona (vidi Popis literature).

121. Ima i ljudi koji su bili klinički mrtvi i nisu doživjeli baš ništa.

122. Slična se iskustva mogu izazvati drogama i zato nisu nužno povezana sa smrću. Postoje bezbrojni izvještaji o ljudima koji su, a da nisu imali doživljaj smrti, imali iskustvo izvan svojega tijela.

Molimo se da možemo razlikovati duhove (1 Kor 12,10; 1 Iv 4,1) i zauzeti jasno, biblijsko stajalište.

Pitanja za produbljivanje

- Što biste odgovorili čovjeku koji tvrdi da je umro i ponovno se vratio?
- Kako, s druge strane, odgovarate na prigovor: „Pa ipak se još nitko nikada nije vratio!“?
- Zašto doživljaji umiranja ne izvješćuju o nebu i paklu?
- Kako bi kršćanin koji je imao doživljaj umiranja trebao na to reagirati?
- Zašto doživljaji umiranja ne mogu iznijeti na vidjelo nove spoznaje?

3 Biblijska slika o čovjeku

Upotreba pojma „duh-duša“ obvezuje na istraživanje biblijske slike o čovjeku. Uopće se tema „smrti“ i „besmrtnosti duše“ ne može doista razumjeti ako se ne istraži čovjek i ono što ga čini čovjekom. To će se ovdje učiniti u ograničenom opsegu i s obzirom na našu temu. Biblija, međutim, nije udžbenik antropologije[123] koji bi na jednom mjestu sveobuhvatno govorio o čovjeku. Osim toga, ona o čovjeku ne govori jezikom teologa ili psihologa, nego svakodnevnim jezikom. Biblijski je jezik raznolik i često upotrebljava isti izraz u različitim značenjima. Ne samo zbog toga tema je teška i opsežna; zato iziskuje napor da se stekne pregled. Iako je tema teška i o njoj postoje različita mišljenja, vjernik se ne bi trebao dati odvratiti od bavljenja njome. Ta riječ je o njemu samome, o tome kako ga je Bog stvorio, kako ga je Bog htio! U tome se mogu prepoznati Božja veličina i mudrost.

Tko o toj temi uzme u ruke Božju riječ, naći će više pojmova koji opisuju sastavne dijelove čovjekova bića. To su riječi kao „srce, duh, duša, bubrezi, kosti, put, tijelo, misli, savjest, um, volja“ itd. Te pojmove treba istražiti u njihovu tekstualnom kontekstu.

Pritom će se ustanoviti da se pojmovi upotrebljavaju u mnoštvu značenja i prijevoda. Na kraju istraživanja, dakle, neće stajati rješenje u kojem imamo besprijekorno čiste i jednoznačne definicije. Ali bitni će pojmovi biti jasniji i mnoge ćemo moći bolje svrstati. Moći će se prepoznati opća struktura ili poredak koji možemo nazvati biblijskom slikom o čovjeku.[124]

Moje istraživanje nije ni opsežna studija sama za sebe, izvan svake veze. Ono se provodi osobito s obzirom na pogrešno gledište da čovjek nakon smrti ni na koji način više ne postoji. Tvrdi se da čovjek nema dušu ni duh kao elemente različite od tijela. Čovjek se promatra *isključivo* u svojoj cjelovitosti i jedinstvu, koje smrt uništava. Prema tome, smrt znači nepostojanje do novoga stvaranja u uskrsnuću. Duh i duša, sjedište i središte čovjekove osobnosti, bili bi prema tome vremeniti i prolazni kao tijelo.

123. Nauk o čovjeku.

124. U načelu kod istraživanja treba poći od toga da je čovjek u cijeloj svojoj naravi, dakle svi njegovi sastavni dijelovi, došao pod učinke grijeha, pa se zato nijedan od njih ne smije promatrati kao neutralan ili neovisan o grijehu. Na ovom mjestu postaje jasno da su slike o čovjeku općenito u oštroj suprotnosti s biblijskom slikom o čovjeku. Kod psihologa i filozofa koji ne poznaju Stvoritelja i stoga odbacuju njegovu objavu jedva ćemo naći odgovore koji uzimaju u obzir pad u grijeh ili odgovornost pred Stvoriteljem.

Budući da sam već opširno razradio da postoji svijest nakon smrti, ne iznenađuje da se ta pogrešna gledišta temelje na slici o čovjeku koja ne odgovara slici Biblije.

3.1 Od čega se sastoji čovjek?

Kao što je već naznačeno, u SZ i NZ postoji više pojmova koji označavaju sastavne dijelove čovjekova bića. I nisu to pojmovi „duh" i „duša" koji stoje na prvom mjestu, nego je to „srce", koje više od svih drugih pojmova opisuje čovjekovo biće. „Srce" se u Bibliji pojavljuje više od tisuću puta, i to u različitim značenjima. Čovjekovo srce – ne šuplji mišić koji pumpa krv – u prenesenom je značenju središte čovjeka, njegovo najdublje i time i skriveno biće.

Čovjek je kao kruna stvorenja i kao Božja slika krajnje složeno biće. Bilo bi prejednostavno podijeliti ga na dva ili tri elementa. Čovjek se ne sastoji od „supstancija" koje se mogu rastaviti, nego čini jedinstvo s različitim vidovima. Jedan vid[125] opisuje čovjeka s određenoga stajališta ili gledišta. Mi promatramo čovjeka s obzirom na njegovu nadvremenost. Naše je pitanje što se s čovjekom događa u smrti.

Vrijedno je pažnje da to pitanje često dotiče sastavne dijelove ili vidove bića koji se nazivaju „duh" i „duša".[126] Srce, koje je više od svih drugih pojmova *ono* antropološki pojam Biblije uopće, u toj se vezi jedva ili uopće ne spominje.

Dva mjesta Pisma neka posluže kao polazište za moje istraživanje. Jedno se vraća na stvaranje čovjeka, drugo upućuje u budućnost:

> *„I Gospodin Bog oblikova čovjeka, prah od zemlje, i udahnu u njegove nosnice dah života; i čovjek postade živa duša" (Post 2,7) i:*
> *„A sam Bog mira neka vas posve posveti; i vaš cijeli duh i duša i tijelo neka se sačuva besprijekorno za dolazak našega Gospodina Isusa Krista" (1 Sol 5,23).*

U tim recima nalazimo pojmove „duh", „duša" i „tijelo" u vezi s podrijetlom, odnosno stvaranjem čovjeka i s obzirom na njegovu budućnost. Pavao govori o Gospodinovu dolasku, i za njega se na tom mjestu Biblije cijeli čovjek sastoji od duha, duše i tijela. Izraz „neka vas *posve* posveti" izričito naglašava tu istinu. Taj „poredak" sastavnih dijelova bića nalazimo doista samo jednom u Božjoj riječi, i to ovdje. Iz toga mjesta mnogi izvode isključivu trodiobu čovjeka.[127] Kad bi bilo tako, gdje bi onda bilo čovjekovo srce i kako bi se onda

125. Vidi o tome opširno W.J. Ouweneel, *Psychologie, Ein Bibelorientiert-Wissenschaftlicher Entwurf*, Dillenburg (CVD), 1993, str. 61–67.
126. Npr. Post 8,21; Pnz 6,5; 26,16; Izr 4,23; Mt 22,37; Mk 7,21; Rim 1,21; 2,15; 10,9.

objasnili svi drugi gore navedeni pojmovi? Pavao općenito ne ograničava čovjeka na ta tri vida, jer i on u svojim poslanicama upotrebljava daljnje pojmove. Ovdje ima pred očima budućnost i kaže da se cijeli čovjek u svojoj raznolikosti, u svim svojim vidovima, čuva za Kristov dan.

Pavlu je važno da s obzirom na budućnost ima takav pogled na čovjeka. A njegov pogled nije ništa drugo nego preuzimanje i sažetak svih mjesta Pisma sadržanih u SZ koja, polazeći od Post 2,7, nešto kažu o čovjekovoj naravi. Drukčije i ne može biti, jer Sveto pismo, koje se sastoji od SZ i NZ, čini jedinstvo koje je Bog složio. Time Pavlova slika o čovjeku potpuno odgovara Božjoj objavi kako je bila dana već u SZ. To, dakle, nije nova ili čak grčka slika o čovjeku, nego, ako se hoće, hebrejska ili židovska slika o čovjeku.

Pavao navodi određeni redoslijed u kojem čovjekov duh stavlja na prvo mjesto. Time se, međutim, tijelo ne obezvređuje, iako stoji na posljednjem mjestu[128]. Zašto je izabran taj redoslijed, proizlazi iz stvaranja čovjeka, gdje je duh (dah života) bitni element koji čovjeka tek čini čovjekom kao Božjom slikom.

3.2 Čovjekov duh

Glavne izjave SZ o stvaranju čovjeka glase:

> *„I reče Bog: Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična … I stvori Bog čovjeka na svoju sliku, na sliku Božju stvori ga“ (Post 1,26.27).*
> *„I Gospodin Bog oblikova čovjeka, prah od zemlje, i udahnu u njegove nosnice dah života; i čovjek postade živa duša“ (Post 2,7).*

Ovdje vidimo prvoga čovjeka, najprije beživotnoga, oblikovanoga od praha zemlje. Tada dolazi u povijesti stvaranja jedinstven čin oživljavanja: Bog

127. Staru raspravu o tome postoji li čovjek u biblijskom smislu dihotomno (dvodijelno) ili trihotomno (trodijelno) ovdje ne pratim. Prednost dajem pristupu prema kojem ne postoji to jasno razgraničenje duše i duha zbog njihovih raznolikih značenja. Zato je korisna tvrdnja: „Funkcionalno gledano, dakle, kod živoga se čovjeka, ako se uzme u obzir njegova cjelovitost, itekako može govoriti o duhu, duši i tijelu, kako se to događa npr. u 1 Sol 5,23. Supstancijalno, međutim, ostaje pri tome da se čovjek sastoji samo od dvaju ‚dijelova', od transcendentnoga dijela duha-duše i imanentnoga dijela tijela. Tako bi se moglo govoriti o supstancijalnoj dihotomiji i funkcionalnoj trihotomiji. Duša, dakle, nema samostalno postojanje, neovisno o tijelu i duhu, iako ni ona nije posve istovjetna s duhom, nego uvijek – i nakon čovjekove smrti – ostaje razlučiva“ (Roland Antholzer, *Geist, Seele und Leib – der Mensch in seiner Beschaffenheit*).

128. Ipak je to redoslijed na koji bi kršćanin trebao paziti: potrebe tijela mogu se pokazati suvišnim teretom i time zaprekom duhovnom razvoju. Zato je Pavao rekao: „Krotim svoje tijelo i podvrgavam ga ropstvu“ (1 Kor 9,27). Nije htio biti „određen tijelom“, nego određen svojim duhom, koji obnavlja Duh Sveti. Njegovo je tijelo trebalo biti oruđe njegova duha i slijediti njegove misli, a ne obratno.

udahnjuje dah života u njegove nosnice. Rezultat je živi čovjek s tvarnim tijelom oblikovanim od zemlje, koji kao jedino stvorenje ima u sebi Božji dah života. Dah života ulazi u njega i ostaje ondje; time pripada njegovoj konstituciji.[129] On ga čini čovjekom kao Božjom slikom.

3.2.1 Dah života

Dah života, koji je Bog dao od sebe samoga, odgovara ljudskomu duhu, kako ga Pavao također naziva u 1 Sol 5.[130] Riječ „dah" prevodi se različito. Ta riječ ima širok raspon značenja. Odnosi se na Boga, na čovjeka i na životinje. Jedno se značenje sastoji u tome da je dah života duh koji je Bog dao čovjeku, a koji se čovjeku udahnjuje kao najbitniji element njegove naravi, za razliku od životinje.

Po duhu koji Bog daje svakom čovjeku[131] čovjek postaje samostalna osoba, tj. „ja", a time i „ti" za Boga. Pojam „osoba", koji nam je tako blizak, upravo ovdje ima svoje podrijetlo. Bog je beskonačan, a ipak osobni Bog; on je Stvoritelj i Održavatelj čovjeka.

Čovjek stvoren na Božju sliku osoba je čija je osobnost izvedena iz Božje osobnosti.

3.2.2 Duh od Boga i čovjekov duh

Ako duh koji Bog daje čini čovjeka osobom, tako što oblikuje čovjekov duh, onda moramo jasno razlikovati dva vida toga duha koji su za našu temu od velikoga značenja. S jedne strane, to jest i ostaje duh koji dolazi od Boga. To čovjeka ne čini jednakim Bogu, nego on posjeduje taj duh kao *dar*, u ovisnosti o Darovatelju, kao što listovi stabla imaju snagu i život samo u vezi sa stablom. U tom smislu treba razumjeti i Pavlovu izjavu kad Grcima na Areopagu kaže da smo mi „Božji rod" (Dj 17,28.29; usp. Isusovo rodoslovlje u Lk 3,38, gdje na početku stoji Bog kao začetnik ljudskoga roda: „Adamov, *Božji*").

Drugi je vid samostalno ljudsko postojanje toga duha. Duh od Boga postao je u čovjeku *čovjekovim duhom*, koji ga čini osobom (Rim 1,9; 1 Kor 16,18; 2 Kor 2,13; 7,13; Fil 4,23; 2 Tim 4,22; Flm 25).

---

129. Sastav, narav, poredak.

130. To SZ više puta potvrđuje: Job 27,3; 32,8; 33,4.6; 34,14.15; Iz 42,5; 57,16; 1 Kr 17,17.21 u vezi s Ps 104,29.30 i Ez 37,1-14.

131. „Duh od Boga" ne smije se zamijeniti s Duhom Svetim, kojega nazivamo trećom osobom božanstva. To je duh od Boga, ali ne kao osoba, nego kao oživljujuća sila. To je ono što je Bog čovjeku dao od sebe samoga.

Tako se govori i o „njihovu“ – tj. čovjekovu – duhu (dahu), koji pred Bogom klone (Iz 57,16). Ovdje je to ljudski duh u svojoj slabosti i krhkosti, za razliku od duha iz Boga, koji ne može klonuti.

Duh je najdublje biće čovjeka (Ps 32,2; naziva se i srcem: Mk 7,20-23; Iz 57,15; 1 Kor 7,34)[132]. On je središte subjekta, „ja“ kao osoba (Iz 26,9). Taj duh iz Boga daje čovjeku Božju sličnost („Bog je duh“; Iv 4,24) i čini njegovu ljudskost onakvom kakvu je Bog naumio.

Duh nije, kako se često pretpostavlja, čovjekov razum. To gledište ima svoje podrijetlo u grčkoj filozofiji, gdje je duh istoznačan s „razumom“ i „spoznajom“. To gledište zamračuje jedinstvenu biblijsku sliku o čovjeku. Biblija sama ističe razliku između „duha“ i „razuma“, iako duh i misli i osjeća. Mišljenje, koje pripisujemo razumu, samo je *jedna* funkcija duha (Izr 20,27; 1 Kor 2,11; 14,14; Iz 29,24).

Čovjekov je duh i „mjesto“ u nama kojemu Bog može govoriti. On je dodirna točka i antena za Božje djelovanje na čovjeku (Izr 20,27). Tako, npr., Duh Sveti svjedoči našemu duhu (to je ljudski duh) da smo Božja djeca (Rim 8,16). Ipak, Bog se obraća cijelom čovjeku. Duh je ulaz za Božje govorenje, ali kad se čovjek podloži Bogu, cijeli se čovjek stavlja u službu Bogu.

Čovjekov je duh ono bitno u čovjeku, i kod vjernika i kod nevjernika (Post 41,8; 45,27; Ezr 1,1.5; Dn 6,4). Ali bez Duha Svetoga čovjekov je duh tjelesan (Rim 8,4-8), nesposoban stupiti u vezu s Bogom.

Upućenost na Boga čovjeka koji je pao u grijeh i njegova ljudskog duha jasno se izražava u religijama. U svojoj upućenosti na Boga čovjek se ne obraća svojemu Stvoritelju, nego idolima, iza kojih stoje demoni.

Bitna točka za naše razmatranje jest da duh koji je dao Bog ima svojstvo besmrtnosti. Besmrtnost ljudskoga duha doduše se ne spominje izričito, ali ona proizlazi iz činjenice da Božji dah ne može umrijeti. To je dah, odnosno duh vječnoga Boga (Rim 16,26). Božji dah, koji svaki čovjek od početka ima u sebi, nije, međutim, Duh Sveti kao osoba božanstva. Samo se za Božju djecu kaže da Duh Sveti prebiva u njima. Božjim dahom upravo se ne misli na osobu Božjega Duha, nego na Božji dah kao nešto što odgovara Božjemu životu i što je time oživljujuća sila čovjeka. Taj je Božji dah po biti i „supstanciji“ od Boga. Ako čovjek ima taj duh, onda i njegov duh – uvijek u ovisnosti o vječnom Bogu – mora biti besmrtan, odnosno nadvremen.

Na ovom mjestu ponavljam: čovjek ima Božji dah kao dar koji je odlučujući za njegovo ljudsko postojanje. U svojem vlastitom postojanju on istodobno čini čovjekovu osobu. Zato je zanimljivo doznati što se govori o

132. Usp. „*unutarnji čovjek*“ u 2 Kor 4,16, gdje se time, međutim, opisuje novi život vjernika.

ljudskom duhu u vezi sa smrću.[133] Klasično mjesto u Knjizi Propovjednika, koje se često navodi, kaže da se prah, tj. ljudsko tijelo, vraća u zemlju, a duh Bogu, koji ga je dao (Prop 12,7). Duh se ovdje gleda u svojoj neprolaznosti, kako nadživljuje smrt i raspadanje tijela. Ali taj duh nije samo duh od Boga, kako oživljuje čovjeka. On je istodobno čovjekov duh, u kojem počivaju njegova osobnost i njegova svijest o vlastitom „ja". Kad se duh vraća Bogu, onda se time čovjekov duh, dakle osoba (ne samo život tijela), vraća Bogu, i Bog ga prima, bilo na sud ili na blagoslov.

Čovjekov duh nije vezan za tijelo i ne prolazi u smrti kao tijelo. Kad psalmist kaže da duh izlazi i vraća se u zemlju (Ps 146,4),[134] iz toga se ne može zaključiti da je osoba vezana za tijelo i da ono što čini „ja" postaje zemlja. Čovjekova je osoba vezana za njegov duh (1 Kor 5,5) i ne prestaje postojati kad tijelo umre i propadne.

NZ nam pokazuje kako se duh Jairove kćeri vratio u mrtvu djevojčicu (Lk 8,55; Jak 2,26) i kako je Stjepan predao svoj duh u ruke Gospodina Isusa (Dj 7,59; usp. Lk 23,46; Ps 31,6). U tom značenju Petar govori i o duhovima koji su sada u tamnici (1 Pt 3,19). S jedne strane, to su same osobe, a s druge strane, budući da su umrle, nalaze se u duhovnom, tj. netvarnom stanju (Heb 12,23).

3.2.3 Sažetak

Biblijski se pojam duha u načelu razlikuje od pojma duha u drugim slikama o čovjeku. Duh uzdiže ljudsku dušu do duha-duše i čini čovjeka osobom. On je jamac čovjekova identiteta. Duh razlikuje čovjeka kao Božju sliku od životinje. Budući da čovjek ima duh, Bog mu se može obratiti, i obratno. On je vječnoga postojanja, jer je to duh koji dolazi od Boga. Čovjek je tako biće za vječnost, upućeno na viši, nevidljivi svijet.

3.3 Čovjekova duša

Između čovjekova duha i tijela Pavao navodi dušu. U Pismu duh i duša nekoliko puta stoje u uskoj međusobnoj vezi, tako da svaki pojam sam za sebe (1 Pt 2,11; Fil 1,27) može označavati unutarnjeg čovjeka (2 Kor 4,16; Ps 103,1), dakle nematerijalni i nevidljivi vid čovjeka. Pa ipak se ta dva pojma i razlikuju jedan od drugoga (Heb 4,12; 1 Sol 5,23).

133. Usp. odjeljak 1.7.1.
134. To mjesto u Psalmima dokaz je da pojam „duh" ima različita značenja i da ovdje npr. znači jednostavno samo „dah".

Često se neopravdano isticalo da *duša* znači jednostavno samo život, kako on oživljuje tvarni organizam čovjeka i životinje (vidi Mt 2,20; 16,25.26; Lk 12,22). I to značenje riječ *duša* ima, ali ona ima usporedivo mnoštvo značenja kao i riječ *duh*.

Duša se često razlikuje od pukoga značenja „života". Jer i *duša* je, kao i čovjekov duh, njegov bitni sastavni dio (Job 19,2; Izr 3,21.22; Mt 10,28; Lk 12,20; 2 Pt 2,8).

Tako se, npr., dobrobit duše suprotstavlja dobrobiti tijela i njegova života i time se jasno od nje razlikuje (3 Iv 2). Ljudi doduše mogu ubiti tijelo, ali ne i dušu (Mt 10,28). Kad bi u tom retku duša bila život, bila bi ubijena zajedno sa životom tijela. Gospodin Isus na tom mjestu dušu nedvojbeno označava kao sastavni dio čovjekova bića koji sa smrću tijela nije mrtav. Prema riječima Gospodina Isusa, duša se kao element čovjeka nedvojbeno razlikuje od njegova duha i njegova tijela (Lk 17,33; usp. 1 Pt 2,25; Dj 14,22).

Kao dio čovjeka, duša je uz duh i izraz za čovjeka u njegovoj cjelovitosti. Biblija zato upotrebljava pojam „duša" kad je riječ o brojenju ljudi (usp. Post 46,25.26.27; Dj 2,41).

Duša zajedno s duhom čini u čovjeku osobnost (Lk 9,24; Heb 6,19; 10,39). Ona – kao i duh – stoji za čovjekovo „ja" (2 Kor 1,23; Iz 53,11; Tuž 3,24).

Ako duša zauzima određeni srednji položaj između duha i tijela, onda je, s jedne strane, povezana s duhom, zbog čega je nazivamo i „duh-duša". S druge strane, ona je u uskoj vezi s tijelom, vanjskim čovjekom.

Odnos duše prema tijelu jasno dolazi do izražaja kad čitamo da je duša tijela u krvi (Lev 17,11; Pnz 12,23). Duša čovjeka i životinje povezuje se s krvlju (Post 9,4.5). Zato se čovjekova smrt naziva i izlijevanjem duše (Ps 141,8; Iz 53,12). Uz svu različitost od tijela, duša je ipak u vrlo uskoj vezi s njim, što u tom obliku ne vrijedi za duh. Zato se pri stvaranju čovjeka kaže da je postao živa duša, kao što se i životinja naziva živom dušom (Post 1,20.21.24; 2,19; 9,10).

To što je čovjek u svojoj cjelovitosti postao živa duša upravo ističe usku vezu duše i tijela, jer je ondje riječ o oživljavanju zemlje, mrtve tvari. U tom smislu, i ni u kojem drugom, i životinja se naziva „živom dušom". Životinji duša nije udahnuta od Stvoritelja, što je kod čovjeka upravo slučaj. U tome se sastoji bitna razlika između životinje i čovjeka (Lev 24,17.18).

U SZ se i mrtvo tijelo (na hebrejskom) naziva „dušom" (Br 5,2; 6,6.11; 19,11.13). Ovdje duša označava tijelo i lik čovjeka. Tako je tijelo istodobno i vanjski oblik duše, ali ne i njezina supstancija, tj. leš nije duša. On to ne može biti zato što duša pri čovjekovoj smrti izlazi (Post 35,18). Pojam „duša" s

obzirom na mrtvo ljudsko tijelo znači čisto tjelesni, materijalni lik duše, ali bez duše.

Ta uska veza tijela s dušom naznačuje da je duša i nakon čovjekove smrti vezana za oblik i lik „svojega" ljudskog tijela. Duša se, prema tome, pojavljuje „u tjelesnom obliku" (u smislu Lk 3,22). To „tijelo" međustanja, međutim, više nije materijalno. Time se duša i nakon smrti pojavljuje kao ljudski lik i kao takva se može prepoznati.

U tom je svjetlu razumljivo da Ivan vidi duše onih koji su bili zaklani zbog Božje riječi (Otk 6,9; 20,4). Kad bi duša bila samo život, što bi on onda vidio? Očito je vidio ljudske likove koje je kao takve prepoznao. Više od toga, naime da je Ivan prepoznao duše kao ljudske likove, ne može se zaključiti o njihovoj duhovnoj tjelesnosti u svijetu koji je za nas nevidljiv. Ovdje treba pokazati da prepoznatljivost nakon smrti ima veze s čovjekovim vanjskim izgledom, kao što se to na zemlji događa po materijalnom tijelu.

Ta razmišljanja o daljnjem postojanju duše nakon smrti dotiču i pitanje besmrtnosti. Da duša nadživljuje smrt tijela, jasno je istaknuto. Na pitanje je li ona besmrtna, tj. vječnoga postojanja, može se odgovoriti samo s obzirom na njezinu vezu s duhom. Budući da duh, koji je besmrtan, prebiva u duši i u čovjekovoj je konstituciji s njom u neraskidivoj vezi, a ta dva pojma često izražavaju jednu te istu stvar, i čovjekova duša kao duh-duša mora biti besmrtna. To ona nije sama po sebi, jer je samo Bog sam po sebi besmrtan. Ona je besmrtna time što je Bog održava i zato što on hoće da ona živi, a ne da umre.

3.3.1 Sažetak

Iako zbog slojevitih značenja riječi „duša" (755 puta u SZ) nije moguće oblikovati definiciju, upravo se iz toga bogatstva može izvesti: čovjekova je duša jedan od sastavnih dijelova njegova bića. Ona je duh-duša i kao takva se razlikuje od duše životinje, koja nije *duh*-duša. Ona je spona između duha i tijela. Ona je sjedište osobnosti i pojedinačnoga života vlastitoga „ja". Po duhu koji prebiva u njoj ona je besmrtna i održava čovjeka kao osobu i nakon smrti tijela. I ovdje – kao i kod čovjekova duha – postaje jasno da je čovjek biće za vječnost.

3.4 Čovjekovo tijelo

I tijelo je sastavni dio čovjekova bića. Vidljivi dio čovjeka mnogo je dostupniji našem razumijevanju nego njegov nevidljivi dio i zato našem razumijevanju zadaje manje teškoća. Bog je dao tijelo kako je htio (1 Kor 15,38). Tijelo je izraz Božje mudrosti – i nakon pada u grijeh – i uvijek nas iznova ispunja

divljenjem nad čudesnim načinom na koji smo stvoreni (Ps 139). Tijelo od krvi i mesa (Heb 2,14) omogućuje i određuje naše postojanje u vidljivom svijetu. Tijelom doživljavamo, iskušavamo i osjećamo svijet.

Po smrti, koja je zbog grijeha provalila u ovaj svijet, tijelo, put, podvrgnuto je smrti i prolaznosti (Rim 6,23; Iz 40,6-8; 1 Pt 1,24). S gledišta naravnoga čovjeka, koje ne seže preko smrti, čovjeka – kako kaže Propovjednik – zadesi ista sudbina kao i stoku: ponovno postaje prah (Prop 3,19). Vanjski čovjek propada (2 Kor 4,16), kao i obličje svijeta (1 Kor 7,31; Iz 51,6), tj. kao što prolazi sve vidljivo uopće (2 Kor 4,18).

Tijelo je postalo i oruđe grijeha (Rim 6). Zato Pavao, kad govori o nemoći čovjeka porobljenoga grijehom, kaže: „Tko će me izbaviti od ovoga tijela smrti?“ (Rim 7,24).

To, međutim, ne znači da je tijelo tamnica iz koje se oslobađa tek smrću. To je shvaćanje grčke filozofije, koje je posve suprotno biblijskom gledanju na tijelo (usp. odjeljak 4). Kakvu vrijednost tijelo ima u Božjim očima, postaje jasno u najvećoj tajni svjetske povijesti: sam je Bog postao čovjek, Bog se očitovao u tijelu (1 Tim 3,16).

Ivan kaže da je Riječ postala tijelom i nastanila se među nama (Iv 1,14). Gospodin Isus dao je da mu se pripravi tijelo (Heb 10,5), kako bi ga kao žrtvu na križu predao u smrt (Heb 10,10). Kad je umro, nije zauvijek odložio svoje tijelo, koje je prinio kao žrtvu. U uskrsnuću je, budući da je savršeno čovjek i to ostaje u vječnost, primio tijelo koje je proslavljeno i istodobno je uzor za sve vjernike, kad će pri preobrazbi i uskrsnuću biti odjeveni istim tijelom slave (Fil 3,21; Rim 8,23).

Tijelo je vjernika po otkupljenju postalo Božje prebivalište (1 Kor 6,19), jer u njemu prebiva Bog Duh Sveti. Tako je tijelo, iako zbog grijeha smrtno, oruđe po kojem se Bog sada proslavlja na zemlji (Rim 12,1.2; 1 Kor 6,20). Cijeli je čovjek stavljen u Božju službu.

Uskrsnuće vjernika dokaz je da Bog tijelo ne odbacuje niti ga ostavlja zato što bi možda dao prednost nekom drugom obliku postojanja. Ono što je nekoć savršeno proizašlo iz Božje ruke, ali je zbog grijeha bilo izobličeno i pokvareno, jednom će, na temelju Kristove smrti i uskrsnuća, biti obnovljeno na Božju slavu.

Posinjenje vjernika potpuno je postignuto tek kad je tijelo otkupljeno (Rim 8,23).

Duh i duša i tijelo, cijeli čovjek, od stvaranja su određeni za vječnost. Tijelo će tek u uskrsnuću imati udjela u besmrtnosti. Pojam „besmrtnost“, kao suprotnost „smrtnosti“, odnosi se također samo na *uskrslo* tijelo (Rim 8,11), jer je ono zbog grijeha postalo „smrtno“ tijelo. Zato Pismo ne govori o

„besmrtnosti duše“, jer duša nije bila smrtna niti je to postala, kao što je to itekako slučaj s tijelom.

3.5 Zaključak

Neosporno je: Biblija poznaje čovjeka u *jedinstvu* duha, duše i tijela. Iako je čovjek pao iz svojega određenja da živi u zajedništvu s Bogom, biblijska slika o čovjeku, kakva proizlazi iz stvaranja, ostaje sačuvana (Jak 3,9).

Pritom naglašavam da ta tri vida čine nerazdvojivo jedinstvo i prikazuju čovjeka u njegovoj cjelovitosti, koja ostaje sačuvana do smrti. Smrt dovodi do privremenoga odvajanja tijela i duha-duše. Uskrsnućem se to jedinstvo čovjeka ponovno uspostavlja.

Čovjek je biće za vječnost. Time se ne misli samo na jedan dio čovjeka, nego na cijeloga čovjeka u njegovu jedinstvu i istodobnoj raznolikosti, što se tiče njegovih različitih vidova, kako je to Bog od početka htio i izveo.

Pitanja za produbljivanje

- Zašto je biblijska slika o čovjeku jedinstvena?
- Navedite pojmove kojima se Biblija služi za svoju sliku o čovjeku?
- Koji je središnji pojam i zašto?
- Zašto je čovjekov duh besmrtan?
- Navedite neka glavna obilježja ljudskoga duha!
- Navedite neka glavna obilježja duše!
- Navedite neka glavna obilježja ljudskoga tijela!

4 Besmrtnost duše

Budući da sam pojam „besmrtnost duše“ već često upotrijebio, sada mu želim posvetiti posebno poglavlje kako bi se mogli ukloniti neutemeljeni nesporazumi, a nažalost i podmetanja.

Taj pojam polarizira mnoge kršćane. Tijekom povijesti Crkve sve do današnjih dana doveo je do opsežnih i žestokih rasprava. Pa ipak je u kršćanstvu stekao opću valjanost, što samo po sebi još ne potvrđuje njegovu ispravnost. Bila bi opsežna i zanimljiva tema pratiti razumijevanje besmrtnosti duše tijekom povijesti Crkve. To, međutim, nije moja namjera, jer su različita stajališta, kako su se iskristalizirala već rano, u biti ostala ista do danas.[135]

Vrijedno je pažnje da Biblija pojam „besmrtnost duše“ niti upotrebljava niti izravno govori o toj činjenici. Nepostojanje toga pojma ili njegova opisa ipak nije razlog da se odbaci istina koju on sadrži. Tako se govori i o Božjem trojedinstvu (Trojstvu), o Kristovu zamjeničkom djelu ili o staroj naravi, iako Pismo ni te pojmove ne spominje. Unatoč tomu, oni izražavaju istine na način koji nije samo ispravan, nego i koristan.

Oni koji odbacuju besmrtnost duše s pravom ističu da je ovdje riječ o poganskom pojmu, u ovom slučaju grčkom. Grci su u svojem mišljenju imali besmrtnost duše. Usput rečeno, oni su upotrebljavali i pojam „Had“ za mjesto mrtvih i za boga carstva mrtvih.

Ali tko samo zbog podrijetla pojma „besmrtnost duše“ odbacuje svjestan život nakon smrti i u vječnosti, pada u drugu krajnost. Borba protiv utjecaja grčkoga mišljenja djelomično je tako žestoka da se time odmah niječe svaka besmrtnost osim Božje i da se, takoreći, s prljavom vodom izbacuje i dijete.

Ne želim ovdje inzistirati na tom pojmu i braniti njegovu terminologiju ili ga čak kristijanizirati. Riječ je o tome kako moramo razumjeti besmrtnost duše u biblijskom smislu.[136] Ni u kojem slučaju ne smijemo poganskoj filozofiji otvoriti vrata ni za pedalj.

„Besmrtnost duše“ znači da duša, za razliku od tijela, ne umire (Mt 10,28). Nije li moguće da su Grci posjedovali određeni stupanj istine, koji se temelji

135. Npr. *Texte der Kirchenväter*, München (Kösel Verlag), 1966, sv. 1, 4, 5.

136. Kako da čitatelj Biblije, koji niti poznaje misli Grka niti poznaje izvorne jezike, razumije mjesta Pisma koja smo istražili u odjeljku 2? Za njega „besmrtnost duše“ ne znači trojanskoga konja, ne znači potajno uvlačenje poganskih misli, nego on taj pojam, u okviru onoga što je razrađeno u odjeljku 2, itekako može razumjeti biblijski i u tom ga smislu i upotrebljavati. U svjetlu NZ taj pojam ima svoje opravdanje; on ne mora nužno prenositi pogansko misaono nasljeđe.

na tome da je Bog stavio vječnost u čovjekovo srce (Prop 3,11)? Vjera u život nakon smrti bila je sastavni dio svih drevnih kultura. Ljudi poznaju istinu, ali je drže u nepravednosti i potiskuju je, jer im je srce pomračeno (Rim 1,18-32).[137]

4.1 Vječni život i besmrtnost duše

Jedan se prigovor besmrtnosti duše izražava u pitanju: zašto je čovjeku još potreban vječni život ako ionako posjeduje *naravnu* besmrtnost duše?

Iz toga pitanja postaje jasno da se vječni život i besmrtnost duše shvaćaju kao jedna te ista stvar. To je pogrešno razumijevanje, jer se te dvije stvari u načelu razlikuju jedna od druge (usp. 2.9.2.). Svaki se čovjek rađa s besmrtnom dušom. Ali budući da je kao Adamov potomak grešnik, cijelo je njegovo biće prožeto grijehom. Zato mu je potreban „novi" život. Moj odgovor na to pitanje glasi: čovjeku je „uz" njegovu besmrtnu dušu, odnosno njegovo vječno postojanje, potreban vječni život. Budući da po naravi, kao stvorenje, već ima vječno postojanje, ne treba mu još jednom život bez kraja, jer njega već ima. Potreban mu je „vječni život", koji je mnogo više od pukoga vječnog postojanja. Potrebno mu je „novo" postojanje, koje dobiva s vječnim životom. On postaje Božje dijete, jer se za to nanovo rađa (Iv 1,12.13; 3,1-21).

Čovjek koji ne posjeduje vječni život ipak ima vječno postojanje. Ali to je vječno postojanje bez Boga. U svojem zemaljskom životu živi bez Boga, umire bez Boga i nakon svojega uskrišenja vječno će dalje živjeti bez Boga. Nije, dakle, riječ o pitanju postoji li čovjek vječno, nego u kakvom odnosu prema Bogu vječno postoji. Svaki čovjek ima vječno postojanje; vjernik kao Božje dijete po vječnom životu ima novo i vječno postojanje u zajedništvu s Bogom. Nevjernik ima vječno postojanje bez Boga, jer ga grijeh odvaja od Boga.

4.2 Besmrtnost u Novom zavjetu

Riječ „besmrtnost" (grč. *atanasia*) pojavljuje se u NZ samo tri puta. U 1 Tim 6,16 stoji da Bog „jedini ima besmrtnost". Bog posjeduje besmrtnost u apsolutnom smislu u samome sebi. Besmrtnost je atribut koji u tom obliku posjeduje samo Bog.[138] Nitko mu ga nije dao i nitko mu ga ne može oduzeti. Ona je njegovo bitno vlasništvo, jer je on „Onaj koji vječno jest" (Izl 3,13.14) i

137. Vidi i Don Richardson, *Ewigkeit in ihren Herzen*, Lahr (Verlag der Liebenzeller Mission), 1999.
138. Vrijedno je pažnje da ne stoji da je Bog besmrtan. Smisleno je govoriti o besmrtnosti tek nakon što je smrt ušla u stvorenje. To je suprotnost „smrtnomu". Možda nije primjereno reći da je Bog besmrtan, jer on nikada nije imao nikakve veze sa smrću. On „ima" besmrtnost, ne zato što je to njegova bit, nego zato što je daje smrtnim bićima.

nepromjenljivi Bog (Rim 16,26). Zato sva besmrtnost potječe od njega; samo je on može dati.

Iz toga bi se sada mogao izvesti zaključak da osim Boga nitko nije besmrtan. Gospodin Isus, međutim, kaže o anđelima da ne umiru (Lk 20,36); drugim riječima: oni su besmrtni. Može li, dakle, itko osim Boga imati besmrtnost? Nije li to u suprotnosti s time da „jedini" Bog ima besmrtnost? Ne, anđeli nisu besmrtni u istom smislu kao Bog. Oni to svojstvo nemaju u sebi samima ili neovisno o Bogu. I njih Bog održava na životu, kao što to vrijedi za sve što živi. Sve se stvari održavaju riječju njegove moći (Heb 1,3). U tom je smislu sav život, a time i „besmrtnost", izveden od Boga i o njemu ovisan. Sve što živi, živi zato što on to hoće (Otk 4,11; 1 Tim 6,13; Dj 17,25). To vrijedi i za čovjekov duh-dušu. Pitanje nije može li itko osim Boga biti besmrtan, nego na koji je način besmrtan.

Apostol Pavao upotrebljava taj pojam još dvaput u svojem poglavlju o uskrsnuću (1 Kor 15,53.54). Ondje se besmrtnost odnosi isključivo na novo tijelo koje vjernici primaju u uskrsnuću, odnosno u preobrazbi. Tek s tim novim tijelom vjernici primaju besmrtnost u njezinu biblijskom značenju.

Time se besmrtnost u Pismu uvijek odnosi na cijeloga čovjeka. Ali ona počinje tek uskrsnućem. Tada obuhvaća cijeloga čovjeka, a ne samo njegovu dušu. Da kažem jasno: Pismo ne upotrebljava pojam besmrtnost u vezi s dušom. S druge strane, ni na jednom mjestu ne stoji da duša umire kad se prikazuje kao sastavni dio čovjekova bića. Budući da se besmrtnost odnosi samo na tijelo, i smrtnost vrijedi samo za tijelo. Budući da duša nije smrtna, nema ni besmrtnosti duše. Ni nju duša nije primila tek poslije, primanjem vječnoga života, kako neki tvrde.

Smrtnost u NZ vrijedi samo za tijelo (Rim 6,12; 8,11; 1 Kor 15,53.54; 2 Kor 4,11; 5,4). Tijelo je smrtno i zato pripada vidljivom, a time i prolaznom stvorenju (2 Kor 4,18). Za dušu, koju ne vidimo, vrijedi da je, za razliku od tijela, vječna.

Pojam „besmrtnost duše" stoga nije doista prikladan. Nije mi stalo do toga da branim taj pojam, nego istinu koju on izražava. Bilo bi bolje govoriti o „vječnom postojanju duše". Ako pojam „besmrtnost duše" i dalje upotrebljavam, pa čak i kao naslov knjige, to činim radi boljega sporazumijevanja.

Vječno postojanje čovjeka ne obuhvaća samo vječno postojanje duše, nego i tijela (u uskrsnuću). Čovjek je u svojoj cjelovitosti određen za vječnost. To što pojam „besmrtnost duše" iz čovjekove cjelovitosti zahvaća samo jedan vid, dušu, proizlazi iz toga što se odnosi samo na vrijeme između smrti i uskrsnuća. Taj je pojam, dakle, u biblijskom okviru valjan samo za to razdoblje. Svako šire značenje bilo bi preuzimanje grčke ideje, koju treba posve odbaciti.

4.3 Između smrti i uskrsnuća

U vremenu između smrti i uskrsnuća duh-duša je bez tijela. Tijelo propada i tek će u uskrsnuću ponovno biti podignuto. Ovdje neki prigovaraju da duša bez tijela ne može imati samostalno postojanje, jer bez tijela i njegovih osjetila ne može biti svijesti. Jedinstvo čovjeka navodno je takvo da smrt stavlja kraj *svim* ljudskim funkcijama.

4.3.1 Svijest duše bez tijela

Stanje čovjeka nakon smrti posve je nenormalno, jer smrt razbija čovjekovo jedinstvo. Smrt odvaja duh-dušu od tijela. Duh-duša sada se mora „snalaziti" bez tijela. Očito je da to stanje nije savršeno. Ali time nije dokazano da duh-duša bez tijela ne bi imala svijest. U vidljivom svijetu potrebni su nam tijelo i osjetila da bismo imali svijest. Ali to ne možemo prenijeti na svijet s onu stranu smrti, koji je za nas nevidljiv i posve drukčiji.

Iz tekstova obrađenih u odjeljku 2 postalo je jasno da nakon smrti nema ograničenja za dušu i njezinu svijest bez tijela. Svijest duše nakon smrti nije vezana za tijelo. Funkcije poput govora i sluha, koje se zapravo mogu pripisati samo tijelu, odnose se i na „duše" onih koji su bili zaklani (Otk 6,9; usp. odjeljak 2.9). Iako si ne možemo predočiti stanje duše bez tijela, zato ne smijemo isključiti postojanje takvoga stanja. Pomislimo samo na anđele: oni su duhovi (Heb 1,7.14) koji nemaju tijela. Pa ipak imaju osobnu svijest.

Apostol Pavao smatrao je mogućim da se nalazio „izvan tijela" kad je bio uznesen u treće nebo (2 Kor 12,1-4).

4.3.2 Treba li duši još tijelo?

Daljnji argument glasi: „Ako čovjekova duša nakon smrti nastavlja živjeti i ako duša vjernika ulazi u raj, čemu je onda još potrebno uskrsnuće? Čemu nam tijelo ako i bez njega postižemo blažen oblik postojanja?"

I ovdje naglašavam da vrijeme između smrti i uskrsnuća predstavlja apsolutno izvanredno stanje. Moglo bi se reći da čovjek nije bio stvoren za to vrijeme. Smrt, ljudski govoreći, nije bila predviđena. Nije bila Božja volja da čovjek umre. Zato se stanje nakon smrti ne može nazvati savršenim, čak i ako su vjernici u raju. Njihovo je tijelo palo u vlast smrti.

Taj nas argument opet dovodi do istine, već više puta obrađene, o vrijednosti tijela koje je stvorio Bog i o jedinstvu čovjeka. To je Božje djelo razoreno smrću. Smrt, međutim, može biti pobijeđena i ukinuta samo uskrsnućem.

Kao što bi djelo Isusa Krista bez njegova uskrsnuća bilo nesavršeno (Rim 4,25), tako bi nesavršeno bilo i otkupljenje (Rim 8,23) kad bi tijelo umrlih vjernika ostalo u grobu. Smrt bi pobijedila kad ne bi bilo uskrsnuća. U uskrsnuću je riječ o Božjoj časti i slavi, koje bi bez uskrsnuća bile umanjene.

Krist je nakon svoje smrti otišao u raj (usp. odjeljak 2.3). Ali ondje nije ostao, iako je to mjesto najvećega blaženstva. On je uskrsnuo od mrtvih. O njegovu uskrsnuću ovisi naše spasenje. Bez njegova uskrsnuća ne bi bilo opravdanja ni mira s Bogom. To nije u suprotnosti s time da je otišao u raj i da njegov duh-duša nije umro. Ovdje vidimo da se besmrtnost duše i uskrsnuće ne isključuju niti međusobno ukidaju. Dakle, besmrtnost duše u biblijskom smislu ne čini uskrsnuće bespredmetnim. Ali ako se vjeruje u besmrtnost duše u grčkom smislu, uskrsnuće doista nije potrebno. Pojam besmrtnosti grčke filozofije nema ništa zajedničko s biblijskom besmrtnošću, kao što pokazuje sljedeća usporedba.

4.4 Besmrtnost u Bibliji i u grčkoj filozofiji

Kao najjači argument protiv nauka o besmrtnosti duše navodi se njegovo pogansko podrijetlo. Grčka predodžba o besmrtnosti dobila je svoj najpoznatiji oblik kod Platona, iako je vjera u besmrtnost duše postojala već dugo prije Grka, npr. kod Babilonaca.

Je li kršćanstvo preuzelo grčku predodžbu o besmrtnosti i pomiješalo je s biblijskim naukom? Nažalost, možemo utvrditi da je doista bilo tako. Ovdje moram dati za pravo onima koji odbacuju besmrtnost duše. Zato treba povući jasnu crtu razdvajanja i odbaciti svako miješanje.

Na temelju suprotnosti između grčkoga mišljenja i kršćanske nade u uskrsnuće, povezane s *biblijskim* pojmom besmrtnosti, pokazat ću da ne sklapam nikakav kompromis s poganstvom. Razlike navedene u četiri točke (to sigurno nisu sve koje postoje) trebale bi biti dovoljne da pokažu koliko su te dvije predodžbe nespojive. One imaju posve suprotna polazišta i završne točke.

4.4.1 Dualizam

Grčka filozofija dijeli čovjeka na dvije supstancije: tijelo i dušu, odnosno materiju i duh. S biblijskoga gledišta ta bi podjela još bila dopustiva[139] kad bi bila podjela na jednako vrijedne dijelove. Ali ona to nije, jer su Grci dušu i ono duhovno smatrali višim od tijela i gledali su na tijelo kao na tamnicu duše.

139. Kao „unutarnji“ i „vanjski“ čovjek.

Smrt je za njih zato bila oslobođenje iz tamnice, po kojem je duša pronalazila pravi život. Kod njih je postojao rascjep između duha i materije.

U Bibliji, polazeći od stvaranja čovjeka, tijelo nikada nije drugorazredno, jer je Božje stvorenje i zato dobro (usp. odjeljak 3.3). Iako je grijeh prouzročio smrt, ipak ostaje da je tijelo vjernika hram u kojem prebiva sam Bog (1 Kor 6,19). Svojim tijelom vjernik je ud Kristova tijela.

4.4.2 Uskrsnuće

Grci nisu poznavali uskrsnuće tijela, jer se nije uklapalo u njihovo mišljenje (Dj 17,32-34). Uskrsnuće tijela naime bi dušu vratilo u tamnicu tijela.

Tijelo nije nešto od čega duša mora biti oslobođena. To postaje jasno po činjenici uskrsnuća. Sam će Bog u uskrsnuću obnoviti tijelo.

Kad kršćani vjeruju da duh-duša postoji vječno, time se ne odriču uskrsnuća. Besmrtnost duše u njezinu biblijskom značenju uskrsnuće niti zamjenjuje niti isključuje. Oboje nužno ide zajedno, i to tako da jednoga nema bez drugoga.

Budući da je Bog čovjekov duh-dušu stvorio besmrtnim, omogućio je tjelesno uskrsnuće istovjetne osobe. Uskrsnuće time nije novo stvaranje iz nekoga ništavila u koje čovjek pada pri svojoj smrti, nego ponovno sjedinjenje duha-duše s tijelom. Božja je volja da se osobni identitet svakoga pojedinog čovjeka u uskrsnuću sačuva i nastavi.

Tako je uskrsnuće mrtvih pretpostavka za besmrtnost duše. Kad ne bi bilo uskrsnuća, ne bi bilo ni besmrtnosti duše. Božji plan obuhvaća čovjeka u njegovoj cjelovitosti. Zato ne može biti vječnoga postojanja duše bez tijela. Bog će ponovno uspostaviti jedinstvo čovjeka.

Iz već navedenih izvora znamo da su farizeji bili uvjereni u besmrtnost duše i da su vjerovali u uskrsnuće. I oni su bili izloženi helenističkom utjecaju, ali uskrsnuće je bilo njihovo vjersko blago utemeljeno na SZ. Njima nije bio nikakav problem ni proturječje prepoznati vezu između besmrtnosti duše i uskrsnuća.

Besmrtnost duše i uskrsnuće mrtvih nisu suprotnosti. Prema biblijskom nauku one idu zajedno (usp. odjeljak 2.2); one uvjetuju jedna drugu. To nije ni kompromis ni miješani oblik kršćanskoga nauka i poganskih ideja.

4.4.3 Besmrtnost duše nije konačno stanje

Kod Grka duša nakon smrti postiže svoje konačno određenje; ona je ono „božansko“ u čovjeku što se vraća Bogu. Budući da prema Bibliji postoji uskrsnuće, duša nakon smrti još nije postigla svoje posljednje određenje. Nauk o

besmrtnosti duše s biblijskoga gledišta ne opisuje vječno konačno stanje. Nakon smrti riječ je o privremenom stanju duše, koje traje samo do uskrsnuća. Smrt je prouzročila vremenski ograničeno „izvanredno stanje“, koje će zahvaljujući uskrsnuću Isusa Krista biti ukinuto.

4.4.4 Osobnost

Grci su vjerovali u preegzistenciju duše: kao što se duša kao božanska iskra nakon smrti vraća Bogu, tako je navodno postojala u Bogu već prije čovjekova začeća. Dušu su smatrali dijelom nadnaravne „sveopće duše“ (njem. *Allseele*). Ona se nakon odlaganja tamnice tijela opet odricala svoje individualnosti.

Ovdje leži odlučujuća razlika u odnosu na biblijski pojam duše. Ondje je ona po Božjem stvaranju sjedište i izraz osobnosti svakoga čovjeka. Duša je individualni duh-duša i to ostaje zauvijek. Njezino postojanje ne počinje prije povijesti pojedinca, nego s njom, i nikada ne prestaje.

Može li se uz te ozbiljne razlike još održati prigovor da kršćani, kad govore o besmrtnosti duše, misle isto što i Grci? Jesu li jednostavno preuzeli poganško misaono naslijeđe? Navedene razlike trebale bi dovoljno jasno pokazati da to nije slučaj.

4.5 Zaključak

U nastavku u tri točke sažimam zašto vjerujem da svaki čovjek ima vječno postojanje, kojemu prema biblijskom nauku pripada i vječni duh-duša.

- Čovjekov je duh duh života koji je udahnuo sam Bog (usp. odjeljak 3.1). Budući da je taj duh od Boga i istodobno čini čovjekov duh, čovjekov duh-duša mora, kao i sam Božji Duh, postojati vječno. To se postojanje temelji samo na volji Boga, koji sve održava na životu.
- Zatim smo temeljito istražili svjedočanstva Pisma o stanju nakon smrti (odjeljak 2.1-10). Pritom je postalo jasno da čovjek, kad umre, ne prestaje postojati, nego nastavlja živjeti. Kako objasniti to činjenično stanje? Najuvjerljivije je objašnjenje da čovjekov duh-duša nije podvrgnut tjelesnoj smrti.
- Uz ljude koji posjeduju vječni život, postoje i oni koji ga ne posjeduju. To su nevjernici, za koje Gospodin Isus kaže da će otići u vječne muke. Te su muke, kao i vječna radost vjernika, bez kraja, dakle vječne (Mt 18,8; 25,41.46; 2 Sol 1,9; Heb 6,2). Na izgubljenima zauvijek ostaje Božji gnjev (Iv 3,36; usp. odjeljak 6.2).

René Pache[140] pogođeno sažima tu temu:

Čovjek prima

- pri svojem rođenju, sa svojom dušom, postojanje bez kraja
- pri svojem novom rođenju … vječni život
- pri svojem uskrsnuću, sa svojim tijelom, besmrtnost

Besmrtnost duše nije potiskivanje stvarnosti smrti, nego bitan sastavni dio ljudskoga postojanja, kako ga opisuje Sveto pismo.

4.6 Značenje ove istine

Ta je važna istina od velikoga značenja za navještanje evanđelja. Upravo u činjenici da svaki čovjek ima besmrtnu dušu leži poticaj da se ljude dosegne evanđeljem. Pavao kaže: „Budući da, dakle, poznajemo strah Gospodnji, uvjeravamo ljude“ (2 Kor 5,11). Kristovo sudište bit će za nevjernike i nepokajane ljude trenutak kad će se nad njima izreći presuda koja zapečaćuje njihovu vječnu sudbinu (Rim 14,10-12; Otk 20,11-15). Zato bi svakoga kršćanina trebala zahvatiti nužnost navještanja evanđelja: „jer jao meni ako ne bih navješćivao evanđelje!“ (1 Kor 9,16).

Pitanja za produbljivanje

- Zašto se besmrtnost duše često odbacuje?
- Je li to odbacivanje opravdano?
- Koje je biblijsko značenje besmrtnosti duše?
- Koja je razlika između vječnoga života i besmrtnosti duše?
- Koji ljudi imaju besmrtnu dušu?
- Koji ljudi imaju vječni život?
- Može li duša bez tijela imati svijest i zašto?
- Treba li duši uopće tijelo i zašto?
- Koje razlike postoje između grčkoga i biblijskoga razumijevanja besmrtnosti duše?

140. René Pache, *Das Jenseits*, Wuppertal (Verlag Sonne und Schild), 1957.

5 Budućnost mrtvih

U prethodnim je poglavljima postalo jasno da čovjek, bio vjernik ili ne, pri svojoj smrti još nije postigao konačno stanje. Stanje neposredno nakon smrti, koje čovjek svjesno doživljava, ograničenoga je trajanja. Zato je to međustanje, međupostaja na putu u vječnost. Ipak, mrtvima je već s početkom međustanja jasno gdje će provesti vječnost, jer je to vrijeme već obilježeno onim što će u vječnosti biti njihov udio: muke s jedne strane i radost s druge strane.

S vjernicima, Božjom djecom, Bog ima nešto veličanstveno na umu. Njegova je namjera proslaviti ih i suobličiti slici svojega Sina (Rim 8,17.29.30). To se tiče svih vjernika – svejedno jesu li još živi kad Krist ponovno dođe ili su već umrli. Smrt ne može zaustaviti Božju namjeru, jer je smrt u Kristovu uskrsnuću uništena.

Drukčije je s onima koji su umrli nepomireni s Bogom i bez mira s Bogom. I oni imaju budućnost. Oni nisu uništeni u smrti, jer imaju besmrtan duh-dušu. Ali njihova će budućnost biti strašna. Prema riječima Biblije oni su „izgubljeni". I za njih će međustanje završiti, i tada će biti dovedeni pred Suca cijele zemlje (Post 18,25) radi izricanja presude.

Budućnost vjernika i nevjernika u načelu se razlikuje. To se tiče i vremenskoga slijeda događaja. Zato ćemo pratiti dvije linije da vidimo kako Bog postiže svoj cilj s vjernicima i nevjernicima.

Međustanje je obilježeno odvajanjem duha-duše od tijela. Budući da Bog uvijek ima pred očima cijeloga čovjeka, to ne može biti konačno stanje. Zato je uskrsnuće – ponovna uspostava čovjekova jedinstva – sljedeći veliki događaj koji će mrtvi doživjeti.

5.1 Uskrsnuće

Uskrsnuće okončava stanje smrti, to jest odvojenost tijela od duha-duše. Božja je nakana, utemeljena u stvaranju, obnoviti čovjeka u njegovoj cjelovitosti, tj. kao biće koje se sastoji od duha, duše i tijela (1 Sol 5,23).

Ta obnova u uskrsnuću nije novo stvaranje ni iz čega, kao da je čovjek u svojoj smrti potpuno nestao i bio izbrisan. Kad je Adam nakon svoje smrti ponovno postao prah, to se nije odnosilo na „cijeloga" Adama, nego samo na njegovo smrtno tijelo, koje je bilo načinjeno od praha zemaljskoga. Njegov duh-duša nije propao kao smrtno tijelo. Nije ni mogao, jer je u njemu bio Božji dah života.

Tako čovjekov duh-duša nakon smrti nastavlja živjeti odvojen od tijela, sve do trenutka kad ga Bog u uskrsnuću ponovno sjedini s njegovim tijelom (2 Kor 5,1-4).

Nastavak postojanja duha-duše do uskrsnuća razlog je i preduvjet za to da osobni identitet svakoga čovjeka ostane očuvan i u uskrsnuću. To znači da je čovjek u uskrsnuću upravo isti onaj čovjek koji je nekoć živio na zemlji. Čovjekova osobnost – kojoj pripadaju duh, duša i tijelo – kakvu je Bog dao svakomu čovjeku (usp. Ps 33,15; Iz 45,9; Rim 9,20.21), ne gubi se. Ona se niti mijenja niti nanovo stvara, nego ostaje očuvana. Iz groba, dakle, neće izaći neki drugi čovjek, iako će tijelo biti novo. Nije li divno koliko je svaki čovjek kao osoba dragocjen Bogu!?

Dokaz za to jest uskrsnuće Gospodina Isusa Krista. Gospodin koji je uskrsnuo od mrtvih bio je isti onaj koji je umro na križu. Njegova smrt kao čovjeka bila je također odvajanje njegova duha-duše od tijela. On – tj. njegov duh-duša (Dj 2,27.31) – otišao je u svojoj smrti u raj, na nebo k svojemu Ocu (Lk 23,43.46). Njegovo je tijelo tri dana bilo u grobu. Zato nije bilo sumnje da je doista umro. U njegovu je uskrsnuću to odvajanje ponovno ukinuto, tako da on sada kao čovjek u uskrsnuću zauzima prvo mjesto kao prvorođenac među mnogom braćom (Rim 8,29).

Pa ipak je uskrsnuće, što se tiče tijela, poput novoga stvaranja. Samo to može učiniti Bog, Gospodar nad životom i smrću. To je kao pri stvaranju: „Jer on reče, i bi; on zapovjedi, i nasta“ (Ps 33,9). Bog je taj „koji oživljuje mrtve i zove ono čega nema kao da jest“ (Rim 4,17). Samo on može raspadnuto tijelo ponovno podići s obilježjima koja su bila svojstvena svakomu pojedinom čovjeku. U tome se očituje veličina Božje snage i moć njegove jakosti (Ef 1,19.20).

5.1.1 Uskrsnuće u Starom zavjetu

Uskrsnuće mrtvih bilo je nada ljudi već u vrijeme SZ. Tako je Abraham našao hrabrosti poslušati Boga i žrtvovati svojega jedinoga sina, jer je „smatrao da je Bog kadar i od mrtvih uskrisiti“ (Heb 11,19; usp. Post 22; Rim 4,17). Izaija kaže: „Oživjet će tvoji mrtvi, moja će mrtva tjelesa ponovno ustati. Probudite se i kličite, vi koji ležite u prahu“ (Iz 26,19). Daniel kaže: „I mnogi od onih koji spavaju u prahu zemaljskom probudit će se: jedni na vječni život, a drugi na sramotu, na vječnu odvratnost“ (Dn 12,2). Ezekiel kaže: „Ovako govori Gospodin Bog: Evo, ja ću otvoriti vaše grobove i izvesti vas iz vaših grobova, narode moj, i dovest ću vas u zemlju Izraelovu“ (Ez 37,12; vidi i r. 5 i 6).

Uskrsnuće (bilo nacionalno uskrsnuće naroda, bilo uskrsnuće tijela) bilo je dio vjere vjernoga Izraelca (Heb 6,2; Dj 26,6-8; Job 19,25-27). Po toj nadi u

uskrsnuće bili su – za razliku od saduceja – osobito poznati farizeji, koji su vjerovali da će pri dolasku Mesije, kad on uspostavi svoje kraljevstvo, biti uskrsnuće mrtvih (Dj 23,6).

Činjenica uskrsnuća poprima, međutim, konkretan oblik tek s uskrsnućem Isusa Krista, jer je njegovo uskrsnuće temelj uskrsnuća mrtvih uopće: „jer budući da je po čovjeku došla smrt, tako je po čovjeku i uskrsnuće mrtvih“ (1 Kor 15,21). Budući da je kao čovjek umro i kao čovjek uskrsnuo, uskrsnuće čovjeka je osigurano. To osobito vrijedi za vjernike, jer su s Kristom, Uskrslim, povezani i u životu i u smrti (Rim 14,8.9).

No uskrsnuće nije izričito ograničeno na otkupljene, nego je udio svakoga čovjeka, i onoga koji nije vjerovao (Iv 5,29; Dj 24,15).[141] Ali uskrsnuće pravednika i uskrsnuće nepravednika načelno se razlikuju i po vremenu i po naravi. Pismo jasno uči da postoji prvo uskrsnuće, uskrsnuće života, koje se odnosi samo na otkupljene, i za „ostale“ posljednje uskrsnuće, uskrsnuće na sud (Otk 20,5). Zato neće biti „općega“ uskrsnuća „u posljednji dan“ (Iv 11,24), u koji bi svi ljudi bez iznimke istodobno uskrsnuli.

5.1.2 Uskrsnuće života

Uskrsnuće života označuje uskrsnuće vjernika, jer ono nastaje po uskrsnom životu Sina Božjega i obilježeno je njime (Rim 6,9.10). On je na grobu preminuloga Lazara rekao: „Ja sam uskrsnuće i život“ (Iv 11,25). On je uskrsnuće i život u osobi. Bez njega ne bi bilo ni uskrsnuća ni života s onu stranu smrti! Vjernici će uskrsnuti jer posjeduju život Gospodina Isusa kao svoj život.

Daljnji razlog zbog kojega će umrli vjernici uskrsnuti jest to što u njima prebiva Duh Sveti: „Ako pak u vama prebiva Duh onoga koji je uskrisio Isusa od mrtvih, onaj koji je uskrisio Krista od mrtvih oživjet će i vaša smrtna tijela po svojem Duhu koji prebiva u vama“ (Rim 8,11).

Isti Duh koji je bio u Isusu (Kol 2,9; Heb 9,14) i koji se očitovao u snazi kad je on uskrsnuo (Rim 1,4; 1 Pt 3,18) prebiva i u nama (1 Kor 6,19; 1 Sol 4,8; 1 Iv 4,13). Zato će Duh života (Rim 8,2) djelovati i pri uskrišenju preminulih vjernika. Duh Sveti je zalog i time jamstvo da će vjernici biti uskrišeni (2 Kor 5,5) i da neće zaostati kad Gospodin dođe (1 Sol 4,13-17).

U uskrsnuću i preobrazbi djelo otkupljenja na vjernicima doći će do svojega dovršenja (Rim 8,23; Fil 1,6; 1 Sol 5,23). Kad Gospodin Isus ponovno dođe kao Spasitelj vjernika (1 Sol 1,10; 4,15.16; Iv 14,3) da preobrazi naše ponizno tijelo, mi ćemo kao otkupljeni grešnici nositi i sliku nebeskoga (Fil 3,20.21; Tit 2,13; 1 Kor 15,49). On je već sada naš Spasitelj (Izbavitelj; Iv 4,42),

141. Ipak se samo za vjernike kaže da će biti oživljeni.

jer su nam grijesi oprošteni i on nas je doveo k Bogu (1 Pt 1,19; 2,24; 3,18). Ali naše tijelo prije Gospodinova dolaska još nema udjela u tom spasenju i još je mrtvo zbog grijeha (Rim 8,10; usp. 6,12). Tijelo vjernika još je podložno smrtnosti. Zato mi, živi, očekujemo njega kao Spasitelja našega tijela.

To vrijedi i za one koji su usnuli u Kristu, na kojima će se ista djelotvorna snaga Spasitelja neodoljivo očitovati u njihovu uskrišenju. Tada će postati stvarnost i ono što se u Božjem naumu već odavno vidi kao dovršeno. Bit ćemo proslavljeni, a Krist će među braćom zauzeti mjesto prvorođenca (Rim 8,29.30). On je glava novoga stvaranja (Kol 1,18), koje je plod njegova uskrsnuća.

Uskrsnuće života apostol Ivan u Knjizi Otkrivenja naziva „prvim" uskrsnućem: „To je prvo uskrsnuće. Blažen i svet tko ima udjela u prvom uskrsnuću! Nad njima druga smrt nema vlasti, nego će biti svećenici Božji i Kristovi i kraljevat će s njim tisuću godina" (Otk 20,5.6).

Tko ima udjela u prvom uskrsnuću, naziva se blaženim, jer druga, vječna smrt u paklu nema vlasti nad njim. U prvom uskrsnuću, dakle, neće sudjelovati nepravednici, jer se oni ne mogu nazvati blaženima i svetima. To je uskrsnuće pravednika, u kojem će im se uzvratiti za njihova pravedna djela (Lk 14,14; 20,35.36; Dj 24,15). Apostol Pavao opširno obrađuje uskrsnuće mrtvih, a osobito uskrsnuće vjernika, u 1 Kor 15. Povod toj raspravi bio je to što su neki u Korintu tvrdili da nema uskrsnuća mrtvih (redak 12). Pritom su previdjeli da bi to značilo da ni Krist nije mogao uskrsnuti od mrtvih – time bi njihova vjera bila besmislena. Nakon što je Pavao obranio Kristovo uskrsnuće kao temelj kršćanske vjere i opovrgnuo krive učitelje, dalje je objasnio narav uskrsnuća.

„A sada Krist je uskrišen od mrtvih, prvenac usnulih" (1 Kor 15,20). Krist se prikazuje kao začetnik uskrsnuća svojih. S njima je zauvijek povezan. On je glava nove obitelji (Rim 5,12-21). On je njihov preteča i onaj koji im krči put, jer im je otvorio vrata iz smrti u život. On je sada s druge strane smrti, i smrt više ne gospoduje nad njim (Rim 6,9).

Pojam „prvenac" izražava prvenstvo. On je u vremenskom smislu prvi od određene vrste uskrsnuća. Jer i prije njegova uskrsnuća bilo je ljudi koji su bili uskrišeni. Oni, međutim, nisu dobili uskrsno tijelo, nego su poslije ponovno umrli. U njegovu je uskrsnuću smrt konačno pobijeđena. Kad on uskrisi vjernike, oni više neće umrijeti.

Prvenstvo Gospodina Isusa Pavao opisuje i na drugom mjestu: „I on je … prvorođenac od mrtvih, da u svemu bude prvi" (Kol 1,18). Njegovo se uskrišenje zbilo „od" mrtvih (Mk 9,9; 1 Pt 1,3.21). I vjernici će biti uskrišeni „od" mrtvih, iz njihove sredine, tj. drugi – nevjernici – zasad će još ostati. Oni ne

sudjeluju u prvom uskrsnuću, nego će tek pri „posljednjem“ uskrsnuću biti pozvani iz svojih grobova. Zato Pismo jasno razlikuje „uskrsnuće mrtvih“ od „uskrsnuća od [iz sredine] mrtvih“ (Lk 20,35; Dj 4,2; Fil 3,11).

Po jednom čovjeku, Adamu, smrt je došla na svijet i prešla na svakoga čovjeka, tako da svi umiru (Rim 5,12.21). No u Kristu je smrt uništena, jer je on kao čovjek svojim uskrsnućem nadvladao smrt, koju je prije i sam morao okusiti (Heb 2,9). Kristovo uskrsnuće od mrtvih bilo je jedina mogućnost da se smrt pobijedi.

1 Kor 15 govori samo o uskrsnuću vjernika. Riječ je o onima koji su Kristovi (r. 23), tj. koji mu pripadaju, koji su u njemu (r. 22) i koji će iskusiti životvornu snagu drugoga čovjeka (r. 45-47). Ali i nevjernici će biti uskrišeni. Oni nemaju veze s Kristom. On će na njima pokazati svoju moć kao Uskrsli time što će ih pozvati iz grobova na sud (Iv 5,29). To očitovanje moći Sina Čovječjega pripada završetku Božjih putova s prvim stvaranjem (Otk 21,4). On će na kraju zauvijek ukloniti i posljednjega neprijatelja, smrt.

Taj događaj uključuje i uskrsnuće nepravednika, jer uklanjanjem smrti prestaje i njihova (tjelesna) smrt. Tako je uskrsnuće nevjernika u 1 Kor 15, iako se izravno ne spominje, ipak uključeno. To uskrsnuće ostaje u pozadini kao nužan događaj. Nevjernici nemaju udjela u pobjedi Gospodina Isusa nad smrću, koja je u ovom poglavlju tako izvanredno opisana.

Pitanja za produbljivanje

- Navedite razloge zašto vjernici imaju udjela u „uskrsnuću života“!
- Razlikujte to od uskrsnuća nevjernika!

5.1.3 Tijelo u uskrsnuću

Narav uskrsnoga tijela teško je opisati zato što ne postoji ništa usporedivo pomoću čega bismo mogli zamisliti to novo tijelo. Poznajemo samo tijelo koje sada imamo. Ono je „od krvi i mesa“, to je naravno tijelo, načinjeno od praha zemaljskoga. Zbog grijeha podložno je smrtnosti i raspadljivosti.

Pavao kaže da „tijelo i krv“ ne mogu baštiniti nebesko kraljevstvo Božje (1 Kor 15,50). Zato je potrebna preobrazba zemaljskoga tijela. Bog daje vjernicima – usnulima u uskrišenju, živima u preobrazbi – nebesko tijelo (1 Kor 15,40.48-50). To će tijelo odgovarati nebeskim uvjetima života.

Bez sumnje, dakle, to mora biti drukčije tijelo od sadašnjega. Pa ipak će ono biti slično sadašnjemu. Postojat će kontinuitet u kojem ostaje čovjekov lik. Pomislimo na Gospodina kao Uskrsloga. Učenici su ga prepoznali. Bio je to on, kojega su slijedili. Čak su i rane njegova razapinjanja još bile vidljive.[142]

142. To će zacijelo biti iznimka, jer su to rane njegova djela otkupljenja (usp. Janje kao zaklano odn

Ta se sličnost izražava i kod Pavla. On kaže da će naša smrtna tijela biti oživljena. Smrtno tijelo koje sada imamo bit će ponovno oživljeno i u uskrsnuću će primiti besmrtnost.

Jednako tako Pismo naglašava da će to biti drukčije tijelo. Iz usporedbe uskrsnuća sa sjetvom postaje jasno da iz zemlje izraste nešto drugo nego sjeme koje je položeno u zemlju. I ta slika opet jasno pokazuje da postoji sličnost i kontinuitet: sjeme i plod koji iz njega izraste „bitno" su isti, jer su jedna te ista biljka.

Moramo imati pred očima oba ta vida (sličnost i različitost). Osoba koja je vezana uz tijelo koje sada imamo ostaje očuvana i kao takva bit će prepoznatljiva. Ali vrsta tijela bit će potpuno nova. To se može usporediti sa starim i novim stvaranjem. I novo će stvaranje biti slično staromu stvaranju, iako će istodobno biti potpuno novo (Otk 21,1).

Najveće u pogledu toga novoga tijela jest činjenica da ćemo biti slični njemu, Sinu Božjem (1 Iv 3,2). Pavao kaže: „uskrsava u slavi" (1 Kor 15,43). Sve će nositi pečat Kristove slave. To je slava koju je primio kad je uzašao na nebo i bio proslavljen. Sličnost s Gospodinom odnosi se na njegovu vanjsku slavu. Tako ćemo, kad se pojavimo s njim, nositi sliku *nebeskoga* (1 Kor 15,49; Fil 3,20.21). Zato će se njemu moći diviti u onima koji su povjerovali (2 Sol 1,10).

Budući da je smrt pobijeđena, novo tijelo više neće biti smrtno (1 Kor 15,54.55). O umrlom tijelu kaže se da će se ono obući u *neraspadljivost*. Umrlo se tijelo raspalo. To se s novim tijelom nikada više neće dogoditi. O još neumrlom tijelu živih kaže se da će se ono obući u besmrtnost. Smrti više neće biti (Otk 21,4)!

I ta obilježja, neraspadljivost i besmrtnost novoga tijela, obilježja su uskrsloga Sina Božjega: „znajući da Krist, uskrišen od mrtvih, više ne umire" (Rim 6,9). Gospodin Isus kaže da pravednici u uskrsnuću više neće umirati. Oni su jednaki anđelima, koji su besmrtni (Lk 20,36).

U toj vezi Gospodin kaže i to da u uskrsnuću više neće biti bračnoga odnosa, a time ni rađanja potomstva. To ne znači da nestaje i razlika među spolovima. Ta razlika ostaje očuvana time što Bog čuva čovjekovu osobnost, kojoj pripada upravo i to da je netko muškarac ili žena.

Naravno tijelo stvoreno je za zemlju. Zato ga oblikuje i određuje njegova vezanost uz zemlju. Bilo je podložno zakonima i uvjetima života na zemlji. U uskrsnuću ćemo, međutim, dobiti „duhovno tijelo" (1 Kor 15,44). Ono više

osno sa smrtnom ranom; Otk 5). Vjernici, po mojem mišljenju, neće imati rana na svojem uskrsnom tijelu.

neće biti podložno uvjetima zemlje. To se jasno vidi na tijelu Gospodina Isusa u uskrsnuću. Ono nije bilo vezano uz prostor i vrijeme. Gospodin je ulazio kroz zatvorena vrata. Prema procjeni učenika to je mogao biti samo duh. Ali Gospodin kaže da duh nema obilježja tijela od mesa i kostiju. Učenici su ga mogli opipati, a on je čak jeo pečenu ribu (Lk 24,36-43).

Pitanje za produbljivanje

- Nabrojite neka svojstva uskrsnoga tijela!

5.1.4 Vrijeme uskrsnuća

Neće, dakle, biti općega, istodobnoga uskrsnuća svih mrtvih na kraju vremena. Pismo jasno razlikuje vrijeme uskrsnuća pravednika od vremena uskrsnuća nepravednika. U prilog tomu govori već činjenica da postoji uskrsnuće vjernika „od" mrtvih, pri kojem ostali mrtvi zasad neće biti uskrišeni. I naziv „prvo" uskrsnuće (Otk 20,5) jasno pokazuje da će poslije biti još i „drugo" ili „posljednje" uskrsnuće.

Pretpostavka da postoji samo *jedno* opće uskrsnuće na kraju vremena, nakon kojega slijedi sud, izvodi se iz riječi Gospodina Isusa: „Ne čudite se tome, jer dolazi čas u koji će svi koji su u grobovima čuti njegov glas i izići: oni koji su činili dobro, na uskrsnuće života, a oni koji su činili zlo, na uskrsnuće suda" (Iv 5,28.29).

Iz pojma „čas" zaključuje se da može postojati samo *jedno* opće uskrsnuće. Pritom se čas shvaća kao trenutak. No ovdje moramo misliti na razdoblje koje se proteže kroz dulje vrijeme. U tom smislu Ivan često govori o „času" (Iv 4,21.23; 5,25; 16,2.25; 1 Iv 2,18; Otk 3,10; 14,7; 17,12). Iz tih redaka jasno proizlazi da čas ne označuje trenutak ili vremensku jedinicu od 60 minuta, nego razdoblje koje s jedne strane traje mnogo dulje od jednoga sata, a s druge je strane obilježeno određenim značajkama i događajima.

U Iv 5,25 Gospodin govori o času koji se ne može ograničiti na razdoblje od 60 minuta, nego obuhvaća vrijeme milosti, koje traje već 2000 godina, u kojem glas Sina Božjega izvodi ljude iz njihove duhovne smrti. U vezi s uskrsnućem „čas" se proteže kroz razdoblje od najmanje 1000 godina. To preneseno značenje časa vrijedi i za „posljednji dan" (Iv 6,39 i d.; 11,24). Taj dan ne označuje neki trenutak koji obilježava kraj svijeta, nego je, kao i čas, razdoblje, epoha u kojoj će se zbiti različita uskrsnuća.

Uskrsnuće života, dakle uskrsnuće vjernika, zbit će se kad Krist ponovno dođe. To pripada redu koji je Bog odredio: „Ali svaki po svojem redu: prvenac Krist; zatim oni koji su Kristovi, o njegovu dolasku" (1 Kor 15,23). Vrijeme uskrsnuća pravednika ovdje se izjednačuje s vremenom Kristova

dolaska. Time je trenutak točno određen. Kristov se dolazak (grč. *parousia*) pak zbiva u dva različita trenutka. Prema tome postoje i dvije odnosno tri faze uskrsnuća unutar „prvoga" uskrsnuća: 1. Krist, 2. vjernici pri uznesenju, 3. mučenici na početku kraljevstva mira.

Najprije će Gospodin Isus ponovno doći da sve žive vjernike uzme k sebi na nebo (Iv 17,24; Fil 3,20.21), u Očevu kuću (Iv 14,2.3). To je njegov dolazak radi uznesenja vjernika, pri kojem će mrtvi u Kristu biti uskrišeni, a živi vjernici preobraženi (1 Kor 15,51.52; 1 Sol 4,13-17). Prvi dolazak vrijedi samo za vjernike. On tada ne dolazi vidljivo za sve ljude, kao što će to biti u kasnijem trenutku.

Prvi Kristov dolazak nada je vjernika. Oni očekuju Sina Božjega s nebesa, koji će ih izbaviti od budućega gnjeva, koji će doći na zemlju kad oni budu na nebu (1 Sol 1,10). Tom će uskrsnuću pripadati i vjernici iz vremena SZ (Heb 11,35.39.40). Oni se zajedno s vjernicima Crkve nakon uskrsnuća vide u 24 starješine, koji će na nebu okruživati Božje prijestolje i Janje (Otk 4,4 i d.). Uskrsli su na nebu kad Božji gnjev i sud dođu na zemlju (Otk 6–19).

Tada će se Gospodin Isus Krist drugi put pojaviti u moći i slavi, vidljivo za sve ljude (2 Sol 1,7.8; Heb 1,6; Otk 1,7; 19,11-16). I tada će uskrsnuti vjernici. To su oni koji su umrli nakon uznesenja. Ivan o njima kaže da su bili pogubljeni sjekirom zbog Božje riječi i Isusova svjedočanstva i da se nisu klanjali zvijeri; oni će biti oživljeni (Otk 20,4).

Prvo se uskrsnuće, prema tome, zbiva u dva koraka:

- najprije vjernici Crkve i SZ
- zatim vjernici koji su umrli nakon uznesenja do kraljevstva mira

Vjernici prvoga uskrsnuća bit će s proslavljenim tijelima uvedeni u nebo. Ondje će vječno prebivati. Dobivaju nebesko tijelo s kojim svoj vječni dom nemaju na zemlji, nego na nebu.

Za uskrišene vjernike više neće biti suda. Pitanje suda za njih je riješeno na križu na Golgoti. Jasno je i to da oni koji su već učinjeni savršenima i nose tijelo slave neće još biti suđeni, s mogućnošću da ipak propadnu.

Vjernici će ipak stati pred Kristovo sudište (2 Kor 5,10). Tada, međutim, nije riječ o pitanju spasenja. Ondje je riječ o prosudbi njihovih djela i o nagradi (1 Kor 3,12-15). Ondje će svoj život vidjeti i prosuditi iz Božje perspektive, da spoznaju kao što su i spoznati (1 Kor 13,12). Spoznat će milost koja ih je sigurno dovela do cilja i slavit će je.

5.1.5 Uskrsnuće na sud

O uskrsnuću nepravednika (Dj 24,15) Pismo govori malo. Neke su stvari već spomenute u usporedbi s uskrsnućem života. Pismo govori o tom uskrsnuću kao o važnom događaju koji će se zbiti i kojim će Bog dovesti do kraja povijest prvoga stvaranja.

To će se uskrsnuće zbiti u jednom trenutku i obuhvatit će sve mrtve koji nisu imali udjela u prvom uskrsnuću, koji su, dakle, preostali (Otk 20,5). Samo bi se u tom smislu moglo govoriti o općem uskrsnuću u posljednji dan.

Gospodin Isus pozvat će nepravednike iz njihovih grobova (Iv 5,28.29). To uskrsnuće on naziva „uskrsnućem suda", jer je obilježeno sudom. Nepravednici su već za života osuđeni, jer nisu vjerovali (Iv 3,18). Nakon svojega uskrsnuća idu u vječni sud, koji počinje sudskim zasjedanjem velikoga bijeloga prijestolja (Otk 20,11).

Apostol Ivan govori o tom događaju u Otk 20,11-15. On govori o *ostalim* mrtvima (Otk 20,5), koji ne oživljuju dok se ne navrši 1000 godina Kristove vladavine. Time je točno određeno i vrijeme posljednjega uskrsnuća. Na kraju toga razdoblja vladavine (1 Kor 15,24) mrtvi će biti pozvani. Uskrsnut će da budu izvedeni pred Suca živih i mrtvih (Heb 12,23; Rim 2,16; 2 Tim 4,1).

Ivan dojmljivo opisuje taj budući događaj: najprije vidi veliko bijelo prijestolje. Ono neposredno ostavlja dojam najviše vlasti i apsolutne pravednosti i svetosti (1 Iv 1,5). Zatim ugleda onoga koji sjedi na prijestolju. Pred tom osobom bježe nebesa i zemlja. To je kraj prvoga stvaranja (1 Kor 15,24). Zemlja i nebo pobjegnu (Otk 20,11) i rastope se u požaru (2 Pt 3,7.11). Sada staro stvaranje mora ustupiti mjesto novomu stvaranju. Kakva mora biti osoba koja izaziva takav događaj! A što će tek osjećati ljudi koji će stajati pred tom osobom!?

Tko je onaj koji sjedi na prijestolju? To je Gospodin Isus Krist, Sin Čovječji, kojemu je Bog Otac predao sav sud (Iv 5,22.27; Dj 10,42; 17,31; 2 Kor 5,10). Sudac je čovjek koji je i sam živio na zemlji i savršeno poznaje ljudsko postojanje. Zato mu nitko neće moći pripisati da neku ljudsku situaciju ne bi mogao prosuditi iz iskustva.

Zatim Ivanov pogled ide dalje i on vidi veliko mnoštvo ljudi kako stoji pred prijestoljem. To su svi nevjerni mrtvi koji su ikada živjeli na zemlji. Ni jedan jedini nije zaboravljen. Od najmanjega do najvećega, svi će se ondje pojaviti. U taj čas istine neće se praviti nikakve razlike.

Upada u oči da se ti ljudi i nakon svojega uskrišenja još uvijek nazivaju „mrtvima". To nije proturječje, jer je već postalo jasno da će pred velikim bijelim prijestoljem stajati samo nepravednici. Prvo uskrsnuće, dakle uskrsnuće

pravednika, zbilo se već najmanje 1000 godina prije. Kad se ljudi pred prijestoljem unatoč uskrišenju nazivaju „mrtvima", time se označuje njihovo izgubljeno stanje: duhovno su mrtvi u svojim grijesima (Ef 2,1), umrli su tjelesnom smrću kao plaćom za grijeh i nakon izricanja presude idu, potpuno svjesni svoje krivnje i grešnosti, u vječnu smrt (Otk 20,6.14).

Dokazni materijal za presudu jesu knjiga života[143] i knjige u kojima su zapisana sva djela (Dn 7,10). U knjizi života zapisani su svi koji su imali udjela u uskrsnuću života. Oni zato uopće neće stajati pred tim prijestoljem, jer se njihovo uskrsnuće zbilo već 1000 godina prije. Piše da su svi koji na tom sudu nisu nađeni u knjizi života bačeni u ognjeno jezero. Ovdje, dakle, stoje samo oni koji će biti bačeni u ognjeno jezero!

Iz Ivanova bi se opisa ipak moglo zaključiti da pred prijestoljem stoje i oni koji neće dospjeti u ognjeno jezero, jer ondje nalazimo knjigu života. Zašto se ona uzima u obzir? Razlog je to što taj sud postupa krajnje točno. Uklanja se svaka sumnja koja bi se ondje kod nekoga čovjeka mogla pojaviti glede njegova stanja. Ispitivanje knjige isključit će svaku zabunu. Nitko tko ima život i zapisan je u toj knjizi ne bi bio nepravedno bačen u ognjeno jezero.

Čovjek će ondje biti potpuno razotkriven i suočen s istinom o samome sebi. Tomu služe i druge knjige, u kojima su zapisana sva djela. Ovdje osobito treba uočiti da će nevjernici biti suđeni prema svojim djelima. Sva djela – ona tobože dobra i ona loša – bit će pregledana, ispitana i prosuđena. Pred tim Sucem čovjek mora priznati koliko je pokvaren bio njegov vlastiti život. To je spoznanje strašno, jer ondje više ništa nije moguće ispraviti, a nema ni zagovornika koji bi se za njega zauzeo.

Neće biti izrečena površna ili paušalna presuda. Sud će biti apsolutno pravedan i nepotkupljiv, do svih pojedinosti, jer sud vrši pravedni i sveznajući Sudac (2 Tim 4,8; Ps 7,12; 9,5).

Još se jednom čini da Ivan razmišlja odakle dolaze svi ti mrtvi. Vidio je kako more, smrt i Had predaju svoje mrtve. Time nije izuzeto nijedno mjesto i nijedno stanje gdje bi se još mogli nalaziti mrtvi. Smrt i Had bivaju bačeni u ognjeno jezero, čime posljednji neprijatelj, smrt, dolazi svojemu kraju (1 Kor 15,26).

Prve, dakle tjelesne, smrti tada više neće biti, jer nakon posljednjega uskrsnuća više neće biti mrtvih u smislu odvojenosti duha-duše od tijela. Zato Had kao mjesto mrtvih više neće biti potreban. Strašan zaključak iz te činjenice jest to da će nepravednici, dakle izgubljeni, sa svojim tijelom pretrpjeti drugu smrt, ognjeno jezero. Gospodin Isus kaže da se treba bojati onoga koji „može

143. Lk 10,20; Fil 4,3; Heb 12,23; Otk 3,5; 13,8; 17,8; 20,12.15; 21,27; 22,19.

i dušu i tijelo upropastiti u paklu“ (Mt 10,28). Iz tih riječi nedvosmisleno proizlazi da će čovjek s dušom i tijelom otići u pakao, a to je ognjeno jezero.

Prema tome, to se drugo uskrsnuće zbiva samo s tom svrhom da nepravednici sa svojim tijelom budu prognani u pakao. Njihova propast neće pogoditi samo njihovu dušu, nego i njihovo tijelo. Time mrtvi nakon svojega uskrsnuća i suda ulaze u konačno i vječno stanje.

Pitanje za produbljivanje

- Razlikujte različite faze (odnosno trenutke) uskrsnuća vjernika i nevjernika!

6 Čovjek u vječnosti

Početak vječnoga stanja, početak sasvim novoga stvaranja (Otk 21,1), dovršenje je Božjih putova sa svijetom. Povijest spasenja nakon dugoga je vremena završena. Bog je na kraju postigao svoj cilj i doveo svoj vječni naum do dovršenja. On će se u tome proslaviti. Učinio je sve i dao sve da čovjek, njegovo stvorenje i slika, može doživjeti blaženstvo i vječnu radost.

Ako smo glede života nakon smrti potpuno upućeni na objavu Božje riječi, to vrijedi i kad je riječ o čovjeku u vječnosti. I u tom nam je pitanju potrebna Božja objava. Velikoj Božjoj milosti imamo zahvaliti što nam i to objavljuje u tolikoj mjeri da iz toga možemo izvući važne zaključke za svoj život. Božji je cilj uvijek da bavljenje budućim stvarima ne utaži samo našu znatiželju, nego da utječe i na naš svakodnevni život.

U vječnosti će, jednako kao i danas, postojati dvije skupine ljudi: oni koji imaju život od Boga i oni koji nemaju života od Boga. U tome je veza s našom temom, vječnim postojanjem čovjeka, ili drugim riječima, besmrtnošću duše. Ako se polazi od toga da čovjek nakon smrti – makar i samo privremeno – gubi svoje postojanje, onda bi se mogao izvući zaključak da će jednom svoje postojanje izgubiti konačno. Zato se kod onih koji vjeruju da je duša smrtna nalazi shvaćanje da će nevjernici jednom biti uništeni. Nauk o smrtnosti duše i nauk o uništenju čovjeka najčešće se nalaze zajedno, jer je smrtnost duše, naravno, preduvjet za uništenje čovjeka. Mi smo, međutim, na temelju Svetoga pisma utvrdili da čovjek ima vječno postojanje i da zato nevjernici nikada neće biti uništeni.

Najkasnije u sljedećem istraživanju postaje jasno da istina o besmrtnosti duše odnosno o vječnom postojanju čovjeka nije sporedna ni drugorazredna. Ne smije se gurnuti pod tepih u korist jedinstva među kršćanima. Ako se odustane od te istine, iskrivljuje se slika biblijskoga nauka (Rim 6,17) i umanjuje se poruka evanđelja.

6.1 Vjernici u vječnosti

Malo koji vjernik sumnja u to da ima vječnu budućnost. Iako postoje različita shvaćanja o tome „gdje“ i „kako“, ipak svi s radosnim iščekivanjem idu ususret vječnosti. Očekujemo dolazak Božjega dana i novo nebo i novu zemlju (2 Pt 3,11-13).

Bog nas je u Kristu Isusu pozvao u svoju vječnu slavu (1 Pt 5,10). Pozvani smo u njegovu vlastitu slavu i u njegovo vlastito kraljevstvo (1 Sol 2,12). Za nas je pripravljena neizreciva slava, koja će daleko nadmašiti našu predodžbu (npr. Rim 8,18.21.29.30; 2 Tim 2,10).

„Na nebu će zauvijek biti nadvladano sve što nam ovdje na zemlji otežava život. Stanovnici toga mjesta nikada više neće morati podnositi bol, žalost, potištenost, bolest, smrt, grijeh, sebičnost, umor ili patnju, jer ‚staro je prošlo' (usp. Otk 21,4; 22,3). Nebo će biti mjesto neopisive ljubavi, ljepote, mira, radosti, pustolovine i zajedništva s Bogom (Otk 21,4). Teško možemo zamisliti što će beskrajno ljubeći, svemogući i sveznajući Bog u vječnosti učiniti za one za koje je spremno žrtvovao svojega jedinoga Sina (usp. Rim 8,32; 1 Kor 2,9; 3,21-23). Život ondje daleko će nadmašiti naše predodžbe. Ako na nebu nema ničega negativnoga, onda to mjesto mora biti ispunjeno svime što je novo i pozitivno: ‚I onaj koji je sjedio na prijestolju reče: Evo, sve činim novo! I reče: Piši, jer su ove riječi istinite i pouzdane!' (Otk 21,5)."[144]

Vrijedno je truda dalje razmišljati o tim slavama i nebeskim blagoslovima kršćanina, i sada bih se rado time dalje bavio. Ali ovdje nije riječ o pitanju vječnoga postojanja vjernika. U to nitko ne sumnja. Drukčije je s nevjernicima i njihovom budućnošću. Ovdje se shvaćanja načelno razilaze.

6.2 Nevjernici u vječnosti

Nevjernici koji se nisu obratili i nemaju oproštenje svojih grijeha umrijet će u svojem grijehu (Iv 8,21). Nakon toga čeka ih sud (Heb 9,27). Padaju u ruke živoga Boga (Heb 10,31), koji je apsolutno svet i zato mrzi grijeh i gnuša ga se. Zato se uskrsnuće nevjernika zbiva samo na sud (Iv 5,29). To je činjenica koja se ne može zanijekati i koja se temelji na izjavama Božje riječi: gnjev svetoga Boga zauvijek će ostati na nevjernicima (Iv 3,36).

Pitamo s apostolom Petrom: „kakav će biti svršetak onih koji ne slušaju Božjega evanđelja?" (1 Pt 4,17.18). Božja nas riječ o tome ne ostavlja u nejasnoći. No prije nego što dam odgovor na to pitanje, htio bih još jednom podsjetiti na to da je Bog Spasitelj u žrtvi svojega jedinorođenoga Sina učinio sve da spasi izgubljene grešnike. Nije Božja volja da grešnik propadne (1 Tim 2,4; 2 Pt 3,9), nego da živi i bude spašen od vječne smrti. Bog se trudi oko svakoga čovjeka i pokušava ga doseći svojom božanskom ljubavlju. Nijedan čovjek nikada neće moći Bogu pripisati krivnju za svoju vječnu sudbinu. Vječna

144. John Ankerberg i John Weldon, *Fakten über Sterbeerlebnisse*, Pfäffikon (Verlag Mitternachtsruf), 2001, str. 67.

osuda pogodit će sve one ljude koji nisu častili Boga, Stvoritelja, i koji su odbacili njegova Sina.

Apostol Pavao govori o Božjem pravednom djelovanju, i u milosti i u sudu: „Ili prezireš bogatstvo njegove dobrote i strpljivosti i velikodušnosti i ne znaš da te Božja dobrota vodi k obraćenju? A po svojoj tvrdoglavosti i svojem nepokajanom srcu sam sebi gomilaš gnjev za dan gnjeva i objave pravednoga Božjeg suda, koji će svakomu uzvratiti prema njegovim djelima: onima koji ustrajnošću u dobrom djelu traže slavu i čast i neraspadljivost, vječni život; a onima koji su svadljivi i ne pokoravaju se istini, nego se pokoravaju nepravednosti, gnjev i srdžbu. Nevolja i tjeskoba na svaku dušu čovjeka koji čini zlo" (Rim 2,4-9, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder).

Gnjev, srdžba, nevolja i tjeskoba ovdje su izrazi za Božji pravedni sud nad nepokajanim grešnikom. Sveto pismo nedvosmisleno govori o budućem i vječnom sudu. Ono ne prešućuje stvarnost Božjega gnjeva nad grijehom, kao što se to danas nažalost često čini. Božja svetost i pravednost, koje grešnika predaju paklu, ne uklapaju se u razmišljanje većine ljudi, a nažalost ni u razmišljanje mnogih kršćana. Prečesto se vjeruje odnosno nada da je Bog spreman na kompromise i da bi u milosti prešao preko grijeha. Tom se pretpostavkom, međutim, nikomu ne pomaže, jer ona čovjeka zavodi na krivi put glede Božje naravi i naravi grijeha, a time i glede njegove vlastite, vječne sudbine.[145]

Sveto pismo rabi različite nazive i drastične slike ili usporedbe da bi vječni sud opisalo što dojmljivije. One čovjeku trebaju pokazati koliko ozbiljno Bog shvaća grijeh i koliko ga se treba bojati u sudu. Biblija govori o nebu i paklu kao o mjestima koja stvarno postoje i rabi slikovit jezik da bi ih opisala. Ne sumnjamo u stvarnost neba zato što je opisano slikovito (vidi Ivanovo Otkrivenje), pa zato ne možemo sumnjati ni u stvarnost pakla.

Ispitajmo jednom tri bitna pojma i slike koje govore o tom sudu. To su pakao, ognjeno jezero i druga smrt.

6.2.1 Pakao (gehena)

Sam Gospodin Isus Krist u evanđeljima jedanaest puta govori o paklu (Mt 5,22.29.30; 10,28; 18,9; 23,15.33; Mk 9,43.45.47; Lk 12,5; u NZ još samo Jak 3,6).

145. Umanjivanje i odbacivanje vječne muke očituje se u različitim inačicama: 1. univerzalizam i opće pomirenje: svi će ljudi na kraju biti spašeni 2. kondicionalizam odnosno uvjetna besmrtnost: neotkupljeni će biti uništeni – naziva se i „anihilacionizam" 3. mogućnost obraćenja i spasenja nakon smrti (hipotetski kondicionalizam). Svaki od tih nauka mora se odbaciti kao nebiblijski i kao potkopavanje vjere.

Pakao je mjesto gdje će nepravednici zauvijek, potpuno svjesni svoje krivnje, biti ostavljeni sami i gdje će im Bog suditi.

Vrijedno je pozornosti da upravo sam Gospodin Isus Krist najviše govori o paklu, mjestu strašnoga suda, iako je on sam objava Božje ljubavi. Nitko nije poznavao Božju ljubav kao on, i on je došao da je objavi. Ali kako je moguće da se Božja ljubav slaže s tako strašnim sudom? Zato što ni Božju svetost nitko nije poznavao kao on. Apostol Ivan kaže: „I ovo je poruka koju smo čuli od njega i navješćujemo vam: Bog je svjetlo i u njemu nema nikakve tame" (1 Iv 1,5). Izraz *svjetlo* ovdje stoji za Božju svetost nasuprot tami, izrazu za grijeh i za sve što je s njim povezano.

Židovi u Isusovo vrijeme imali su stanovitu predodžbu o tome što treba razumjeti pod „paklom" (grč. *gehenna*). Ta se predodžba izvodila iz poznatoga mjesta i njegove povijesti. Grčka riječ odgovara hebrejskoj riječi „ge-hinnom". Ona označuje dolinu Ben Hinom, koja se spušta južno od grada Jeruzalema (Jš 15,8; 18,16). U povijesti Izraela, pod kraljevima Ahazom (2 Kr 16,3) i Manašeom (2 Kr 21,6), to je bilo mjesto najodvratnijega idolopoklonstva. Ondje su idolu Molohu žrtvovali djecu (2 Ljet 28,3; 33,6). Spaljivali su ih uz udaranje bubnjeva, da nadglasaju njihov krik. Bog je za te gadosti najavio strašan sud (Jr 7,32; 19,5-9; 32,35).

Za vrijeme preporoda pod kraljem Jošijom to je mjesto razoreno i pretvoreno u hrpu ruševina (2 Kr 23,10). Poslije je to mjesto postalo odlagalište ruševina i smeća. Onamo su odnosili otpad i nečist grada Jeruzalema. Onamo su donosili i tijela pogubljenih zločinaca, da ih spale. Bilo je to smetlište na kojem je neprestano gorjela vatra za uklanjanje otpada. Crvi su u otpacima nalazili dovoljno hrane, tako da su ondje mogli postojati. Zato se u vezi s paklom često govori i o crvu koji ne umire i o ognju koji se ne gasi (Mk 9,43-48; Iz 30,33; 66,24).

U židovskim se spisima ono što se zbivalo na tom mjestu uspoređuje s posljednjim i vječnim kaznenim sudom nad nepravednicima.[146] Gospodin Isus Krist ovdje se nadovezuje na židovsku predodžbu onoga vremena. Njegove su riječi, za razliku od predodžbe Židova, objava božanske istine. Dvije stvari on osobito ističe:

- Cijeli će čovjek biti predan sudu pakla: „bojte se radije onoga koji može i dušu i tijelo upropastiti u paklu" (Mt 10,28; usp. Lk 12,5). Sud pakla (Mt 5,29.30) pogodit će dušu jednako kao i tijelo (Lk 12,47).

146. Strack / Billerbeck, *Exkurs: Scheol, Gehinnom u. Garten Eden*, München (Verlag C.H. Beck) str. 1029-1037. G.W. Bromiley, *Theological Dictionary of the NT*, Grand Rapids (Eerdmans) 1985, str. 113.

- Pakao je neodvojivo povezan s ognjem: „a tko god kaže: Bezumniče!, bit će kriv ognjenomu paklu“ (Mt 5,22). „Bolje ti je bogalju ući u život nego s dvije ruke otići u pakao, u neugasivi oganj, gdje njihov crv ne umire i oganj se ne gasi“ (Mk 9,43.44; usp. Mt 5,29).

Čovjek se boji ognja. U paklu sud pogađa tijelo, dušu i duh. Slika ognja govori o muci i o strahu. To ne možemo zamisliti. Slika je dovoljno dojmljiva. To je upozorenje koje ne bi moglo biti snažnije. Oganj se često rabi kao izraz za Božji sud, koji se na dan suda usmjeruje protiv svega što nije u skladu s Bogom (Post 19,24; Lev 10,2; Br 16,35; 1 Kor 3,13; 2 Sol 1,8; Heb 10,27; 2 Pt 3,7; Otk 20,9; 21,8).

Drugi reci koji doduše ne spominju pojam „pakao“, ali opisuju isti sud, jesu:

„Bolje ti je ući u život bogalju ili hromu nego s dvije ruke ili dvije noge biti bačen u vječni oganj“ (Mt 18,8).
„… i bacit će ih [sinove Zloga] u ognjenu peć: ondje će biti plač i škrgut zuba“ (Mt 13,42; usp. 8,12).
Juda kaže: „trpeći kaznu vječnoga ognja“ (Jd 7).

6.2.2 Ognjeno jezero

Ognjeno jezero, u skladu s gornjim recima, drugi je naziv za pakao (Otk 19,20; 20,10.14.15). O tom se mjestu spominje samo malo pojedinosti. To je mjesto gdje grešnik u vječnosti neće doći do počinka. Jezero, kao i more, upućuje na neprestani nemir (Otk 14,11).

Najprije će zvijer i lažni prorok (dva čovjeka posljednjega vremena, vidi Otk 13) biti bačeni u ognjeno jezero (Otk 19,20). Živi odlaze na to mjesto koje gori ognjem i sumporom. 1000 godina poslije u ognjeno će jezero biti bačen đavao, da bude mučen danju i noću od vijeka do vijeka (20,10).

Ognjeno jezero, vječni oganj, pripravljeno je za đavla i njegove anđele – ne za čovjeka! (Mt 25,41). No budući da je čovjek slijedio đavla, krenuo istim putom neposluha i nije se htio podložiti Bogu, i on će ondje naći svoju vječnu sudbinu (Otk 20,10.14.15; 14,10).

Oganj postoji zato da nešto spali i ukloni, kao što se to događalo i sa smećem u dolini Ben Hinom. U sudu pakla, međutim, nije riječ o spaljivanju u smislu uništenja.

Osim nauka o potpunom uništenju čovjeka postoji i shvaćanje o vremenski ograničenom boravku u paklu. To služi odsluženju ograničene mjere kazne ili čak pročišćenju u smislu čistilišta. Kad bi se slika ognja tumačila u tom smislu, svi bi bezbožnici trenutačno i odmah izgorjeli kad bi bili izloženi tom

ognju. Oni nemaju ni novoga života ni ičega dobroga što bi u pročišćenju moglo preostati. Iz pakla nema bijega; on ima samo ulaz, ali nema izlaza.

Oganj kakav je gorio u dolini Ben Hinom slika je stvarnosti pakla, jer opisuje muke grešnika.

6.2.3 Druga smrt

Već smo utvrdili da smrt nije kraj čovjekova postojanja, nego načelno promjena oblika postojanja. Osim toga, smrt uvijek uzrokuje odvajanje. Druga, a time i posljednja smrt (Otk 20,6.14) konačno je odvajanje grešnika od Boga. U tome se sastoji vječni sud grešnika. Zato Pavao taj sud naziva „vječnom propašću *daleko od lica Gospodnjega*" (2 Sol 1,9). Budući da Bog ne može gledati grijeh, mora grešnika zauvijek prognati iz svoje prisutnosti (Mt 7,23; 25,12), jer svjetlo i tama ne mogu imati zajedništva jedno s drugim (2 Kor 6,14). Grešnik će biti prognan u krajnju tamu. Tada će znati da ga Bog s njegovim grijehom ne može prihvatiti (Mt 22,13; Lk 13,22-28; 2 Pt 2,17; Jd 13). Mnogi ljudi ne žele imati ništa s Bogom – tada će i zauvijek biti bez Boga. Ta nas činjenica tjera da zadrhtimo pred onim što će zauvijek i bez kraja biti udio grešnika.

Konačno Božje okretanje od grešnika i Božja odsutnost znače biti u krajnjoj tami smrti – izgubljenost koja nikada ne prestaje.

Pitanje za produbljivanje

- Kojim slikama NZ opisuje vječnu sudbinu nevjernika?

6.3 Koliko dugo traje kazna?

To je važno pitanje, o kojem se kroz stoljeća crkvene povijesti sve do danas mnogo raspravljalo. Ovdje se shvaćanja mnogih kršćana razilaze. Jedni tvrde da je kazna vremenski ograničena. Kad čovjek odsluži svoju mjeru kazne, bit će zauvijek uništen ili će ući u nebo. Drugi su, kao i autor, na temelju Božje riječi uvjereni da kazna nikada neće prestati.

Na pitanje se ne može objektivno odgovoriti ako ljudske predodžbe (i želje) i osjećaji imaju pravo glasa. Sveto pismo mora biti jedini autoritet. Izjave Biblije nedvosmisleno pokazuju da će kazna i muka bezbožnika biti vječna, dakle vremenski neograničena. To postaje jasno na temelju sljedećih mjesta Pisma:

> *„Bolje ti je bogalju ući u život nego s dvije ruke otići u pakao, u neugasivi oganj" (Mk 9,43; usp. Mt 3,12; Iz 66,24; Jr 17,4).*
> *„Bolje ti je ući u život bogalju ili hromu nego s dvije ruke ili dvije noge biti bačen u vječni oganj" (Mt 18,8).*

„Trpeći kaznu vječnoga ognja“ (Jd 7).
„I on će piti od vina Božje srdžbe, koje je nerazblaženo pripravljeno u čaši njegova gnjeva; i bit će mučen ognjem i sumporom pred svetim anđelima i pred Janjetom. I dim njihove muke diže se od vijeka do vijeka; i nemaju počinka ni danju ni noću …“ (Otk 14,10.11, usp. 20,10).

Oganj gori vječno, tj. neugasiv je. Trajanje vječnosti, koje ljudi ne mogu zamisliti („od vijeka do vijeka“), ovdje se – da nam bude zornije – uspoređuje s beskrajnim, neprestanim izmjenjivanjem dana i noći.

„I ovi će otići u vječnu muku, a pravednici u vječni život“ (Mt 25,46). „Nauk o … vječnom sudu“ (Heb 6,2). „Vječnu propast daleko od lica Gospodnjega“ (2 Sol 1,9). „Njima je zauvijek pričuvan mrak tame“ (Jd 13, usp. 2 Pt 2,17). „Nego gnjev Božji ostaje na njemu“ (Iv 3,36).

„A tko god pohuli na Duha Svetoga, nema oproštenja *dovijeka*, nego je kriv *vječnoga* grijeha“ (Mk 3,29; Mt 6,15; 12,32). Ondje gdje dovijeka neće biti oproštenja grijeha, vječno će biti i Božji sud nad grijehom. Bez obzira na pitanje o kojim je ljudima koji hule na Duha Svetoga ovdje riječ, i ovaj redak jasno pokazuje da će u vječnosti biti ljudi koji nemaju oproštenja grijeha i na kojima će Božji gnjev ostati zauvijek.

Prigovara se, međutim, da riječi „vječan“ i „vječnost“ ne moraju uvijek opisivati beskonačno, nego mogu opisivati i konačno razdoblje. Zato moramo ispitati koje je značenje tih riječi u NZ glede suda.

6.3.1 „Vječnost“ i „vječan“ u Novom zavjetu

Riječ „vječnost“ odgovara grčkoj riječi *„aion“*. Ta riječ može imati značenje određenoga vremenskog razdoblja ili ograničenoga doba: vidi Mt 12,32; 24,3; 28,20; Lk 16,8; 20,34; Rim 12,2; 1 Kor 1,20; 2 Kor 4,4; Gal 1,4; 1 Tim 6,17; 2 Tim 4,10; Tit 2,12; Heb 9,26.

Ti reci jasno pokazuju da nije riječ samo o vremenu kao takvom, nego o moralnim obilježjima kojima je to doba ili tijek vremena obilježen.

„Vječnost“ je – na većini mjesta – i beskonačno razdoblje:

- „Dovijeka“ (grč. *eis ton aiona*). Taj se izraz nalazi u sljedećim recima: Mt 21,19; Mk 3,29; 11,14; Lk 1,55; Iv 4,14; 6,51.58; 8,35.51.52; 10,28; 11,26; 12,34; 13,8; 14,16; 1 Kor 8,13; 2 Kor 9,9; Heb 5,6; 6,20; 7,17.21.24.28; 1 Pt 1,25; 1 Iv 2,17; 2 Iv 2.
- „U vjekove“ (*eis tous aionas*). Vidi o tome sljedeća mjesta: Lk 1,33; Rim 1,25; 9,5; 11,36; 16,27; 2 Kor 11,31; Heb 13,8.
- „U sve vjekove“ (*eis pantas tous aionas*): Jd 25

- „U vijek vijeka“ (*eis ton aiona tou aionos*): Heb 1,8.
- „U vijeke vjekova“ (*eis tous aionas ton aionon*). Taj se izraz često pojavljuje: Rim 16,27; Gal 1,5; Fil 4,20; 1 Tim 1,17; 2 Tim 4,18; Heb 13,21; 1 Pt 4,11; 5,11; Otk 1,6.18; 4,9.10; 5,13; 7,12; 10,6; 11,15; 14,11; 15,7; 19,3; 20,10; 22,5.

U Otk 14,11 i 20,10 nalazimo izraz za beskonačnost kazne koji se više ne može pojačati, kazne koja će pogoditi đavla, zvijer i lažnoga proroka, ali i ljude koji su slijedili zvijer. Oni će biti mučeni „od vijeka do vijeka“. U grčkom je „vječnost“ u množini. Doslovno, dakle, piše: „u vječnosti vječnostî“.

I pridjev „vječan“ upućuje na vremensku neograničenost. To se jasno može vidjeti na „vječnim“ blagoslovima vjernika. Vjernici posjeduju:

- „vječno spasenje“ (Heb 5,9)
- „vječno otkupljenje“ (Heb 9,12)
- „vječnu baštinu“ (Heb 9,15)
- „vječnu slavu“ (2 Tim 2,10; 1 Pt 5,10)
- „vječnu kuću“ (2 Kor 5,1)
- „vječno kraljevstvo“ (2 Pt 1,11).

Nijedno Božje dijete ne misli da su te stvari vremenski ograničene. One stoje upravo nasuprot vremenitim i prolaznim stvarima (2 Kor 4,17.18).

Nasuprot blagoslovima vjernika stoji udio nevjernika:

- „vječna muka“ (Mt 25,46)
- „vječni oganj“ (Mt 18,8; 25,41; Jd 7)
- „vječni sud“ (Heb 6,2)
- „vječna propast“ (2 Sol 1,9).

I blagoslovi vjernika i kazna bezbožnika jednako su vječni, tj. bez kraja, kao što to Matej kratko i jasno sažima: „I ovi će otići u vječnu muku, a pravednici u vječni život“ (Mt 25,46).

Daljnji argument protiv vječne muke jest tvrdnja da se pridjev „vječan“ ne odnosi na postojanje grešnika i trajanje njegova suda, nego da ga treba ograničiti samo na učinak odnosno posljedicu suda. Druga, vječna smrt tada je uništenje bezbožnika. Ali može li se uopće govoriti o *uništenju* čovjeka? Znači li „propast“ prestanak ljudskoga postojanja?

6.3.2 „Propast“

Kad bi se izraz „propast“ shvatio kao uništenje, tj. kao kraj ljudskoga postojanja, onda kazna pakla ne bi bila beskonačna, nego konačna. To je shvaćanje, međutim, u proturječju s već navedenim mjestima Pisma. Ako je čovjek doista uništen, kako se onda dim njegove muke i patnje može dizati od vijeka

do vijeka (Otk 14,11; 20,10)? Čemu kazna vječnoga ognja ako više nema nikoga za koga taj oganj „gori“ (Jd 7)? Zašto je oganj suda neugasiv (Mk 9,43)?

Te riječi Pisma jasno pokazuju da *propast* ne može imati značenje *uništenja*. To pokazuju i druga mjesta u NZ. Grčki NZ ima više riječi za propast, od kojih ovdje navodim najvažnije, koje se rabe i za sud nad bezbožnicima u vječnosti.

Imenica „propast“ (apoleia)

Ta se riječ pojavljuje 19 puta i različito se prevodi:

- „rasipanje“ ili „traćenje“ (Mt 26,8; Mk 14,4)
- „predati“ (Dj 25,16)
- „sin propasti“ (Iv 17,12; 2 Sol 2,3)
- „propast“ (Mt 7,13; Rim 9,22; Fil 1,28; 3,19; 1 Tim 6,9; Heb 10,39; 2 Pt 2,1; 3,7; 3,16 Otk 17,8.11)

Glagol „propasti / upropastiti“ (apollymai)

Isto vrijedi za glagol „propasti / upropastiti“ (86 pojavljivanja u NZ):

- „propast“ zemlje u potopu (2 Pt 3,6; usp. Heb 1,11)
- „proći“ (1 Pt 1,8 i dr.)
- „ubiti“ (Mt 2,13; 12,24; 21,41; 27,26 i dr.)
- „poginuti“ (Mt 5,29.30; 8,26; 26,52; Jd 11 i dr.)
- „izgubljen“ u odnosu na ljude, životinje i stvari (Mt 10,6; 15,24; 16,25; 18,11.14; 2 Kor 2,15; 2 Sol 2,10; 2 Iv 8 i dr.)
- „upropastiti“ tijelo i dušu u paklu (Mt 10,28)
- „propasti“ o mješinama za vino (Mt 9,17)
- „istrijebiti“ (Jd 5)

Imenica „propast“ (olethros)

Ta se riječ u NZ pojavljuje četiri puta: 1 Kor 5,5; 1 Sol 5,3; 2 Sol 1,9; 1 Tim 6,9.

> *U 2 Sol 1,7-9 imamo dojmljiv opis Gospodinova suda pri njegovu pojavljivanju, ali ujedno i vječnoga suda: „a vama, koji ste u nevolji, dati počinak s nama pri objavi Gospodina Isusa s neba, s anđelima njegove moći, u plamenom ognju, kad bude izvršio osvetu nad onima koji ne poznaju Boga i nad onima koji ne slušaju evanđelja našega Gospodina Isusa Krista; koji će pretrpjeti kaznu, vječnu propast od [ili: daleko od] lica Gospodnjega i od slave njegove snage.“*

6.3.3 Sažetak

I ti pojmovi, kao i *vječni život*, imaju različita značenja. Na malobrojnim mjestima mogu značiti uništenje neke stvari ili uklanjanje ljudi sa zemlje. Ali

propast nikada ne znači uništenje ili brisanje čovjeka. Može značiti gubitak zemaljskoga života. To, međutim, nije kraj postojanja, nego samo prijelaz u drugi oblik postojanja.

Propast je moralni pad i slom, koja nije uništenje, nego korjenito pogoršanje stanja. Propast nikada nije gubitak postojanja, nego gubitak svega što postojanju daje vrijednost. Ako se u tim recima umjesto „propast" stavi riječ „uništiti" ili „uništenje", ne samo da se iskrivljuje smisao – reci tada postaju i potpuno nerazumljivi.

Vječna propast bezbožnika sastoji se u tome što će zauvijek biti odsječeni od Boga i izloženi sudu. Oni su izgubljeni i nalaze se u krajnjoj tami (Mt 8,12; 22,13; 25,30; Jd 13)

Pitanja za produbljivanje

- Kako se može odgovoriti na kriva shvaćanja da …
- će nevjernici odnosno njihove duše biti uništeni?
- je njihova kazna vremenski ograničena?

6.3.4 Božja pravednost i svetost

Ljudskomu razumu i osjećaju teško je zamisliti da postoji vječni sud i neprestano kažnjavanje grešnika. No često se vidi samo kraj, a ne pazi se na to kako je do njega došlo. Naša vlastita predodžba ne smije nas voditi. Upravo je u tom konačnom pitanju čovjek sklon vlastitim mislima dati prednost pred Božjom riječju. No Božja je riječ jedino mjerilo kojemu se u svim pitanjima možemo samo ponizno podložiti.

Podsjetimo se još jednom na to da Bog nema užitka u tome da osudi grešnika: „Jer on ne muči i ne žalosti od srca sinove ljudske" (Tuž 3,33). Ali zašto onda postoji vječni sud? Odgovor glasi: zato što Bog nije samo ljubav, nego i svjetlo: on je Bog apsolutne pravednosti i svetosti. Božja pravednost zahtijeva plaćanje duga grijeha, kažnjavanje grešnika. Božja svetost ne može trpjeti grijeh i mora ukloniti i proždrijeti sve što je s njim povezano (Jš 24,19).

> *Prorok Izaija kaže: „I Gospodin nad vojskama bit će uzvišen u sudu, i Bog, Sveti, pokazat će se svetim u pravednosti" (Iz 5,16).*

Tko niječe vječni sud, time dovodi u pitanje samu Božju narav. Bog je nepromjenjiv u svojoj naravi i nikada ne odustaje od svoje pravednosti i svetosti. Osim Božje nepromjenjivosti podcjenjuje se i narav i dalekosežnost grijeha. Grijeh je razlog vječnoga suda. A što je grijeh u Božjim očima? Grijeh nije ni slabost ni sitan prekršaj; „grijeh je *bezakonje*" (1 Iv 3,4). Bezakonje nije samo prekršaj neke zapovijedi, nego odbacivanje svakoga božanskog zakona, dakle

samovolja i nijekanje Božjega autoriteta. To je u konačnici anarhija, nepoštivanje Stvoriteljeva prava na njegova stvorenja. Grijeh je neprijateljstvo i pobuna protiv Boga.

Grijeh se ne očituje nužno u javnom neprijateljstvu prema Bogu, nego dolazi do izražaja u mnogim oblicima. Grijehom se vrijeđa Božje veličanstvo i čast. Zato Bog grijeh neće ostaviti nekažnjenim. On će ponovno uspostaviti svoju čast i ispuniti zahtjeve svoje svetosti. Božja djeca imaju posla s istim Bogom, ali Božje zahtjeve prema njima ispunio je Sin Božji na križu.

I naš je osjećaj kao Božje djece nažalost pod utjecajem grijeha i zamućen je. I sami smo po naravi bili grešnici. Zato u svojem sudu nismo neutralni[147] i ne možemo Božji gnjev nad grijehom prilagoditi svojemu mjerilu. Kakvu predodžbu imamo o Božjem osjećaju prema grijehu? Želimo li mu propisati da grešnika za njegov grijeh ne smije vječno kazniti? Jedino je i isključivo Božja stvar kako će postupiti s grešnikom. Njemu nikada nije potrebno opravdanje za ono što čini, pa ipak nam on te stvari objašnjava u svojoj riječi.

Vječni sud ne dovodi u pitanje Božju ljubav. On je učinio sve i dokazao da su nebo i vječna slava otvoreni svakomu čovjeku. Sveti i pravedni Bog[148] zato nije nepravedan kad grešnika osudi zauvijek. Bog će se i u tome proslaviti. Bog je slavan u svetosti (Izl 15,11)!

> *Apostol Pavao kaže: „Neka Bog bude istinit, a svaki čovjek lažac, kao što je pisano: ‚Da se opravdaš u svojim riječima i pobijediš kad ti se sudi.' Ako pak naša nepravednost ističe Božju pravednost, što ćemo reći? Je li Bog nepravedan kad izlijeva gnjev?" (Rim 3,4.5).*

6.3.5 Križ na Golgoti

Budući da smo sada stigli do kraja ove knjige, želimo pod dojmom strašnoga suda koji čeka grešnika baciti pogled na najvažnije sate povijesti čovječanstva.

Utvrdili smo da Bog nikada ne odustaje od svoje pravednosti i svetosti u korist svoje ljubavi i milosti. Križ na Golgoti pruža nam za to najdojmljiviji dokaz. Križ nas podsjeća na Božju svetost i pravednost, koje nisu napravile iznimku ni kod Sina Božjega kad je samoga sebe predao za naše grijehe: božanski savršeno djelo, koje je izvršila božanska osoba, da nas oslobodi od beskonačnoga suda.

147. Neprestano je nastojanje Duha Svetoga da razumijemo što je grijeh, kako bismo ga mrzili i osjećali ga onako kako ga osjeća Bog (usp. 1 Iv 1,5–2,2).
148. Otk 16,5; Ps 47,9; 119,137; Iz 6,3.

Sin Božji, koji je bez grijeha, preuzeo je sud umjesto nas. S našim je grijehom stupio pred svetoga Boga, koji ga je zbog toga kaznio na križu. On je naše grijehe nosio u svojem tijelu na drvu (1 Pt 2,24), umjesto nas učinjen je grijehom (2 Kor 5,21), postao je za nas prokletstvo na drvu (Gal 3,13).

Marc Tapernoux to pogođeno izražava: „To se dogodilo da se izvrši pomirenje za grijeh i da se udovolji zahtjevima Božje pravednosti, svetosti i slave te da Bog, s druge strane, može pomilovati grešnike. Veličina te žrtve [Heb 10,1-18], beskonačna vrijednost onoga [Mt 3,17; 17,5] koji je izvršio pomirenje za krivnju grijeha [1 Iv 2,2; 4,10], težina suda koji ga je pogodio [Mt 27,46; Ps 22; 42; 69] daju nam razumjeti težinu grijeha za koji je trebalo izvršiti pomirenje i razmjere propasti u koju je on strmoglavio čovjeka: to je vječna propast.“[149]

Tko kaže da je kazna vremenski ograničena, time tvrdi da grijeh u Božjim očima nije dovoljno težak da bi za sobom morao povlačiti vječnu kaznu. Ali ako je grijeh tako bezazlen, zašto je onda Bog vlastitomu Sinu na tako strašan način sudio na križu? Zašto ga je ondje u tri sata tame ostavio? Zašto ga je tako strašno udario (Iz 53; Zah 13,7)?

Je li to užasno djelo bilo potrebno ako smo morali biti oslobođeni samo od neke svote vremenitih patnji? Zacijelo nije. On nas nije oslobodio od svote vremenski ograničenih patnji, nego od svetoga Božjeg gnjeva, koji je bio tako strašan da od njega nije bio pošteđen ni Božji vlastiti Sin (Rim 5,8-10; 8,32).

Ako se tvrdi da izgubljeni grešnik neće biti vječno kažnjen, nego da će jednom biti uništen, onda se omalovažava patnja Sina Božjega! To je zla posljedica koja nužno proizlazi iz toga gledišta. Kad bi bila riječ samo o tome da nas se oslobodi od prolazne muke, ne bi bilo potrebno da Sin Božji dođe k nama i da samoga sebe žrtvuje za nas. Ali budući da su Božji gnjev i sud vječni, samo ih je božanska osoba mogla nositi umjesto nas i od njih nas osloboditi.

Ako se niječe vječna muka, posljedice su tako dalekosežne da se time zadire čak i u djelo otkupljenja Isusa Krista i omalovažava ga. Neka nas Bog sačuva od toga da u bilo kojem obliku umanjimo beskonačno veliku vrijednost božanski velike žrtve! Držimo se toga da je Sin Božji ondje na sebe uzeo, u svim njezinim razmjerima, kaznu koja bi nas vječno pogodila.

To je najveći dokaz beskonačne Božje ljubavi i ujedno nepromjenjive Božje svetosti.

To vječno je smilovanje
što nadilazi svaku misao;

149. Marc Tapernoux, *Das ewige Gericht*, Zürich (Beröa-Verlag), 1962, str. 5.

smilovanje onoga koji se raširenih ruku ljubavi
saginje dolje k grešniku;
koji nas od kletve i smrti oslobađa
i vodi nas k Isusovoj slavi.
Nismo trebali biti izgubljeni,
Bog hoće da nam se pomogne;
zato je Sin došao na zemlju
i potom zauzeo nebo.
Tako sad od prijestolja milosti dolazi
punina milosti po Sinu.
O milosti, koja sve grijehe
po Kristovoj krvi sad izbrisati može
i daje sada posvuda navješćivati
oproštenje, mir svakomu čovjeku.
Vječno je spasenje sada pripravljeno,
o čudesno vrijeme milosti!

7 Dodatak

7.1 Što Sveto pismo uči o Šeolu i Hadu?

Odgovor na pitanja u Bible Treasury, sv. N 9, str. 79

Pitanja

Označuje li izraz „tako će Sin Čovječji biti tri dana i tri noći u srcu zemlje“ (Mt 12,40) više od groba i izraz „sišao je u donje dijelove zemlje“ (Ef 4,9) više od smrti i groba?

Je li u skladu s Pismom ako kažemo da su Šeol ili Had (uključujući Abrahamovo krilo i raj) pod zemljom i da je Gospodin Isus onamo sišao i neke sa sobom poveo u visinu? Ili je raj odnosno Abrahamovo krilo uvijek bio na nebu i nikada pod zemljom, čak ni u vrijeme Staroga zavjeta?

Što znači izraz „sići u Šeol“?

Je li „bezdan“ nešto drugo od „Hada“?

Mogu li se riječi Šeol ili Had primijeniti na nebo, koje je ipak dio nevidljivoga?

J.C.B.

Odgovor

Starozavjetni izraz „Šeol“ pojavljuje se 65 puta i u „Authorised Version“ preveden je 31 put s „grob“, 3 puta s „bezdan“ i 31 put s „pakao“. To pokazuje da riječ može imati različita značenja. Ista je riječ u Septuaginti (grčkom prijevodu SZ) 31 put prevedena s „Had“, dvaput sa „smrt“ (thanatos) (2 Sam 22,6; Izr 23,14), a na dva mjesta (Job 24,19; Ez 32,21) uopće nije prevedena, jer grčki jezik ne poznaje riječ koja bi mogla prenijeti značenje na tim mjestima.

Na sljedećim mjestima – da navedemo samo neka – Post 37,35; 42,38; 44,29.31; Br 16,30.31; 1 Kr 2,6.9; Ps 49,15; 141,7 „Šeol“ znači samo „grob“ i tako je preveden i u engleskom izdanju, osim u Br 16, gdje stoji „bezdan“, dok na svim drugim mjestima izraz „Šeol“ označuje mjesto preminulih duhova. Grob prima beživotno tijelo. Ukratko možemo reći da se starozavjetni izraz „Šeol“ rabi i za grob i za boravište preminulih duhova.

Kad se sada okrenemo Novom zavjetu, to dvostruko značenje nestaje, jer su život i neraspadljivost izneseni na svjetlo po evanđelju. Riječ „Had“, koja je zapravo grčki prijevod hebrejske riječi „Šeol“, u NZ se odnosi samo na svijet preminulih duhova, jednako kao što se riječi „smrt“ i „grob“ (Otk 20) odnose samo na tijelo, a ne na dušu i duh. Tijelo je ono koje umire, dok se duh

vraća Bogu koji ga je dao. Duh i duša nikada ne prestaju postojati. Had prima samo nevjerne mrtve. Kad je vjernik pozvan kući, ne ide u Had, nego u raj.

Neki misle da Had pri smrti na isti način prima i vjernike i nevjernike i da su te dvije skupine ipak odvojena velikim ponorom. Pismo nigdje ne govori o tome da vjernici idu u Had, nego, naprotiv, da su daleko od njega (Lk 16,23). Kad bi redak 10 u Psalmu 16, redak koji se dvaput navodi u Dj 2, bio temelj za nauk da je Gospodin nakon svoje smrti sišao u Šeol odnosno Had i da njegova duša ondje nije bila ostavljena – a znamo da je otišao u raj, vrt radosti, a ne tame, gdje je bio i razbojnik na križu –, onda bi ondje morala postojati dva dijela, za vjernike i za nevjernike. No ta je pogreška nastala zbog krivoga prijevoda toga retka u engleskom izdanju. Taj redak izražava: „Nećeš moju dušu prepustiti u Šeol [ne: u Šeolu] (predati je ili onamo uputiti)". Taj ispravni prijevod potvrđuje „ispravljeni tekst" Dj 2,27.31, koji priznaju Lachmann, Tischendorf, Tregelles, Westcott, Hort i drugi prevoditelji.

Riječ „Had" u NZ nikada se ne rabi u pozitivnom značenju. Kad bi u Hadu postojalo i područje za vjernike i područje za nevjernike, zašto bez iznimke čitamo o Hadu u vezi s nevjernicima i ne nalazimo ni jedan jedini nagovještaj da se ondje nalazi neki vjernik?

Izrazima „u srcu" ili „donji dijelovi zemlje" misli se na grob. Naš Gospodin nije samo umro, nego je i pokopan i treći dan uskrišen. Jona je toga pralik. Ps 139,15 može nas sačuvati od previše doslovnoga tumačenja tih riječi. Bez sumnje se ovdje donjim mjestima zemlje misli na nešto nevidljivo ili skriveno. Grob je bio osiguran stražom nakon što je bio zapečaćen kamenom (Mt 27,66). Nijedno ljudsko oko nije moglo zaviriti u sveto područje u kojem je ležalo Isusovo tijelo.

Prije nego što je Krist došao, izraz „u Abrahamovu krilu" za pobožnoga je Židova bio oličenje blaženstva, jer je znao da je Abraham nazvan „Božjim prijateljem". Biti s Kristom blažena je nada kršćanina. To je gore, u Božjem raju. Raj nije istoznačan s Hadom. Abraham nije bio u Hadu, nego ga je izmučena duša, koja je bila u Hadu, vidjela „izdaleka". Ljudski je izum da je Gospodin bio u Hadu i da je odande nekoga oslobodio. Gospodin nije otišao u Had, nego u raj. Pismo ne daje ni jedan jedini nagovještaj o oslobođenju iz Hada. Mjesta Suci 5,12; Ps 68,18; Ef 4,8 ne govore o oslobođenju zarobljenika, nego o zarobljavanju zlih sila, koje se ovdje nazivaju sužanjstvom. Krist je razoružao poglavarstva i vlasti i javno ih izvrgnuo ruglu, trijumfirajući nad njima (Kol 2,15). On je zarobio sužanjstvo. To se ne odnosi na puštanje zarobljenika iz pakla, kako to neki tumače.

„Sići u Šeol" odnosi se na grob ili jamu. Oboje je pod zemljom.

Bezdan (Otk 20) mjesto je kamo ne dolazi nijedan čovjek, nego gdje će Sotona biti svezan tisuću godina, prije nego što bude konačno, za svu vječnost, bačen u ognjeno jezero. Had, naprotiv, prima dušu i duh onih koji su umrli nepomireni s Bogom, dakle nevjernih mrtvih, čiji je duh nekoć prebivao u smrtnom tijelu. Duša i duh idu u Had, dok tijelo, koje je načinjeno od praha, nalazi mjesto u grobu (u moru ili na kopnu) i čeka uskrsnuće na sud. Kad čovjek bude uskrišen – nebo i zemlja tada više ne postoje –, neće biti bačen u Had (koji tada više ne postoji), nego u ognjeno jezero, koje nije pripravljeno za ljude, nego za đavla i njegove anđele (Mt 25,41). Vjernik koji je usnuo neće biti uskrišen na sud, nego za slavu (Fil 3,20.21).

Riječi „Šeol“ ili „Had“ ne mogu se odnositi na nebo, jer stoje nasuprot njemu.

Napomena prevoditelja

Riječ Had pojavljuje se u NZ na sljedećim mjestima:

Mt 11,23 (Lk 10,15): Na ta dva mjesta Had stoji u jasnoj suprotnosti s nebom. Gospodin govori o tome da će Kafarnaum biti strovaljen sve do Hada. Negativno je značenje očito.

Mt 16,18: Ovdje Gospodin govori o tome da onoga koji je po novom rođenju i vjeri postao živi kamen u Božjoj kući ne mogu nadvladati vrata Hada, dakle da on nikada neće dospjeti u Had. I to je mjesto jednoznačno negativno, jer Gospodin kaže što se ne može dogoditi.

Lk 16,23: Bogataš podiže svoje oči u Hadu i ondje je u mukama. Ne kaže se da je i Lazar bio u Hadu. Naprotiv, bogataš vidi Lazara u Abrahamovu krilu. Abrahamovo krilo ili raj nije dio Hada, nego su to dva jasno odvojena mjesta i nemoguće je s jednoga mjesta dospjeti na drugo. „I povrh svega toga između nas i vas utvrđen je veliki ponor.“

Dj 2,27.31: Prijevod citata iz Ps 16,10 u Dj 2,27.31 po mojem mišljenju nije ispravan. U Septuaginti doslovno stoji *enkataleiphes eis haden* („ostaviti u Had“). Osnovni je oblik glagola *enkataleipo* i na drugim se mjestima bolje prevodi s „prepustiti“ (ili: „ostaviti“). Ta se riječ *enkataleipo* u NZ, osim u Dj 2,27.31, pojavljuje još 8 puta i 6 je puta prevedena s „ostaviti“ (Mt 27,46; Mk 15,34; 2 Kor 4,9. 2 Tim 4,10.16; Heb 13,5), jednom s „ostaviti kao ostatak“ (Rim 9,29) i jednom s „zanemariti“ ili „napustiti“ (Heb 10,25). Odlučujuće je to što ovdje ne stoji *en haden* (dativ, kao u Lk 16,23), nego *eis haden* („u Had“, akuzativ). Prijedlog *eis* („u“) stoji samo s akuzativom. Akuzativ u grčkom, kao i u njemačkom, upućuje na kretanje ili smjer. Kad bi u izvornom tekstu stajalo *en haden*, *enkataleiphes* bi se moglo prevesti s „ostaviti iza sebe“. Izraz *eis haden* isključuje tu mogućnost. Ovdje nije riječ o pitanju različitih čitanja, nego jednoznačno o pitanju prijevoda[150] (usp. opširne napomene W. Kellyja u njegovim knjigama *An Exposition of the Acts of the Apostles* i *The Preaching to the Spirits in Prison*).[151]

Prijedlog *eis* pojavljuje se, među ostalima, u Mt 18,20: „sabrani u (doslovno: k) mojem imenu“; zatim u vezi s krštenjem, npr. Rim 6,3.4; 1 Kor 10,2 itd. (usp. predgovor prijevodu Elberfelder glede krštenja).

Petar u Dj 2 citira Ps 16,10 upravo zato da dokaže da je Bog uskrisio onoga koji je rukom bezakonika bio pribijen na križ i ubijen. Nije bilo moguće da Gospodin ostane u smrti i da ga ona zadrži. Petar tim citatom u recima 25-27 želi reći da Gospodin nikada nije bio u Hadu. Bog nije mogao dopustiti da Gospodinova duša, za vrijeme dok je njegovo tijelo ležalo u grobu, bude u

150. To se shvaćanje, doduše, razlikuje od gledišta J.N. Darbyja, koji je ta mjesta drukčije preveo (usp. predgovor prijevodu Elberfelder o Hadu i paklu, koji potječe od J.N. Darbyja, *Coll. Writings*, sv. 13).

151. W. Kelly, *The Preaching to the Spirits in Prison, 1 Peter III. 18-20*, Sunbury (Belivers Bookshelf), str. 133, 134: „Hebrejska riječ u Psalmu 16,10 ne znači ‚u‘, nego ‚k‘ Šeolu, ona ne uključuje silazak, jednako kao ni Dj 2,27 u kritičkom tekstu (*eis haden*) Alforda, Lachmanna, Tischendorfa, Tregellesa, Wordswortha, Westcotta i Horta. Tako Revised Version s pravom prevodi hebrejski: ‚Nećeš moju dušu ostaviti k Šeolu [prepustiti Šeolu]‘ itd., iako grčki pogrešno prevodi s ‚u‘ umjesto s ‚k‘. Kad je naš Gospodin umro, predao je svoj duh u ruke svojega Oca, koji je sigurno na nebu; a obraćeni razbojnik, koliko god kasno to bilo, upravo je toga dana bio s njim u raju (Lk 23). Već smo vidjeli da je raj, umjesto da bude u Hadu, na nebu, i, kako je rečeno, njegov najslavniji dio. Jedan ga apostol povezuje s ‚trećim nebom‘ (2 Kor 12,3.4); a naš Gospodin po drugom apostolu kaže da će onomu koji pobijedi (pri proslavljenju) dati jesti od stabla života, zacijelo ne u Hadu (Otk 2,7). U Starom zavjetu Had je, kao i smrt, život i neraspadljivost, ostao neodređen; no te su stvari i mnogo više od toga po evanđelju iznesene na svjetlo. Zato naš Gospodin u posljednjoj prispodobi Lk 16 opisuje bogataša, koji nije imao ni vjere ni ljubavi, kako nakon smrti podiže svoje oči u Hadu – a vjernoga Lazara kao blaženoga kod vjernoga Abrahama. Tako je velik ponor bio utvrđen da isključi prijelaz s obiju strana. Had je doista bio ‚daleko‘; a boraviti ondje znači biti ‚u mukama‘. Ni riječi se ne kaže o tome da je Lazar bio ondje; bio je u Abrahamovu krilu.“

Hadu. Jednako kao što njegovo tijelo nije vidjelo raspadanja, tako ni njegova duša nije upućena u Had. Bezakonici bi to učinili da je bilo u njihovoj moći. No Bog je o tome drukčije mislio, jer je Gospodin Isus imao svu Božju naklonost. To je Bog onda i najjasnije dokazao time što je uskrisio Gospodina. Postoji li mjesto koje jasnije pokazuje negativnu narav Hada?

Otk 1,18: Ovdje vidimo da Gospodin ima ključeve smrti i Hada. Gospodin nam je u tom retku predstavljen kao Sudac, kao što ga vidimo i u Otk 20,11-15, gdje sudi svim mrtvima. Ondje smrt i Had moraju vratiti sve mrtve da im se sudi. Sotona ne vraća mrtve dobrovoljno. No Gospodin ima posljednju moć i nad smrću i nad Hadom.

Otk 6,8: Had slijedi blijedoga konja na kojem sjedi smrt. To je mjesto povezano sa sudovima nakon uznesenja, koji će pogoditi zemlju. One koje ubije smrt, Had odmah prima, naravno samo dušu i duh mrtvih. Vjerni Židovi koji u to vrijeme poginu nalaze se, naprotiv, pod žrtvenikom (pogl. 6,9).

Otk 20,13.14: Ovdje se smrt i Had bacaju u ognjeno jezero. Smrt i Had posljednje su što stoji nasuprot Bogu i zato biva bačeno u ognjeno jezero. Bi li Bog duh i dušu vjernika, koji su već spašeni, uputio na mjesto koje stoji nasuprot njemu? To je nemoguće! Smrt doduše također stoji nasuprot Bogu, ali je za vjernika vrata u nevidljivo. Ako Gospodin ne dođe prije, i mi još moramo proći kroz smrt, jer tijelo grijeha još nije spašeno. No naša je nada da Gospodin dolazi i da dolazi uskoro i da će „preobraziti naše ponizno tijelo da bude suobličeno njegovu tijelu slave, po djelotvornoj snazi kojom može i sve sebi podložiti“ (Fil 3,21).

Werner Mücher

7.2 Tablica s različitim pojmovima

Naziv	Biblijska mjesta	Značenje
Šeol (hebr.)	65 puta u SZ; npr. Post 37,35; 42,38; 44,29.31; Br 16,30-33; 1 Kr 2,6.9; Ps 49,15; 141,7 itd.	Najprije grob, raka u zemlji. Zatim, međutim, i carstvo mrtvih, bez razlikovanja prema boravištu vjernih ili nevjernih ljudi
Had (grč.)	Mt 11,23; 16,18; Lk 10,15; 16,23; Dj 2,27.31; Otk 1,18; 6,8; 20,13.14	Boravište nevjernih mrtvih. Mjesto muka. Had u NZ uvijek ima negativno značenje
Raj	Lk 23,43; 2 Kor 12,4; Otk 2,7	Mjesto usnulih vjernika, u svjesnoj radosti
Abrahamovo krilo	Lk 16,22.23	Drugi naziv za raj
Ognjeno jezero – jezero koje gori ognjem i sumporom	Otk 19,20; 20,14.15; 21,8 (usp. „vječna muka“ u Mt 25,46)	Boravište ljudi, Sotone i njegovih demona, koji će neprestano, u svu vječnost, trpjeti muke suda. Do danas nitko nije u ognjenom jezeru. Najprije će onamo biti prognani zvijer i lažni prorok, Sotona tek 1000 godina poslije; a s njim tada svi nevjernici.
Pakao (grč. gehenna)	Mt 5,22.29.30; 10,28; 18,9; 23,15.33; Mk 9,43.45.47; Lk 12,5; Jak 3,6	Drugo ime za ognjeno jezero
Bezdan (hebr. abbadon)	Job 26,6; 28,22; 31,12; Ps 88,11; Izr 15,11; 27,20; Lk 8,31; Rim 10,7; 2 Pt 2,4; Otk 9,1.11.; 11,7; 17,8; 20,1.3	Bezdan je, među ostalim, mjesto gdje se čuvaju pali anđeli, koje je Bog svezao do konačnoga suda.
Nebo	više od 700 puta u Bibliji	Biblija razlikuje 1. nebo (= atmosfersko nebo), 2. nebo (svemir, međuzvjezdani prostor) i 3. nebo, gdje su Božje prijestolje i raj (2 Kor 12)
Očeva kuća	Iv 14,2	Nestvoreno nebo, u kojem su tri osobe Božanstva oduvijek prebivale i u koje će ući svi vjernici Božje skupštine (Crkve, crkve)

8 Popis literature

Ankerberg, J., *Fakten über das Leben nach dem Tod*, Pfäffikon (Verlag Mitternachtsruf) 2001

Ankerberg, J., *Fakten über Sterbeerlebnisse*, Pfäffikon (Verlag Mitternachtsruf) 2001

Bergmann, G., *Leben nach dem Tod*?, Gladbeck 1960

Brand, Reinhard, Godzik, Peter *Die gemeinsame christliche Hoffnung über den Tod hinaus und ihre unterschiedliche Auslegung*, 1992

Brinke, G. R., *Jenseitiges und Zukünftiges*, Frutigen

Brockhaus, R., *Botschafter des Heils in Christo*, „Unsterblichkeit der Seele, Seelenschlaf und Verdammnis", 1919

Bouter, H., *Onnaspeurlijke Rijkdom, Bijbelstudies over het Paradijs van God*, Gouda, 2003

Cremer, H., *Jenseits des Grabes*, 1886, Gießen (TVG) 1987

Darby, J. N., *Die ewige Pein*, Neustadt (E.-P. Verlag)

Fijnvandraat, J. G., *Wiedergeboren – in Ewigkeit*?, Schwelm 1980

Grant, F. W., *Facts and Theories as to a future state*, North Carolina 1889

Hallesby, O., *Himmel, Tod und Hölle*, Wuppertal (Rudolf Brockhaus Verlag)

Hauke, dr., Rainer, *Wo sind unsere Toten? Ein vernachlässigter Aspekt der individuellen Eschatologie* (habilitacijsko predavanje)

Heidler, F., *Die biblische Lehre von der Unsterblichkeit der Seele* (Beiträge zur systematischen Theologie), Vandenhoek & Ruprecht

Hole, F. B., *Das Feuer, das nicht erlischt*, Hückeswagen (CSV) 1987

Ironside, H. A., *Death and afterwards*, Neptune (Loizeaux Brothers) 1924

Jennings, F. C., *The Human Body, Its Source, History and Destiny*, Essex 1927

Lockyer, H., *Was geschieht nach dem Tod*, Wetzlar (Verlag Hermann Schulte) 1976

Lutzer, E. W., *Fünf Minuten nach dem Tod*, Dillenburg (CVD) 1999

Ouweneel, W. J., *Das ewige Leben*, Neustadt (E.-P. Verlag) 1980

Ouweneel, W. J., *Herz und Seele*, Dillenburg (CVD) 1991

Ouweneel, W. J., *De leer van de mens*, Buiten & Schipperheijn, 1986

Ouweneel, W. J., *Ende gut – alle(s) gut?*, Bielefeld (CLV) 1993

Pache, R., *Das Jenseits*, Wuppertal (Verlag Sonne und Schild) 1957

Pfannmüller, G., *Tod, Jenseits und Unsterblichkeit*

Pollock, A. J., *Eternal Life*, London

Rawlings, M., *Zur Hölle und zurück*, Hamburg (C. M. Fliß) 1996

Rienecker, F., *Das Schönste kommt noch I, II*, Wuppertal (Verlag Sonne und Schild) 1964

Rincke, H. W., *Vom Zustand nach dem Tode*, Basel, 1885

Schwengeler, B., ur. *Sterbeerlebnisse, Ufo, Anthroposophie*, Berneck, 1981

Steinmeister, A., *Auferstehung – Realität oder Illusion*, Wuppertal (Telos) 1989

Swihart, P. J., *Der Tod – wirklich anders?*, Bad Liebenzell, 1979

Tapernoux, Marc, *Das ewige Gericht*, Zürich (Beröa Verlag) 1962

Zodhiates, S., *Leben nach dem Tod*, Dillenburg (CVD) 1978

Sljedeće knjige u cijelosti ili djelomično zastupaju suprotno stajalište

Cullmann, O., *Unsterblichkeit der Seele oder Auferstehung der Toten*, Stuttgart (Quell Verlag) 1986

Custance, A. C., *Journey out of time*, A study of the interval between death and resurection of the body, Ontario (Doorway Publication)

Le Seur, P., *Die Zukunft der Toten*, Wuppertal (Aussaat Verlag) 1974

Jukes, A., *Der zweite Tod und die Wiederbringung aller Dinge*, 1912 (1987)

Magner, J., *Zukunft ohne Tod*, Hamburg (Saatkorn Verlag)

Petry, P., *Allaussöhnung, Tod und letzte Dinge*, Pforzheim (Konkordanter Verlag) 1986

Raiber, H., *Wir werden was wir sind* (Chiron Verlag) 1986

Tobler, G., *Wann beginnt das ewige Leben*, Zürich (Advent-Verlag)

Tod und Leben, Studien zur christlichen Anthropologie, Genf (Edition Oikumene) 1840

Tomasi, M., *Tod und Auferstehung, Himmel und Hölle*, Zürich (Advent Verlag)

77 Fragen an die Gemeinschaft der Siebenten-Tags-Adventisten, 1988

Priručnici

Handreichungen aus dem Worte Gottes, mjesečnik 1913-1938, Bielefeld (CLV)

Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch, C. H. Beck, München (Strack & Billerbeck),

Texte der Kirchenväter, München (Kösel Verlag) 1963

The Bible Treasury, edited by William Kelly 1856-1920, Winschoten (H. L. Heijkop Verlag)

The Collected Writings of John Nelson Darby, Winschoten, (H.L. Heijkoop Verlag) pretisak 1972

Časopisi

An Outline of Sound Words, W. C. Reid, Edingburgh
Bibel und Gemeinde, časopis Bibelbunda
De Bode van het heil in Christus, Vassen (Uitgeverij H. P. Medema)

Biblijski komentari

Best, E., *Second Corinthians, A Bible Commentary for Teaching and Preaching*, Atlanta (John Knox Press)
de Boor, W., *Der zweite Brief des Paulus an die Korinther*, Wuppertal (R. Brockhaus Verlag) 1972
Godet, F., *Kommentar zu dem Evangelium des Lukas*, TVG
Godet, F., *Kommentar zum 1. Brief an die Korinther*, TVG
Grosheide, F.W., *Paulus eerste Brief aan de Kerk te Korinthe*, Korte Verklaring der Heilige Schrift, Kampen
Kelly, W., *Notes on the second Epistle of Paul the Apostle to the Corinthians with a new Translation*, London
McDonald, W., *2 Corinthians* (Emmaus Bible School), 1961,
Ouweneel, W. J., *Wij zien Jezus, Bijbelstudies over de Brief aan de Hebreen*
Ouweneel, W. J., *De Openbaring van Jezus Christus, deel 1 en 2*
Rienecker, F. *Lukas, Wuppertaler Studienbibel*, Wuppertal (Brockhaus Verlag)
Zahn, T., *Das Evangelium des Lukas*, TVG

Pomagala za proučavanje

Begriffslexikon zum Neuen Testament, TVG
Bibleworkshop, računalna Biblija, media C
Bromiley, G. W., *Theological Dictionary of the New Testament*, Eerdmans
Metzger, B. M., *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, London, New York (United Bible Societies), 1971
Rienecker, *Sprachlicher Schlüssel zum griechischen Neuen Testament*
Vine, W. E., *Expository Dictionary of New Testament Words*, Fleming H. Revell
Wigram, G., *Publishing Englishmans Greek Concordance*

Opća literatura

Bruce, F. F., *Zeitgeschichte des Neuen Testaments*, Wuppertal (TVG) 1986
Gitt, W., *Und die anderen Religionen?*, Bielefeld (CLV)
Gitt, W., *Schuf Gott durch Evolution?*, Bielefeld (CLV)

Hunt, D., *Whatever happened to heaven*, Harvest House Publishers, Eugene, 1988

Josephus, F., *Geschichte des Jüdischen Krieges*, Wiesbaden (Fourier Verlag)

Josephus, F., *Jüdische Altertümer*, Wiesbaden (Fourier Verlag)

Scott, W., *Doctrinal Summaries*, Glasgow (G. T. Publications) 1982

Walvoord, J., *The Prophecy Knowledge Handbook*, Wheaton (Victor Books) 1990

Bilješke

Meki uvez

W. & M. Deppe

Auswege oder Wege ins Aus?

320 stranica

ISBN 3-89397-290-0

Guru-zajednice, sekte, misterijski kultovi i psihogrupe uživaju u zapadnom svijetu sve veću popularnost i imaju sve više članova.

Osim toga, od osamdesetih godina preplavljuje nas nepregledan val ezoterije.

Gotovo istodobno događa se ono što je stoljećima bilo nezamislivo – diljem svijeta počinju dijalozi između velikih svjetskih religija!

Posljedica je toga da se kršćani sve češće suočavaju s ljudima koji su kršćanske misli pomiješali s elementima iz drugih religija i da su više nego ikada pozvani pozabaviti se različitim strujanjima našega vremena.

Ova je knjiga dobra pomoć za snalaženje u labirintu religijske raznolikosti!

Žive li mrtvi – ili je smrt kraj svakoga postojanja? Pada li čovjek u san duše – ili ima svijest i s onu stranu smrti? To su pitanja koja zaokupljaju svakoga čovjeka. Cilj je ove knjige odgovoriti na ta pitanja, ali i pružiti nadu. Središnja je tema pitanje o besmrtnosti duše. Mrtvi koji žive – Biblija razrješava taj paradoks: smrt nije kraj, nego početak života koji više nikada ne prestaje. Istinitost te tvrdnje jamči ...